

โครงการวิจัย การดำเนินแก้ไขปัญหาคความยากจน ตามแนวพระราชดำริ
เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจน ตำบลอนกถอย อำเภอหนองขาหย่าง
จังหวัดอุทัยธานี

สมญา อินทรเกษตรและคณะ

คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

2551

(งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์)

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยการดำเนินแก้ไขปัญหาค่าความยากจนตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนในรูปแบบของการวิจัยโดยชุมชนที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้ (1) เพื่อพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน (2) เพื่อทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และแนวทางในการดำเนินการแก้ปัญหาค่าความยากจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี (3) เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน โดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ และ (4) เพื่อสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย พบว่า

การพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน จะเห็นได้ว่าการที่ให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย และใช้กระบวนการวิจัยเพื่อเพิ่มศักยภาพหรือจัดความสามารถของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่นเพื่อค้นหาโจทย์ในการวิจัย วิธีการแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ออกแบบการวิจัย รวมทั้งการดำเนินการวิจัย ตลอดจนการวิเคราะห์และสรุปบทเรียน โดยถือว่ากระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนและสร้างองค์ความรู้ใหม่ เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหา และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองต่อไป โดยที่กระบวนการวิจัยดังกล่าวเปรียบเสมือนเครื่องมือและแนวทางสำคัญในการพัฒนาศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบความคิดหลักในการดำเนินการวิจัย

สำหรับการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน พบว่า ชุมชนคอนกลอย มีความเป็นมาที่ก่อตั้งและล่มสลาย หลายครั้งหลายคราด้วยกัน ซึ่งเดิมเป็นที่อยู่อาศัยของชาวมอญ สำหรับสภาพสังคม และวัฒนธรรม ในชุมชนคอนกลอยนั้นจะมีลักษณะสังคมเป็นกลุ่มของเครือญาติที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันก็จะสร้างบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนที่ปรากฏออกมาในรูปแบบของการแลกเปลี่ยน โดยเป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่หวังผลตอบแทน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน สภาพเศรษฐกิจของชุมชนคอนกลอยประชาชนภายในชุมชนตำบลคอนกลอยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำนาเป็นอาชีพหลักและเลี้ยง

ในส่วนของผลการดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ พบว่า ทีมวิจัยชุมชนได้มีแนวคิด คือ การพัฒนาศักยภาพของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านดอนกลอย โดยศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวได้จัดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการเรียนรู้ในชุมชนเอง คือ การเลี้ยงหมูหลุม และจากการศึกษาดูงานรวมทั้งการเชิญวิทยากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่า มีหลักสูตรในการขับเคลื่อนชุมชนหลายเรื่อง ได้แก่ การเลี้ยงเปิดหลุม การเลี้ยงไก่ตามแนวธรรมชาติ การผลิตน้ำปลา การผลิตของใช้ในครัวเรือน และการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ

นอกจากนี้ ผลการสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ แก้ไขปัญหาคความยากจนในพื้นที่เป้าหมาย ยังพบว่า ในการแก้ไขปัญหาคและพัฒนาโดยมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคน โดยผ่านการพัฒนาศักยภาพของศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน และใช้ศูนย์การเรียนรู้เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม วิธีคิดและวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้น ศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวจะต้องมีแนวคิดในเชิงเนื้อหา คือ 1) แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง 2) เนื้อหาสาระที่เป็นความต้องการของชุมชน และ3) การใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ ตลอดจนจะต้องสร้างและปลูกจิตสำนึกเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับสมาชิกในกลุ่ม การทดลองหรือแสวงหานวัตกรรมใหม่ในการผลิต และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การขยายผลอย่างต่อเนื่องให้กับสมาชิกในชุมชนและนอกชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีหลักสำคัญคือ การจะทำกิจกรรมใดก็ตามต้องยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกัน นอกจากนี้ยังต้องมีคุณธรรมความดีงาม รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจในเรื่องราวความเป็นไปของชีวิตและชุมชน

Abstract

This research project on implementation in solving poverty along with the His's majesty approach that focus "sufficiency economy" in Tambon Donkloy, Nong kha Yang District, Uthai Thani. Aimed to remedy poverty by means to build learning process for society; in form of research in community which His's majesty approach that focus "sufficiency economy". This has sub-objective are the following:

1. to developed team research and community's capability and learning process
2. to revise knowledge about community context and the was of poverty solving along with His's majesty approach that focus "sufficiency economy".
3. to remedy poverty by means of research which His's majesty approach that focus "sufficiency economy" and
4. to conclude and evaluation research performance that His's majesty approach that focus "sufficiency economy" are characterized as participation action research.

This research found:

In develop capability and learning process of research team and community, we found that in bringing people to join on research and use research process to enhance capability and arrange people capability in object area. By begin with community analysis to find research question and community resolution, to design research, to implement research, and to analyses and conclude. By leading the idea that research project are learning processes which can build new knowledge and develop human capital, to use as instrument to solve the problem and lead into "self-reliance" . That process are instrument and the way to develop capability and learning process in community by philosophy of sufficiency economy is the main idea of this research.

In revising knowledge of community context, we found that Donkloy community has long history which this area used to be Mon habitat. In social and cultural condition in Donkloy community has characteristic of related brotherhood group society which house always be found nearby, and it is a helpful society which appear in form of non-reciprocal change, additionally,

they can rely each other. Economic condition in Donkloy society is driven by agriculture that insists of farming and stock raising. This activity makes farmer an income, in the other word, in nowadays; that income cannot support expenditure and makes farmer more debt. For the resolution to solve poverty in an accepted His's majesty approach that focus "sufficiency economy" to develop learning center capability and to use learning center to hasten learning change process in the society and the outer until it lead to change in the way of thinking, the way of doing, and the way of life in this society. That learning process has the root of thought from the His's majesty approach that focus "sufficiency economy" and the community based management.

In poverty resolution aspect by research which His's majesty approach that focus "sufficiency economy", we found that research team on community has an idea of learning center capability development in Donkloy society, which that learning centers teaches learning experiment from the inner especially pig raising. And from really study incorporate with whom . who know from relevant organization, we found several curriculum such as Natural duck farming Natural chicken Production fish sauce Cookware Organic fertilizen .

Furthermore, research indication and conclusion found that resolution and development which aimed to develop human capability by learning center capability development and use learning center to drive learning change to change activity , the way of thinking , and the way of life. That learning center has idea for the following:

1. His's majesty approach that focus "sufficiency economy"
2. Community needs
3. Community based learning.

In doing so, we have to hasten the heart of sufficiency economy , build innovation and experiment in production , and learning change , enlarge to inner and outer society which it will make learning and relevant to His's majesty approach that focus "sufficiency economy" 's everyday life. The motto is : sufficiency , reasonable, immunity , virtue , and the understanding of life and community history.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ฅ
สารบัญภาพประกอบ	ฉุ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	5
ขอบเขตการวิจัย	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
บทที่ 2 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	8
ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง	8
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	9
การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง	11
การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต	13
แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน	17
ความหมายการเรียนรู้ของชุมชน	17
ชุมชนกับการเรียนรู้	18
ลักษณะของการเรียนรู้	19
ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้	22
การจัดกระบวนการเรียนรู้	24

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชน	27
แนวคิดเกี่ยวกับวิธีวิทยาทางการวิจัย	27
แนวคิดเรื่องการพัฒนาท้องถิ่นแบบยั่งยืน	27
หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	29
แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจน	33
ความหมายของความยากจน	33
สาเหตุของความยากจน	35
แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน	37
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	40
กรอบแนวคิดในการวิจัย	48
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	49
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
ผลการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน	55
ผลการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และแนวทางในการ	68
ดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจน	
ตำบลดอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี	
ผลการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบ	96
แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ	
ผลการสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจ	106
พอเพียงตามแนวพระราชดำริ	

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย	113
อภิปรายผล	115
ข้อเสนอแนะ	121
บรรณานุกรม	122
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก รายชื่อทีมวิจัยชุมชน	129
ภาคผนวก ข รายชื่อคณะผู้วิจัย	132

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพประกอบที่ 1 แสดงภาพคณะผู้วิจัยพาชาวบ้านไปศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้สถาบัน พื้นฟูภูมิปัญญาไท จังหวัดบุรีรัมย์ ของพ่อคำเตื่อง ภาษี	56
ภาพประกอบที่ 2 แสดงภาพพ่อคำเตื่อง ภาษี ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ บรรยายให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่ไปศึกษาดูงาน	56
ภาพประกอบที่ 3 แสดงภาพพ่อคำเตื่อง ภาษี พาชาวบ้านเดินชมพื้นที่พร้อมฟังคำบรรยาย	57
ภาพประกอบที่ 4 แสดงภาพคณะผู้วิจัยพาชาวบ้านไปศึกษาดูงาน ณ ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนกลุ่มอิตัน้อย จังหวัดบุรีรัมย์	57
ภาพประกอบที่ 5 แสดงภาพพ่อผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ บรรยายให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่ไปศึกษาดูงาน	58
ภาพประกอบที่ 6 แสดงภาพคณะผู้วิจัยพาชาวบ้านทั้ง 2 พื้นที่ศึกษาดูงาน ณ ชุมพรคานานารีสอร์ท	58
ภาพประกอบที่ 7 แสดงภาพคุณวริศร รักษ์พันธ์ เจ้าของชุมพรคานานารีสอร์ท บรรยายให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่ไปศึกษาดูงาน	59
ภาพประกอบที่ 8 แสดงภาพแปลงนาที่ปลูกไว้ใกล้บริเวณที่พัก	59
ภาพประกอบที่ 9 แสดงภาพสถานที่ที่ใช้ผลิตแหมพู สบู่ น้ำล้างจาน ฯลฯ ไว้ในรีสอร์ต	60
ภาพประกอบที่ 10 แสดงภาพโรงสีข้าวในรีสอร์ต	60
ภาพประกอบที่ 11 แสดงภาพข้าวที่สีออกมาแล้วเอาไว้ในรีสอร์ต	61
ภาพประกอบที่ 12 แสดงภาพการทำน้ำมันไบโอดีเซลไว้ใช้กับรถในรีสอร์ต	61
ภาพประกอบที่ 13 แสดงภาพการทำปุ๋ยจากมูลคนไว้ใช้ในรีสอร์ต	62
ภาพประกอบที่ 14 แสดงภาพการเลี้ยงไก่ไว้ในรีสอร์ต	62
ภาพประกอบที่ 15 แสดงภาพการนำถ่านมาผลิตกระแสไฟฟ้าในบางจุดของรีสอร์ต	63
ภาพประกอบที่ 16 แสดงภาพคณะผู้วิจัยพาชาวบ้านทั้ง 2 พื้นที่ศึกษาดูงาน ณ ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนต้นแบบ บ้านทอนอม อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร	63

สารบัญภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพประกอบที่ 17 แสดงภาพชาวบ้านทั้ง 2 พื้นที่เดินชมในสวนพร้อมฟังบรรยาย	64
ภาพประกอบที่ 18 แสดงภาพพืชต่าง ๆ ที่ปลูกไว้ในสวน	64
ภาพประกอบที่ 19 แสดงภาพการถ่ายภาพร่วมกับลุงนิลเจ้าของศูนย์ฯ (1)	65
ภาพประกอบที่ 20 แสดงภาพการถ่ายภาพร่วมกับลุงนิลเจ้าของศูนย์ฯ (2)	65
ภาพประกอบที่ 21 แสดงภาพคณะผู้วิจัยพาชาวบ้านไปศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง ตำบลทุ่งคา อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร	66
ภาพประกอบที่ 22 แสดงภาพเจ้าของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ตำบลทุ่งคา อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร	66
ภาพประกอบที่ 23 แสดงภาพชาวบ้านเดินชมในสวนพร้อมฟังบรรยาย	67
ภาพประกอบที่ 24 แสดงภาพหมูป่าที่เลี้ยงไว้ในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	67
ภาพประกอบที่ 25 แสดงภาพเสาหงษ์ วัดแก่นิ้ว	70
ภาพประกอบที่ 26 แสดงภาพพระอุโบสถวัดคอนกลอยในสมัยก่อน	71
ภาพประกอบที่ 27 แสดงภาพพระอุโบสถวัดคอนกลอยในปัจจุบัน	72
ภาพประกอบที่ 28 แสดงภาพสถูปใส่อัฐิของหลวงพ่ोजัน	72
ภาพประกอบที่ 29 แสดงภาพล่องน้ำที่เคยเป็นลำน้ำเก่าหลังวัดแก่นิ้ว	73
ภาพประกอบที่ 30 แสดงภาพ โฉนดวัดที่แสดงว่ามีลำน้ำไหลผ่านในอดีต	73
ภาพประกอบที่ 31 แสดงภาพเจดีย์เก่าวัดคอนกลอยซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนกลาง	74
ภาพประกอบที่ 32 แสดงภาพพระกรุ โคนสมอเนื้อดินเผาปางมารวิชัย สมัยอยุธยาตอนปลาย	75
ภาพประกอบที่ 33 แสดงภาพพระพิมพ์เนื้อดินเผาปางมารวิชัย สมัยหลวงพ่ोजัน	75
ภาพประกอบที่ 34 แสดงภาพบริเวณซากปรักหักพังของเจดีย์เก่าวัดไฟไหม้	76
ภาพประกอบที่ 35 แสดงแผนที่ตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี	77
ภาพประกอบที่ 36 แสดงภาพถนนลำลอง	79
ภาพประกอบที่ 37 แสดงภาพบ่อน้ำที่ชาวบ้านขุดขึ้นตามบริเวณลำน้ำเก่า	80

ภาพประกอบที่ 38	แสดงภาพการมาทำบุญในอดีต	84
ภาพประกอบที่ 39	แสดงภาพหลวงพ่อบุญ นพปัญญา โยธิตเจ้าอาวาสวัดคอนกลอย	86
ภาพประกอบที่ 40	แสดงภาพหลวงพ่อดำพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในด้านฟ้าฝน	86
ภาพประกอบที่ 41	แสดงภาพหลวงพ่ोजี๋มเจ้าคณะจังหวัดรูปแรกของตำบลคอนกลอย	87
ภาพประกอบที่ 42	แสดงภาพหลวงพ่อกำนัน	87
ภาพประกอบที่ 43	แสดงภาพการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์	88
ภาพประกอบที่ 44	แสดงภาพพิธีกรรมสวดสานปลาช่อน	89
ภาพประกอบที่ 45	แสดงภาพการอบรมหลักสูตรการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ	109
ภาพประกอบที่ 46	แสดงภาพปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพที่ผลิตได้	110
ภาพประกอบที่ 47	แสดงภาพสาธิตการเลี้ยงไก่ตามแนวธรรมชาติ	110
ภาพประกอบที่ 48	แสดงภาพการอบรมการผลิตน้ำปลา	111
ภาพประกอบที่ 49	แสดงภาพน้ำปลาที่กลุ่มผลิตไว้ใช้ในครัวเรือน	111
ภาพประกอบที่ 50	แสดงภาพการอบรมการผลิตของใช้ในครัวเรือน	112
ภาพประกอบที่ 51	แสดงภาพน้ำยาปรับผ้านุ่มที่กลุ่มผลิตไว้ใช้ในครัวเรือน	112

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาตามทิศทางตะวันตกได้ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มนายทุนที่เป็นคนร่ำรวยกับกลุ่มคนยากจนเกิดความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันทั้งด้านรายได้ไปจนถึงโอกาส และการเข้าถึงทรัพยากร การพัฒนาเศรษฐกิจที่พึ่งพาตลาดต่างประเทศ ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจการตลาด ทำให้เกิดการทำลายเศรษฐกิจแบบยังชีพ ทำให้เกษตรกรต้องตกอยู่ภายใต้ระบบพึ่งพาตลาด เทคโนโลยี และปัจจัยการผลิตจากต่างชาติ เกิดภาวะหนี้สินสูญเสียที่ดินทำกิน อพยพแรงงานและเกิดภาวะว่างงานในที่สุด ปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดจากการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง เพื่อสนองความเติบโตทางผลประโยชน์จึงกระจุกตัวอยู่ที่กลุ่มคนส่วนน้อย ในขณะที่ทรัพยากรต่าง ๆ ถูกใช้ไปอย่างฟุ่มเฟือยไม่ยั่งยืน และไม่เป็นธรรม เกษตรกรจำนวนมากต้องล้มละลาย ชุมชนเกิดภาวะการล่มสลาย มีการอพยพแรงงานเข้าเมืองหลวง เกิดเป็นปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ปัญหาการถูกละเมิดสิทธิต่าง ๆ มากมายในสังคม เชื่อมโยงส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกันทั่วสังคมไทย โดยเฉพาะปัญหาความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว สถาบันองค์กรชุมชน รวมทั้งสถาบันทางการเมืองในทุกระดับที่ถูกขาดด้วยอำนาจเงินตรา สำหรับผลกระทบที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของประเทศชาติ คือ ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศใน พ.ศ. 2540 ซึ่งทำให้ประเทศของเราต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ(IMF)ทำให้ต้องมีการปรับโครงสร้าง ทางเศรษฐกิจและสังคมตามเงื่อนไขของกองทุนดังกล่าว ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้ตกเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจของประเทศมหาอำนาจ(สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.2544 : 10 – 11)

การเปลี่ยนผ่านของภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทย ในช่วงปีพ.ศ. 2544 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศใหม่ โดยเฉพาะรูปธรรมที่เกิดขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการวางรากฐานการพัฒนาที่เข้มแข็ง ที่เสริมสร้างความแข็งแกร่งของเศรษฐกิจระดับรากหญ้าและระดับมหภาคควบคู่ไปกับการสร้างความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกอย่างรู้เท่าทันบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองและภูมิคุ้มกันที่ดี อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน และเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของคนไทยอย่างยั่งยืน

ซึ่งผลของการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจในระยะสั้น ๆ ของประเทศ พบว่า อัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2545 ร้อยละ 5.3 ซึ่งเป็นอัตราที่สูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดในแผนฯ ส่วนความก้าวหน้าของผลการดำเนินงานตามวาระแห่งชาติใน 4 เรื่องนั้นสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การแก้ไขปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ การที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาความยากจนได้มีส่วนช่วยให้สัดส่วนคนยากจนลดลงอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2545 คนยากจนได้รับโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ และได้รับบริการภายใต้ระบบคุ้มครองทางสังคมและหลักประกันสุขภาพมากขึ้น รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเอง ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการพึ่งตนเอง และแก้ไขเชิงโครงสร้างเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของคนกลุ่มต่างๆ ในอนาคต

2. การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การดำเนินงานตามแนวทางของยุทธศาสตร์การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ได้มีส่วนผลักดันให้อันดับขีดความสามารถในการแข่งขันของไทยสูงขึ้น ผลการดำเนินงานที่สำคัญ คือ การดำเนินนโยบายการเงิน การคลัง และมาตรการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ได้สร้างความมั่นคงให้ภาคการเงินและความเชื่อมั่นของภาคธุรกิจ ขณะที่การปรับโครงสร้างการผลิตและการค้าของประเทศที่มุ่งเน้นการสร้างคุณภาพและมูลค่าเพิ่ม การสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รวมทั้งการสร้างความร่วมมือในเวทีระหว่างประเทศ ได้เอื้ออำนวยต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาคุณภาพผู้ประกอบการและแรงงานไทย การพัฒนาความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งประสิทธิภาพและคุณภาพของบริการโครงสร้างพื้นฐาน ยังคงเป็นแนวทางการพัฒนาที่จำเป็นต้องเร่งรัดสำหรับการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะต่อไป

3. การพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม โดยเฉพาะการจัดระบบการคุ้มครองทางสังคมได้มีส่วนช่วยให้การยกระดับคุณภาพคนไทยมีทิศทางที่ชัดเจนขึ้น สุขภาพคนไทยมีพัฒนาการที่ดีขึ้น คนไทยร้อยละ 95.7 ได้รับการคุ้มครองด้านประกันสุขภาพ การส่งเสริมให้คนมีงานทำส่งผลให้ปัญหาการว่างงานลดลงเหลือขยับประมาณร้อยละ 2.9 และการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมได้ครอบคลุมถึงกลุ่มแรงงานมากขึ้น แต่การปฏิรูปการศึกษายังดำเนินการได้ล่าช้า คุณภาพการศึกษาของคนไทยจึงอยู่ในระดับต่ำ ขณะที่การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพเสพติด ได้มีส่วนช่วยลดความรุนแรงของปัญหา แต่คนไทยก็ยังคงเผชิญกับปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากคดีอาชญากรรมผู้มีอิทธิพลและยาเสพติดที่ยังคงมีอยู่ในสังคมไทย

4. การพัฒนาที่ยั่งยืน ในปีแรกของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ได้ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อแก้ปัญหาที่สั่งสมมานานให้เบาบางลงไปได้ก่อน โดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาในเชิงรับมากกว่าเชิงรุก อาทิ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งยังดำเนินการได้ช้ามาก ทำให้ไม่ทันกับความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้น ถึงแม้ชุมชนและภาคีการพัฒนาต่าง ๆ จะตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรมากขึ้น แต่การดำเนินงานก็ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากขาดกลไกเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐ ชุมชน และประชาชน ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งในการแข่งขันทรัพยากร และการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

แม้ว่าการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมาจะประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งก็ตามแต่สถานการณ์ความยากจนก็ยังคงปรากฏอยู่ในสังคมไทยซึ่งพิจารณาได้จากสถานการณ์หนี้สินครัวเรือนไทยในช่วง 8 ปี นับจากปี พ.ศ. 2537 ถึงปี พ.ศ. 2545 แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนไทยมีหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คือเพิ่มจาก 3.1 หมื่นบาทต่อครัวเรือน หรือคิดเป็น 3 เท่าของรายได้ต่อเดือนในปี พ.ศ. 2537 เป็นเกือบ 8.5 หมื่นบาทต่อครัวเรือน คิดเป็น 5.5 เท่าของรายได้ต่อเดือนในปี พ.ศ. 2545 การบริหารหนี้ของครัวเรือนยากจนมาก ครัวเรือนยากจนจะไม่สามารถใช้หนี้ได้ภาระหนี้ของคนจนในปัจจุบันค่อนข้างสูง หากอัตราดอกเบี้ยรายเดือนอยู่ที่ 1 % ต่อเดือน และคนจนแบ่งเงินจำนวน 20 % จากรายได้ประจำเดือน มาใช้เพื่อการชำระหนี้ครัวเรือนที่ยากจนจะต้องใช้เวลาในการชำระหนี้ เป็นเวลา 3.6 ปี และครัวเรือนยากจนมากต้องใช้เวลาถึง 6.6 ปี จึงจะชำระหมด (สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2547, หน้า 14) นอกจากนี้จากการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มชั้นรายได้ พบว่ามีทิศทางการกระจายรายได้ไปในทิศทางเดียวกัน คือ คนที่มีรายได้ต่ำสุด 20% แรก มีส่วนแบ่งรายได้ต่อรายได้ทั้งประเทศในสัดส่วนต่ำมาก จากอดีตที่เคยมีส่วนแบ่งรายได้ร้อยละ 4.6 ในปี 2531 เหลือร้อยละ 4.2 ในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันคนที่มีรายได้สูงสุด 20% สุดท้าย กลับมีส่วนแบ่งรายได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 54.2 เป็น 56.2 ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ขณะที่เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำสุด 20 % แรกกับคนที่มีรายได้สูงสุด 20% จะเพิ่มขึ้นจาก 11.8 เท่าในปี 2531 เป็น 13.7 เท่าในปี 2545 ข้อมูลดังกล่าวแสดงว่าการกระจายรายได้ของประเทศในรอบกว่า 15 ปีที่ผ่านมา มีความเหลื่อมล้ำกันมากและเกือบไม่มีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ กลุ่มคนรายสุด 20% สุดท้าย มีส่วนแบ่งรายได้รวมกันเกินครึ่งหนึ่งของรายได้ทั้งหมด ในขณะที่คนส่วนใหญ่ร้อยละ 60 ของประเทศมีส่วนแบ่งรายได้เพียง 1 ใน 4 ของรายได้ทั้งหมดเท่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547 : 103 – 104) และจากผลการวิจัยของประภาส ปิ่นตบแต่งและคณะ (2546: บทสรุปสำหรับผู้บริหาร) ปรากฏดังนี้ ขนาดและปริมาณคนจนในกลุ่มอาชีพและชุมชนเกษตรกรรม พบว่า ถ้าประมาณการตามฐานคิดของทฤษฎีความ

นอกจากนี้จากการประเมินถึงสาเหตุของความยากจนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545 : 2 – 3) ในปี 2545 พบว่าสาเหตุของความยากจนเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลัก 3 ปัจจัย ได้แก่

1. ปัจจัยภายใน ได้แก่ สาเหตุจากตัวบุคคลหรือจากสมาชิกในครัวเรือน คือ คนจนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่ไม่มั่นคงหรือมีรายได้น้อยไม่พอกับรายจ่าย ขาดความรู้และความสามารถในการจัดการผลิตและการลงทุน โดยเฉพาะเรื่องการออมทรัพย์

2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สาเหตุจากปัจจัยทางโครงสร้างหรือจากสภาพแวดล้อมในชุมชน ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมภายในชุมชนไม่น่าอยู่และไม่ถูกสุขลักษณะและประสบกับปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติดทำให้อัตราความเสี่ยงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนมีสูง ชุมชนขนาดกระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการองค์กรภายในชุมชน

3. ผลกระทบจากภายนอก ได้แก่ สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิด ซึ่งมีผลกระทบต่อคนจน ประกอบด้วย ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ วิกฤติเศรษฐกิจ และความแปรปรวนของราคาผลิตในตลาดโลก ความทรุดโทรมและความร่อยหรอของแหล่งทรัพยากร การพึ่งตนเอง ต้องสามารถผันเปลี่ยนไปตามเวลาได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องและสมดุล โดยหลักการและแนวทางเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักทางสังคมวิทยามี 5 ประการ คือ

1. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องไม้เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การจัดวางโครงการ การจัดการ เป็นต้น การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ หรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

2. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พอสุขพอสมควร หรืออย่างมีสมดุล

3. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความสามารถในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น หรือไม่ให้เกิดสมดุลธรรมชาติ

4. การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ หมายถึง สภาพจิตใจที่กล้าแข็งเพื่อที่จะสามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้ก้าวหน้า การยึดมั่นปฏิบัติตนตามหลักทางสายกลาง หรือมีขนิมาปฏิบัติ

5. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม หมายถึง การที่คนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นมีผู้นำที่มีประสิทธิภาพสามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ให้ดำเนินการใด ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายด้วยตนเอง หรือสามารถหาความช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาช่วย ทำให้ชุมชนช่วยตนเองได้ (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2540 : 19)

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของกลุ่มบุคคลต่างๆ หรือแม้แต่ประเทศชาติให้เกิดความสมดุลท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง โดยยึดทางสายกลางมีความพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผลและมีระบบภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก

การแก้ไขปัญหาความยากจนในอนาคตจึงควรมุ่งเน้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเพื่อดำรงความพอเพียง เดินทางสายกลาง ดังนั้น คณะผู้วิจัยสนใจที่จะดำเนินการศึกษาวิจัยในการแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ โดยผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อสร้างกระบวนการคิด การเรียนรู้ และสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนในรูปแบบของการวิจัยโดยชุมชนที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมีวิจัยและชุมชน
2. เพื่อทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

3. เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

4. เพื่อสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้/วิจัยของชุมชนที่สามารถใช้แก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตด้านระยะเวลา สถานที่

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2551 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 1 ปี โดยดำเนินการในตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ชุมชนมีศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยอาศัยบริบทของชุมชนเป็นฐานในการแก้ปัญหาและพัฒนา

นิยามศัพท์เฉพาะ

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ฯ ได้ทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย ซึ่งมีหลักการสำคัญ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนให้มีความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความยากจน หมายถึง ความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือด้านรายได้ และยังครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลาย ๆ ด้าน ที่มีผลทำให้ขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต ทั้งขาดการศึกษา หรือ ได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกิน หรือ มีที่ดินทำกินมีขนาดเล็ก การขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม การขาดข้อมูลข่าวสารหรือความรู้ในการประกอบอาชีพ การมีภาระการพึ่งพาสูง การที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ ซึ่งนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ของบุคคลในชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนแก้ปัญหา การลงมือปฏิบัติจริง และการสรุปประเมินผล ซึ่งดำเนินไปอย่างเป็นระบบโดยผ่านกระบวนการวิจัย ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ชุมชน ท้องถิ่น วิถีชีวิต สามารถนำไปพัฒนาชุมชนและพัฒนาให้มีศักยภาพเพื่อการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัย การดำเนินการแก้ไขปัญหาคาความยากจน ตามแนวพระราชดำริ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 5 ส่วน ดังนี้

- 1) แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน
- 3) แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชน
- 4) แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคาความยากจน
- 5) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

1. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรัสแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายชัยมงคลเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันที่ 4 ธันวาคม 2540 ความว่า “เศรษฐกิจแบบพอมีพอกินแบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง” (สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์ . 2544 : 39)

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็น ที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2543 : 6)

สุเมธ ดันติเวชกุล (2541 : 62)เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ

บุรชัย ศิริมหาสาคร, สัมฤทธิ์ ศุภมัง และพัชชา กวางทอง (2546 : 149) กล่าวว่าเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดเรื่องการดำเนินชีวิตโดยเน้นหลักการพึ่งตนเองและช่วยตนเองให้มากที่สุด โดยใช้ชีวิตแบบ เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือย และถ้ามีเหลือก็ให้คนอื่นไว้ และเมื่อตนเองมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้แล้ว ก็ร่วมมือกันพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้เข้มแข็ง

บุญเสริม บุญเจริญผล (2543: 4) ได้อธิบายความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินการเลี้ยงชีวิตแบบรู้จักพอ ด้วยความพยายามผลิตสินค้าขึ้นมาเอง ให้พอเพียงสำหรับคนในครอบครัวกินและใช้ หากผลิตได้เหลือกินเหลือใช้จึงขาย หากผลิตได้ไม่พอก็ต้องซื้อบ้าง มิได้มุ่งผลิตเพื่อขายเพียงอย่างเดียว โดยไม่นำมาบริโภครด้วย นอกจากนี้ การผลิตและการบริโภคต้องอยู่ในหลักของความพอดี รู้จักพอในการผลิตและบริโภค

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง แนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ฯ ได้ทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย ซึ่งมีหลักการสำคัญ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนให้มีความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

2. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส ชี้นำแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.2549 :2)

2.1 กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็น การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อ ความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2.1.1. คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ใน ทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นบันได

2.1.2. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

2.2 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2.3 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไป อย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการ กระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

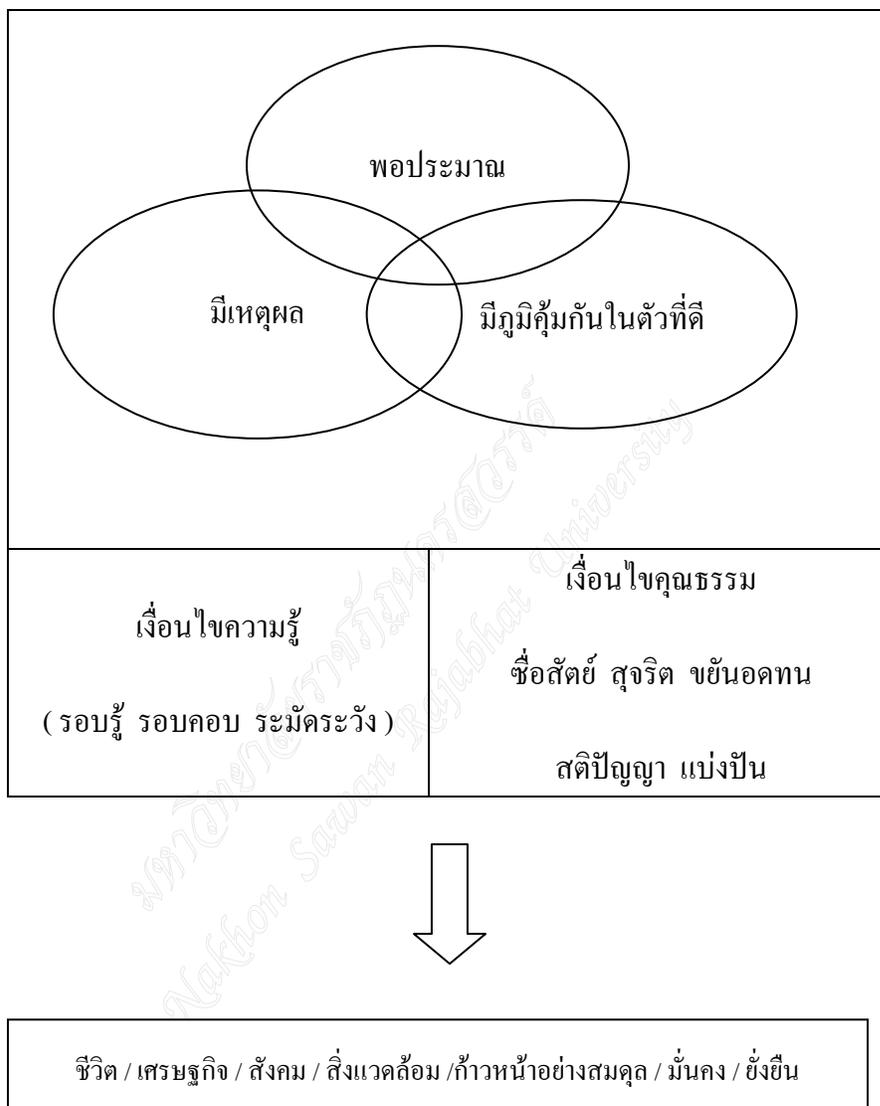
2.4 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการ เปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

2.4.1. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการ วางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

2.5 แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมา ประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (ประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราช คำรัสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป)

แผนภาพที่ 1 แสดงรูปแบบเงื่อนไขของเศรษฐกิจพอเพียง
ที่มา : (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.2549 :5)

3. การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายที่การมุ่งสร้างกระแสสังคม ให้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด หรือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยทุกคนผ่านการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประชาชนทุกคนสามารถนำหลักการของ

3.1 เชื่อมโยง กลุ่มหรือบุคคล ที่มีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสร้างแกนเครือข่ายขับเคลื่อน ในการสานต่อองค์ความรู้ และรวมพลังเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายนี้จะนำไปสู่การสร้างกระแสเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มย่อยๆ ที่มีความหลากหลาย ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างพื้นฐานการขับเคลื่อนต่อไป

3.2 ร่วมมือระหว่างแกนเครือข่าย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ อย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างบทเรียน จากกิจกรรมตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม (Show Cases หรือ Best Practices) ในสาขาต่างๆ ได้แก่ การเกษตร อุตสาหกรรม บริการตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ธุรกิจขนาดจัวเล็ก กลาง ใหญ่ ทั้งที่ประสบความสำเร็จ และล้มเหลว โดยชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความพอเพียงหรือไม่พอเพียง ทั้งนี้ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมและหลากหลาย จะเป็นเครื่องมือที่มีพลังในการสื่อความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม

3.3 พัฒนาแนวคิดให้ชัดเจน โดยการสร้างองค์ความรู้ เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญานำทาง เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้น และนำเสนอเป็นทางเลือกหนึ่งของแนวทางการพัฒนา

3.4 สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างและเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วน ได้มีประสบการณ์ที่จะผ่านกระบวนการไตร่ตรองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพื่อตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบแนวคิดและพื้นฐานในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่พลังศรัทธา และฉันทามติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม

3.5 สร้างสื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Communication for Change) ที่มีพลังจากการประมวลความรู้และบทเรียนต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง และเกิดความสนใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในกลุ่มเป้าหมาย

3.6 ขยายผลในภาคส่วนต่างๆ ในหลายมิติ ให้เกิดพลังเครือข่ายที่มีแรงมากเพียงพอ (Momentum) ที่จะทำให้กระแสเศรษฐกิจพอเพียงขยายไปเรื่อยๆ ในวงกว้างอย่างเป็นธรรมชาติ จนเกิด

3.7 เกิดผลลัพธ์จากการขับเคลื่อน คือ ประชาชนในแต่ละพื้นที่และภาคส่วนปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิต โดยน้อมเอาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต และทำให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ในกลุ่มสาขาอาชีพและพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ จนสามารถนำไปสู่การปรับเปลี่ยนระบบและโครงสร้างของสังคมและยึดหลักการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงในที่สุด

สำหรับวิธีการขับเคลื่อนนั้น จำเป็นต้องสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง โดยมุ่งประสานพลังในลักษณะพันธมิตรแห่งความร่วมมือและเน้นการเสริมพลังทางบวก โดยการถักทอเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพ มีพลังในการขับเคลื่อน โดยเริ่มจากการมองภาพการดำเนินการอย่างเป็นองค์รวมก่อนแล้ว จึงกำหนดแนวทางและการดำเนินงานในแต่ละด้าน เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและเสริมพลังในการขับเคลื่อน ให้ประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับรากหญ้าถึงระดับมหภาค ได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง

4. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต

การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้น แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลทั่วไป และระดับเกษตรกร (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2548: ออนไลน์) อธิบายได้ ดังนี้

1) เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลทั่วไป หมายความว่า ความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพ เดินทางสายกลางทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง และสามารถพึ่งตนเองได้

2) เศรษฐกิจพอเพียงระดับเกษตรกร หมายถึง เศรษฐกิจเพื่อการเกษตรที่เน้นการพึ่งพาตนเอง เกษตรกรจะใช้ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดิน โดยเฉพาะแหล่งน้ำ และกิจกรรมการเกษตรได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และความต้องการของเกษตรกรเอง ด้วยการนำเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง คือ ฐานการผลิตความพอเพียงมาใช้ในไร่นาของตนเอง โดยเริ่มจากการผลิตจะต้องทำในลักษณะพึ่งพาอาศัยทรัพยากรในไร่นา และทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ให้มีความหลากหลายของกิจกรรมทางเกษตรในไร่นา มีกิจกรรมเกื้อกูลกัน กิจกรรมเสริมรายได้ ใช้แรงงานใน

ความหลากหลายของกิจกรรมการเกษตรในไร่นา ได้แก่ การทำกิจกรรมหลาย ชนิดในพื้นที่เดียวกัน มีตัวอย่าง ดังนี้

- 1) ข้าว : พืชอาหารหลักของคนไทย สำหรับบริโภคในครอบครัว
- 2) สระน้ำ : แหล่งน้ำในไร่นาและเลี้ยงสัตว์น้ำ
- 3) พืชผัก : ใช้บริโภคในครัวเรือน ช่วยลดรายจ่ายประจำวัน
- 4) พืชสมุนไพร : เป็นอาหารและยาพื้นบ้าน
- 5) ไม้ยืนต้นและไม้ใช้สอย : ใช้เป็นไม้ฟืน ทำโรงเรือนและเครื่องจักสาน
- 6) เลี้ยงสัตว์ : แหล่งอาหารโปรตีนและเสริมรายได้
- 7) ไม้ดอกไม้ประดับ : เพื่อความสวยงาม พักผ่อนจิตใจและเสริมรายได้
- 8) ปุ๋ยหมัก : บำรุงดิน รักษาสมดุลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สำหรับกิจกรรมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีตัวอย่าง ดังนี้

- 1) การเลี้ยงปลาในนาข้าว
- 2) ผลผลิตจากข้าวเป็นอาหารปลา
- 3) ปลากินแมลงเป็นศัตรูข้าว
- 4) การปลูกผักกับการเลี้ยงไก่
- 5) ไก่กินเศษพืชผัก
- 6) มูลไก่เป็นปุ๋ยสำหรับพืชผัก
- 7) การใช้ทรัพยากรในไร่นา
- 8) มูลสัตว์เป็นปุ๋ยคอก
- 9) เศษหญ้าใบไม้ทำปุ๋ยหมัก
- 10) เศษพืชผักเป็นอาหารปลา
- 11) ฟางข้าวใช้เพาะเห็ด ทำปุ๋ยหมัก คลุมดิน อาหารสัตว์
- 12) เกษตรผสมผสาน

ส่วนการใช้แรงงานในครอบครัวทำกิจกรรม ลดรายจ่าย และเสริมรายได้ ยกตัวอย่าง เช่น

- 1) แปรรูปและถนอมอาหาร เช่น พริกแห้ง มะนาวดอง กล้วยตาก ไข่เค็ม กระเทียมดอง ผักกาด น้ำพริกเครื่องแกง
- 2) จัดงานหัตถกรรม สิ่งประดิษฐ์เครื่องใช้ เช่น ดอกไม้บายาง เครื่องใช้ และเครื่องจักสาน จากผักตบชวา ไม้ไผ่ กล้วย

ในการประกอบอาชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียง สามารถทำได้ ดังนี้

- 1) ทำไร่นาสวนผสมและเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อเป็นจุดเริ่มต้น
- 2) ปลูกผักสวนครัวลดรายจ่ายด้านอาหารในครอบครัว
- 3) ใช้ปุ๋ยคอก และทำปุ๋ยหมักใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี เพื่อช่วยลดรายจ่าย และ เพาะเห็ดฟางจาก ฟางข้าวและเศษวัสดุเหลือใช้ในไร่นา
- 4) ปลูกไม้ผลสวนหลังบ้านและไม้ใช้สอย
- 5) ปลูกพืชสมุนไพร ช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัย
- 6) เลี้ยงปลาในร่องสวน ในนาข้าวและสระน้ำเพื่อเป็นอาหาร โปรตีนและเลี้ยงไก่พื้นเมือง และไก่ไข่ ประมาณ 10 – 15 ตัว เพื่อเป็นอาหารครอบครัว โดยใช้ข้าวเปลือก รำ ปลายข้าวจากการทำนา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากพืชไร่เศษพืชผักจากการปลูกผัก
- 7) ทำก๊าซชีวภาพจากมูลสุกร หรือวัว เพื่อใช้เป็นพลังงาน ในครัวเรือน
- 8) ทำสารสกัดชีวภาพ จากเศษพืช ผัก ผลไม้ และพืชสมุนไพรใช้ในไร่นา

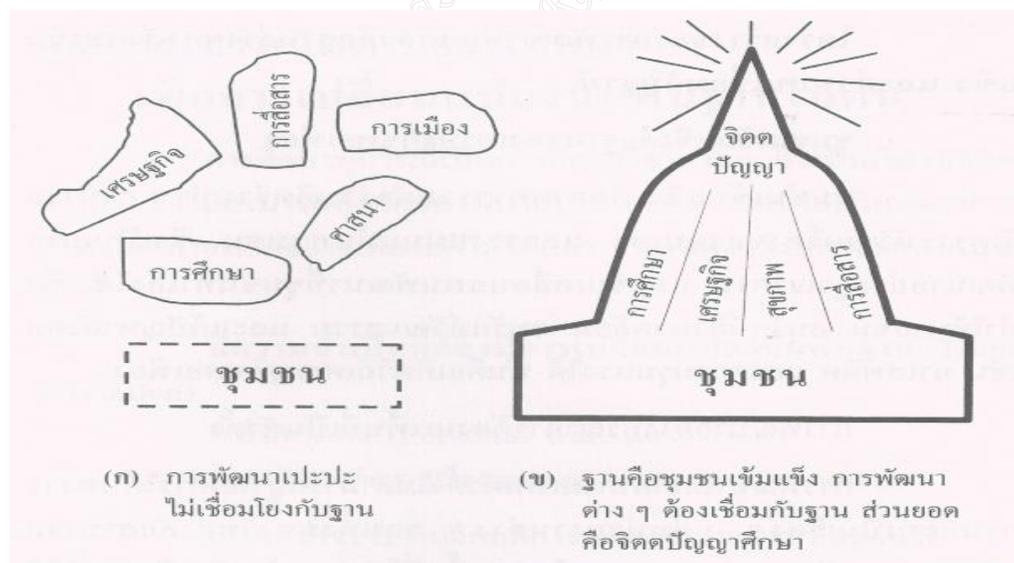
ซึ่ง กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2549 :3) ได้กล่าวถึง การนำปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ มีรายละเอียดคือ

- 1) โดยพื้นฐานก็คือ การพึ่งพาตนเองเป็นหลัก การทำอะไรอย่างเป็นขั้นเป็นตอน รอบคอบ ระมัดระวัง
- 2) พิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร
- 3) การสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้น บนพื้นฐานของความสมดุลในแต่ละส่วนแต่ละระดับ
- 4) ครอบคลุมทั้งทางด้านจิตใจ สังคม เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ ประเวศ วะสี (2549 : 28 – 38) กล่าวว่า การปรับเปลี่ยนจากวิถีเศรษฐกิจวัตถุนิยม – บริโภคนิยม – เงินนิยม ไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องยาก เพราะวิถีคิดและโครงสร้างอันเหนียวแน่นที่มีมานาน ทั้งในประเทศและที่เชื่อมโยงกันทั่วโลก จึงต้องมีการทำงานอย่างเป็นระบบ

1) สร้างทิวทัศน์และจิตสำนึกใหม่ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับชีวิตและการอยู่ร่วมกัน จึงต้องการการปรับทิวทัศน์และจิตสำนึก ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของชีวิตและองค์กร ที่มีจิตสำนึกสูง มีเป้าหมายการส่งเสริมความดีและการอยู่ร่วมกันด้วย โดยใช้ความดีเป็นตัวตั้ง การอยู่ร่วมกันเป็นเป้าหมาย ความรู้เป็นเครื่องมือ ชีวิตและเศรษฐกิจพอเพียงเป็นผล

2) ออกแบบโครงสร้างการพัฒนาที่ถูกต้อง โครงสร้างการพัฒนาที่ถูกต้องคือฐานล่างของสังคมเข้มแข็ง และส่วนบนเชื่อมกับฐาน ชุมชนเข้มแข็งคือฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนเข้มแข็งเกิดจากการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ สามารถวิเคราะห์หวัจจัยเรื่องของตนเอง และวางแผนแม่บทชุมชน และขับเคลื่อนแผนพัฒนาที่ชุมชนทำเองได้ การพัฒนาอย่างบูรณาการต้องเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง ถ้าเราเข้าใจความสำคัญของฐานล่างของสังคม ก็จะเข้าใจว่าทำไมพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงตะรอน ๆ ไปช่วยคนข้างล่าง การพัฒนาต่าง ๆ จะมีพลังมากถ้าข้างบนเชื่อมกับฐานล่าง ให้ข้างบนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ประเทศไทยจะแข็งแรง พอเพียง และเรืองแสง

แผนภาพที่ 2 แสดงโครงสร้างการพัฒนาที่ถูกต้อง คือ ฐานของพระเจดีย์ต้องแข็งแรง

ที่มา : (ประเวศ วะสี. 2549 :31)

3) ส่งเสริมจิตปัญญาศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตน จิตปัญญาศึกษา คือ การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน จะทำให้เข้าถึงความจริง เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวเอง เกิดความเป็นอิสระ ความสุข และความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติทั้งหมด อันนำไปเพื่อชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่ดี ความพอเพียงนั้นต้องการการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในจิตใจของตัวเอง จิตปัญญาศึกษาจะช่วยให้การปรับไปสู่วิถีแห่งความพอเพียง เป็นไปได้ง่ายมากขึ้น จึงควรทำความเข้าใจและส่งเสริมอย่างจริงจัง

4) สร้างเครื่องมือใหม่ทางสังคม โครงสร้างในองค์กรทุกชนิดเป็นโครงสร้างทางคิง หมายถึง เน้นการใช้กฎหมาย กฎระเบียบ และการสั่งการจากบนลงล่าง ซึ่งไม่มีพลังเพียงพอที่จะแก้ปัญหาที่ยากและซับซ้อน การจะแก้ปัญหาที่ยาก ๆ ได้จะต้องอาศัยการเรียนรู้และการร่วมมือกัน องค์กรทางคิงจึงเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสิ่งดี ๆ ในสังคม โดยวิธีการสร้างความสัมพันธ์ทางราบ เป็นความสัมพันธ์ใหม่ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยถือหลักว่าทุกคนมีศักดิ์ศรี มีคุณค่า และมีศักยภาพ สามารถเข้ามารวมกลุ่มรวมคิดร่วมทำด้วยความเสมอภาค และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน

1. ความหมายการเรียนรู้ของชุมชน

กันยา สุวรรณแสง (2532 : 138) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลทั่วไป ในลักษณะที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเป็นปกติวิสัยในวิถีการดำรงชีวิต ทำให้คนเราต้องเรียนรู้ ฉะนั้นการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้โดยได้ร่วมกระทำโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือได้ลงมือกระทำสิ่งที่จะได้เรียนรู้นั้นจริง

เสรี พงษ์พิศ (อ้างใน พรพิไล เลิศวิชา.2532 : บทนำ) ได้กล่าวว่าการเรียนรู้ของชุมชนคือ กระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การเรียนรู้และการปฏิบัติเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่น เหมาะสมกับท้องถิ่นช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ องค์กรประกอบสำคัญคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้รู้ การอบรมในบริบทสังคมวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง กระบวนการนี้ได้ถูกปรับตามสภาพการสังคมที่เปลี่ยนไป การคมนาคม และการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้น ทำให้การไปมาหาสู่ การดูงาน หลายอย่างในกระบวนการนี้ก็ถูกปรับเช่นกัน

จิราภา เต็งไทรรัตน์ และคณะ (2543 : 123) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลเนื่องจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงที่

ชูเกียรติ ลิขิตวรรณ (2535 : 41-42) กล่าวว่าระบบการถ่ายทอดความรู้ในท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมเริ่มด้วยการถ่ายทอดความรู้ภายในครอบครัว โดยเริ่มจากบ้านต่อจากนั้นจะมีโอกาสเรียนรู้ในวัด และมีการขยายโอกาสไปจนถึงการเรียนในโรงเรียน การเรียนรู้ในบ้านมีผู้สอนเป็นผู้รู้ที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในสาขานั้นที่อาจจะเป็นบรรพบุรุษหรือผู้รู้อื่น เนื้อหาที่ถ่ายทอดเป็นวิชาชีพที่มีการถ่ายทอดมานานแล้ว การถ่ายทอดความรู้เป็นการปฏิบัติให้คุณเป็นตัวอย่างหลาย ๆ ครั้ง จนผู้เรียนสามารถเรียนรู้และปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง เป็นการแสวงหาความรู้ของบุคคลในชุมชน ตั้งแต่การได้รับข้อมูล จนถึงการลงมือปฏิบัติจริง โดยมีรากฐานอยู่ที่ชุมชน ท้องถิ่น วิถีชีวิต ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นให้มีศักยภาพได้

2. ชุมชนกับการเรียนรู้

พระมหาสุทนต์ อากาศโร (2548: 100-105) ได้กล่าวไว้ว่าการเรียนรู้ของชุมชนนั้น เป็น การเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบ มีการแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขที่เกิดขึ้น โดยการเรียนรู้ในสังคมไทยมี ลักษณะร่วมกันอย่างน้อย 4 ประการ คือ

- 1) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของชีวิตและการทำงาน
- 2) เครื่องมือการเรียนรู้ของชุมชน
- 3) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน
- 4) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง

เกษม วัฒนชัย (2549 : 136 – 146) ได้นำหลักการงานของพระเจ้าอยู่หัว โดยได้มาจาก คณะทำงานคณะหนึ่งไปศึกษาโครงการพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว แล้วตั้งคำถามว่า พระเจ้าอยู่หัว ทรงมีวิธีทรงงานอย่างไรบ้าง เพราะปรากฏว่าใน 3 คำนี้ปรากฏในกระแสพระราชดำรัสบ่อย ๆ คือ จะทำอะไรก็ตาม ให้มีหลักคิด แล้วก็หลักวิชา แล้วก็หลักปฏิบัติ

1) ตั้งหลักคิด : วิธีคิดที่จะทำงาน ได้แก่ เป้าหมายของโครงการ ใครได้ประโยชน์ อุดมการณ์ของโครงการ เราทำด้วยฉันทะหรือศันทะ ฉันทะเป็นความอยากที่จะให้โครงการสำเร็จที่จะให้งานสำเร็จ ศันทะคือความอยากที่เมื่อมาทำโครงการแล้วฉันจะได้อะไร ท่านวิริยะได้ไหม พวกที่ทุ่มเทจริง ๆ ก็คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา จิตตะคือทุ่มเทจิตใจไปตลอดเวลา กัดไม่ปล่อยจนงานสำเร็จ

หลักการดำเนินงานตามอย่างพระเจ้าอยู่หัว ประกอบด้วย ลดขั้นตอน บางขั้นตอน ถ้าไม่สำคัญ ตัดไปเลย แบบฟอร์มต่าง ๆ เอาเฉพาะแบบฟอร์ม แล้วก็เนื้อหาในแบบฟอร์มที่สำคัญ เร็ว ๆ เข้า ทำงานให้เร็วโดยคำนึงถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ช่วยเขาช่วยตัวเอง) ต้องปิดทองหลังพระ

2) หาหลักวิชา: รู้พอไหมที่จะทำ เราจะหาหลักวิชาได้จากที่ไหน หรือเราจะเรียนรู้จากที่ไหน หนังสือตำรา ทั้งทฤษฎี ทั้งปฏิบัติ ต้องไปหาประสบการณ์ของคนอื่น ใครครวญกันเอง คิดกัน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องความเหมาะสมกับพื้นที่และสังคม

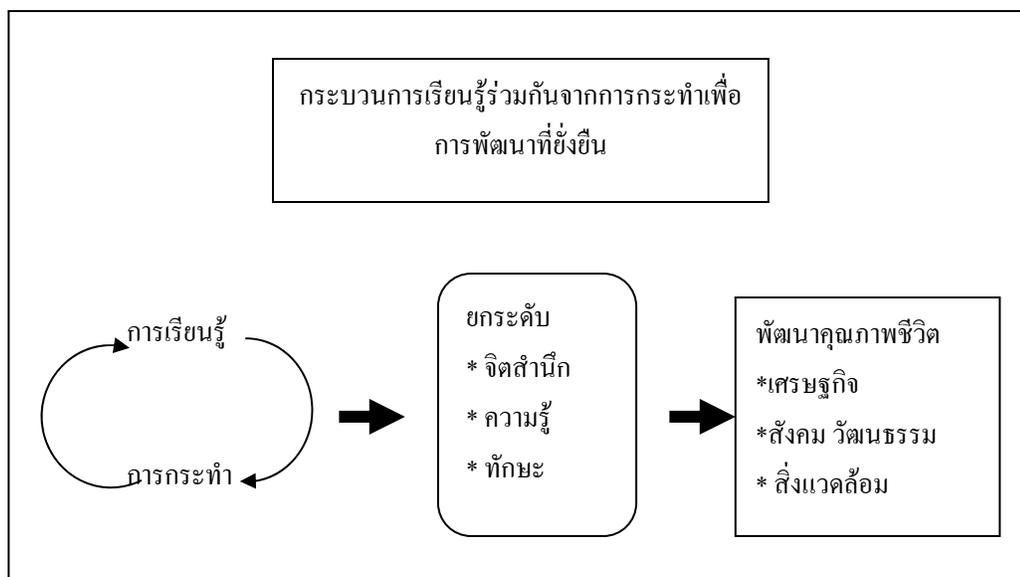
3) ออกแบบหลักปฏิบัติ: ให้ชัดและใช่ โดย ทั้งสามภาคส่วน มีส่วนร่วม คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม มากหรือน้อยแล้วแต่ลักษณะ โครงการ อย่าปฏิเสธซึ่งกันและกัน การบริหารจัดการที่ดี ต้องมีสำนักงาน มีผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ คู่มือเป้าหมายให้ชัด ว่าเราต้องไปถึง เป้าหมายใด การเขียนและบริหาร โครงการย่อยต่าง ๆ ต้องให้โอกาส และฝึกฝนคนรุ่นใหม่ ให้ทำงาน บนความขาดแคลน แล้วมันจะถึงเป้าหมายได้เหมือนกัน

3. ลักษณะของการเรียนรู้

สีลาภรณ์ นาคทรพร (2539 : 61-64) ได้กล่าวว่า ลักษณะที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ไว้ดังนี้

1) มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม ที่เรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ของคนแต่ละคนเพื่อ ยกระดับสติปัญญา จิตสำนึกในการพึ่งตนเอง และการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนนั้น เกิดขึ้นในกระบวนการ ที่มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา เสนอทางเลือกการแก้ปัญหาและตัดสินใจ ร่วมกัน

2) เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง จากกระบวนการคิด-ทำ ซึ่งเป็นการช่วยให้คน ในกลุ่ม ได้เรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหา โดยการทดลองทำและทดลองแก้ไข สรุปบทเรียนและคิดหาวิธีการ ใหม่เพื่อทดลองใหม่ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีพลวัต และนำไปสู่การยกระดับความสามารถใน การแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

แผนภาพที่ 3 แสดงกระบวนการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน
ที่มา : (ประเวศ วะสี อ้างใน สีสลาภรณ์ นาคทรพร . 2538 : 62)

3) เป็นการเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง เพื่อพยายามแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นการศึกษาที่ส่งผลต่อชุมชนโดยตรง

4) เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย ที่เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ ไม่มีโครงสร้างอำนาจบังคับบัญชา แต่เป็นความสัมพันธ์บนฐานความสมัครใจของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์จะเรียนรู้และทำงานพัฒนาร่วมกัน

ซึ่ง มนตรี เข้มกสิกร (2548. 42 – 45) กล่าวว่า การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนจะผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เพราะคนในชุมชนต้องพึ่งพิงและอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพ แต่ด้วยกระบวนการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ บางครั้งชุมชนต้องพบกับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพจากธรรมชาติ ด้วยความพยายามในการเรียนรู้ทำให้บุคคลในชุมชนต้องหาแนวทางเอาชนะและต้องทำความเข้าใจกับความเป็นไปของธรรมชาติให้ได้ บุคคลในชุมชนจำเป็นต้องดำรงชีพอยู่ภายใต้สภาวะความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติได้อย่างอยู่รอดปลอดภัยและได้รับประโยชน์จากธรรมชาติ

1) การประกอบอาชีพอันเป็นวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ความรู้ไม่ใช่รู้จากตำราเป็นการสั่งสมจากประสบการณ์

2) อุปสรรค ต้องอาศัยประสบการณ์ความสำเร็จ และความล้มเหลวในอดีต เป็นบทสรุปทำให้เกิดองค์ความรู้ในการปรับตัวและสามารถเอาชนะธรรมชาติอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมีความสุข

3) การปรับตัว ชัยชนะเหนือธรรมชาติ อยู่ร่วมกับธรรมชาติ จากบทเรียนที่บุคคลในชุมชนสังเกตตลอดจนได้รับบทเรียนจากความสำเร็จและล้มเหลว ทำให้บุคคลในชุมชนได้ข้อสรุปที่เป็นองค์ความรู้จากธรรมชาติ เป็นชุดความรู้ที่ครูธรรมชาติเป็นผู้สอน ทำให้บุคคลในชุมชน สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ อยู่ร่วมกับธรรมชาติและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างปลอดภัยและมีความสุข

มนตรี แย้มกสิกร (2548. 46 – 48) กล่าวว่า การเรียนรู้จากการเลียนแบบ เป็นการเรียนรู้จากการสังเกตเพื่อเลียนแบบบุคคลที่เป็นตัวแบบซึ่งอาจจะเป็นบุคคลที่คนประทับใจหรือการเลียนแบบพฤติกรรมที่ตนชื่นชอบ การเลียนแบบจะเกิดจากการสังเกตตัวแบบทำให้เกิดการสร้างความรู้ใหม่โดยผ่านการคิด และการจดจำ ในแต่ละชุมชนได้เรียนรู้วิถีแห่งการอยู่รอดในหลากหลายแนวทาง การปรับเปลี่ยนแนวทางดำเนินชีวิตทำให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่พบในชีวิตประจำวัน การหาวิธีการเรียนรู้จากพื้นฐานของบริบทที่ตนเคยพบมาก่อนโดยนำข้อมูลที่ได้รับ สังเกตเห็นมาใช้จนทำให้ผ่านพ้นวิกฤตนั้นไปได้ โดยลักษณะการเรียนรู้จากตัวแบบ ได้แก่ การสังเกต การจัดบันทึก หรือทำตาม และ จดจำหรือครุพักักจำ เป็นต้น

ส่วน อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549 : 40-44) กล่าวว่า วัฒนธรรมการเรียนรู้ในยุคชุมชน มีลักษณะสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงของสังคม คือ

1) กระบวนการเรียนรู้ได้สร้างและพัฒนาความรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตจริงอย่างรอบด้าน มีการบูรณาการทั้งระดับบุคคลและชุมชน สามารถใช้ประโยชน์ในการดำรง “ชีวิต” อย่างครอบคลุมเป็นองค์รวม (ร่างกาย-จิตใจ-สังคม-ธรรมชาติ) กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยยุคชุมชนจึงมีอิทธิพลช่วยพัฒนารากฐานทางจริยธรรมให้แก่สังคมไทยมาอย่างยาวนาน

2) การที่กระบวนการเรียนรู้และความรู้ส่วนใหญ่เกิดและพัฒนาอยู่ภายในระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ระดับต่าง ๆ กระบวนการเรียนรู้เป็นกลไกพัฒนาความร่วมมือร่วมใจ-ความเอื้ออาทร มากกว่าการแข่งขันแก่งแย่งชิงดี-การทำลายล้างกัน กระบวนการเรียนรู้ในสังคมยุคชุมชน จึงมีอิทธิพลพัฒนาให้เกิดสังคมที่เป็นปึกแผ่น (Social Integration) และดำรงชีวิตอย่างกลมกลืนไม่ทำลายระบบธรรมชาติ

3) การเรียนรู้ที่บูรณาการทั้งเนื้อหา แหล่งเรียนรู้ และกระบวนการอย่างหลากหลาย โดยไม่แยกจากวิถีชีวิตจริงของบุคคลและชุมชน มนุษย์แต่ละคนมีความสามารถในการเรียนรู้แตกต่างกัน ซึ่งความหลากหลายในการตอบสนองความเฉพาะดังกล่าว ส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดค่านิยม แบบแผนของวิถีชีวิตบุคคลและชุมชนไปสู่คนรุ่นต่อไปได้ ทำให้ชุมชนเป็นปึกแผ่น ในขณะที่บุคคลแต่ละคนก็สามารถพัฒนาศักยภาพในการดำรงชีวิตการทำมาหากิน การแก้ไขปัญหาของตนเอง

4) ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ในสังคมยุคชุมชนที่มีความหลากหลาย-แตกต่าง มีผลทำให้กระบวนการเรียนรู้พัฒนาสร้างใหม่สิ่งที่ถ่ายทอดไปด้วย กระบวนการเรียนรู้จึงส่งผลให้บุคคลมีความสามารถพัฒนาความรู้ใหม่ไปได้ด้วย ประกอบกับโครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบและความสัมพันธ์เชิงสังคมของชุมชน ก็ยิ่งเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลได้มากขึ้น จนกระทั่งสังคมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยให้ชุมชนแต่ละแห่งดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

5) วัฒนธรรมการเรียนรู้แบบมุขปาฐะ หรือการพูด เล่า เทศน์ มีความสอดคล้องกับเนื้อหาและวิถีชีวิตในยุคชุมชน ซึ่งบุคคลใกล้ชิดกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้บุคคล มีการปฏิสัมพันธ์กับโดยตรง ได้คลุกคลีใกล้ชิดโดยใช้การพูดเป็นสื่อ วัฒนธรรมการเรียนรู้แบบนี้จึงส่งเสริมความผูกพันและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

4. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้

มนตรี แยมกลีกร (2548 : 20 – 23) กล่าวว่า ลักษณะภูมิปัญญาการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นลักษณะที่สะท้อนถึงความชาวนาของชุมชนที่เกิดจากการนำศักยภาพของคนในชุมชนมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ จนมีแนวทางการตัดสินใจ หรือตัดสินใจเลือกแนวปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับความอยู่รอดของชุมชนนั้น ลักษณะภูมิปัญญาการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีลักษณะ ดังนี้

1) การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ มีความคิดความเชื่อที่เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม มีความกล้าหาญ มีความสุจริต ยุติธรรม เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน จะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง

2) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นส่วนผลักดันให้สามารถว่ากล่าวตักเตือนกันได้ การรู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน ความรู้จักเคารพนับถือซึ่งกันและกัน เพราะนับญาติกัน แล้วจะช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกัน ความเกรงใจกัน ปัจจัยความสัมพันธ์ประเด็นนี้มีส่วนทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันได้ง่าย

3) ความผูกพันระหว่างคนกับธรรมชาติ ปัจจัยความผูกพันระหว่างคนในชุมชนกับประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ หรือแหล่งทรัพยากร สำคัญของชุมชน ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนชนบททั่วไป มักจะได้รับประโยชน์จากธรรมชาติ การรู้สึกรักและชื่นชมกับทรัพยากรของชุมชนเหล่านี้ เป็นความผูกพันที่สั่งสมอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นความรักความหวงแหน

4) สภาพทางกายภาพของชุมชน เป็นปัจจัยที่มีส่วนช่วยทำให้ความรู้สึกของคนในชุมชน รู้สึกใกล้ชิดความเป็น “หัวบ้าน ท้ายบ้าน” ช่วยสร้างความรู้สึกผูกพัน ทำให้เกิดการติดต่อสื่อสาร เชื่อมโยงกันง่าย การมีทำเลที่ตั้งของชุมชนที่เป็นกลุ่มก้อน หรือมีการรวมกลุ่มในลักษณะที่อยู่อาศัยจะ ช่วยสร้างสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเคียงกับชีวิตจริงได้มากที่สุด

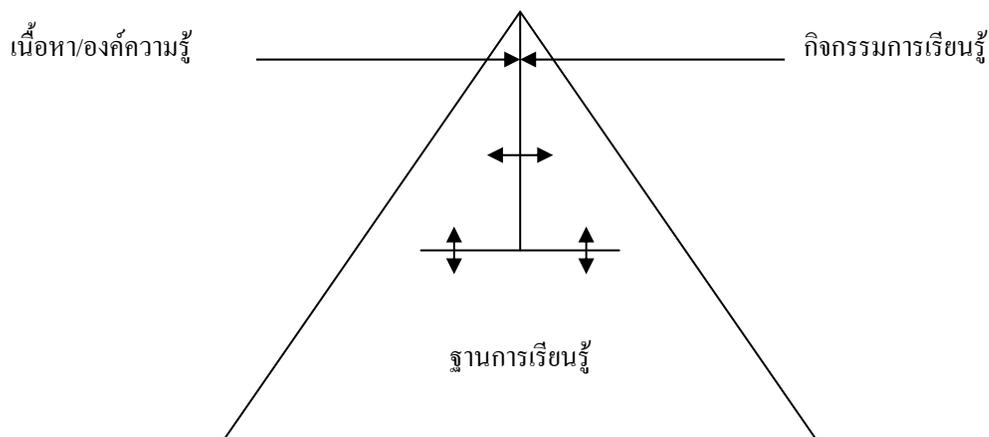
5) องค์ประกอบที่ทำให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน การร่วมกันคิดร่วมกันทำ การมีกระบวนการทางสังคม การมีลักษณะของบุคคลเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ การรู้จักคิดอย่างมีเหตุ-มีผล มีกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ

ซึ่ง อดุลย์ วังศรีคุณ (2543 : 57 – 58) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ไว้ ดังนี้ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย

1) ปัจจัยภายในชุมชน ประกอบด้วย 1) สภาพพื้นฐานชุมชน ได้แก่ คุณสมบัติของผู้นำ คุณสมบัติของสมาชิกของชุมชน ทรัพยากรของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน เป็นต้น 2) กระบวนการทางสังคมในชุมชน ได้แก่ ความสามัคคีของสมาชิกชุมชน ความสัมพันธ์แนวราบของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลภายในชุมชน ความถี่ของการพบปะกันของสมาชิกชุมชน เป็นต้น 3) มีปัญหา และ/หรือความต้องการพัฒนาในชุมชน

2) ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ 1) นโยบายของรัฐในด้านการศึกษาและพัฒนาชุมชน 2) การสนับสนุนจากรัฐ 3) การสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลภายนอก

3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ 2) ด้านการเมือง ได้แก่ โครงสร้างอำนาจภายในชุมชน 3) ด้านสังคม วัฒนธรรม ได้แก่ ระบบเครือญาติ สถาบันครอบครัว 4) ด้านเทคโนโลยี

แผนภาพที่ 4 แสดงองค์ประกอบของการเรียนรู้ของชุมชน

ที่มา : (อดุลย์ วังศรีคุณ .2543 : 57 – 58)

5. การจัดการกระบวนการเรียนรู้

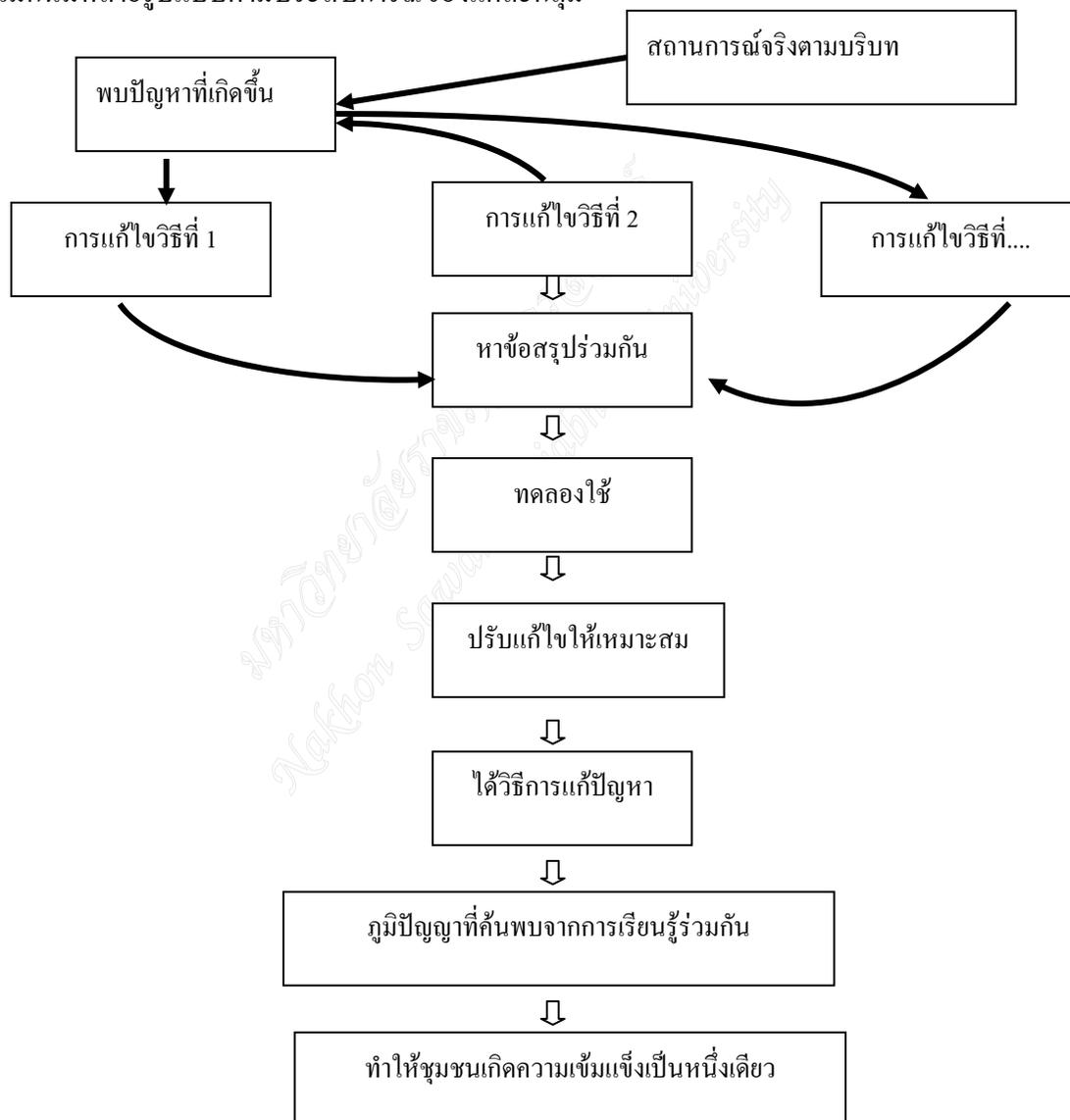
วิจารณ์ พานิช (อ้างใน พระมหาสุทิตย์ อากาศโร.2548 : 107 –108) กล่าวสรุปในเวทีสัมมนาทางวิชาการนวัตกรรมการเรียนรู้ ถึงวิธีการปฏิบัติของกลไกการเรียนรู้ของชุมชนว่ามีแนวทางการจัดการ ดังนี้

- 1) ใช้ “ทุกข์” หรือ “ปัญหา” เป็นตัวตั้งในการจัดการตนเองของชุมชน และเชื่อมโยงคนที่มีควาทุข์เข้าด้วยกันเป็นกลุ่มเพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น
- 2) ค้นหาปัญหาของตัวเอง โดยเน้นการมีส่วนร่วม มีการจัดการและทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง
- 3) มุ่งการพัฒนาที่เริ่มต้นจากการพัฒนาด้านความคิดของคนในชุมชน
- 4) สร้างความรู้และวิธีการใหม่ โดยมุ่งเน้นสิทธิของส่วนรวม
- 5) เน้นการจัดการความรู้โดยการผสมผสานกับความรู้เดิมที่มีอยู่ ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และความรู้ในกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อปรับใช้ในชุมชนของตน
- 6) จัดการความรู้ด้วย “การประเมิน” “ผลิตซ้ำ” “ทำใหม่” และส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

การจัดการกระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการวิจัย มีรูปแบบ วิธีการ และกระบวนการ หลายขั้นตอน เริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ (รู้จักปัญหา) ทบทวนทุนเดิม /ภูมิปัญญา (รู้จักตนเอง)

ส่วน มนตรี แยมกสิกร (2548 :51 - 54) กล่าวว่า การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้สร้างทฤษฎีแนวคิดโดยการปรับประยุกต์จากการลองผิดลองถูกร่วมกันของกลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อมุ่งเน้นการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม หรือการหาจุดร่วมในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการศึกษาวิธีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธี การเรียนรู้ร่วมกันมีหลายรูปแบบตามประสบการณ์ของแต่ละกลุ่ม

แผนภาพที่ 6 แสดงขั้นตอนการเรียนรู้ร่วมกัน
ที่มา : (มนตรี แยมกสิกร.2548 :52)

ในแต่ละชุมชนมีวิธีการเรียนรู้แตกต่างกัน การเรียนรู้ของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมของตนเองเมื่อแต่ละคนพบปัญหาที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันก็จะนำวิธีการแก้ปัญหาของตนมานำเสนอให้ผู้อื่นรับทราบแล้วหาแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกัน อาจจะโดยการอภิปรายสนทนา ทดลองทำให้ดูเป็นตัวอย่าง หลังจากนั้นจึงนำวิธีการที่ทำให้แก้ปัญหาได้ถูกวิธีมาปรับแก้ไขให้เหมาะสมและจะได้วิธีการแก้ปัญหาใหม่ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ อาจจะมีการปรับแก้หลายครั้งจนกระทั่งเป็นแนวความคิดใหม่ร่วมกัน หรือการเกิดภูมิปัญญาในการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนนั้น ถ้าการเรียนรู้เช่นนี้ได้รับการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ เกิดการพัฒนาองค์กรหรือชุมชนของตนเองเกิดความเข้มแข็ง ได้อย่างต่อเนื่อง ลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันของบุคคลในชุมชนประกอบด้วย การหาแนวทางแก้ไขเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน ทดลองใช้และปรับแก้ไข

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชน

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิธีวิทยาทางการวิจัย (research methodology)

วิธีวิทยาทางการวิจัย (research methodology) เป็นเทคนิควิธีการต่างๆที่ใช้ในการวิจัย และทัศนะเกี่ยวกับโลกหรือโลกทัศน์ (world view) หรือกระบวนทัศน์ (paradigm) ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ทำการวิจัย (อุทัย คุลยเกษม. 2545 : 57)

ส่วนที่เป็นระบบคิดหรือโลกทัศน์ดังกล่าว เป็นระบบคิดหรือโลกทัศน์ทางสังคมศาสตร์ (social science) ศึกษาเกี่ยวกับคนในสังคมว่าเขาอยู่กันอย่างไร มีวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง หรือความเป็นมา (บุญธรรม จิตอนันต์. 2540 : 5 อ้างใน สุเทพ บุญซื่อน. 2545 : 4)

ในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนวิชาวิธีวิทยาทางการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ครั้งนี้ได้แบ่งหน่วยในการจัดการเรียนการสอน ตามแนวคิดเรื่องโครงสร้างของการวิจัยไว้ 3 ส่วนคือ

- 1) คำถามการวิจัย (research question or problem)
- 2) วิธีวิทยาการวิจัย (research methodology)
- 3) การวิเคราะห์และการตีความข้อมูล (data analysis and interpretation)

(อุทัย คุลยเกษม. 2545 : 55 – 58)

2. แนวคิดเรื่องการพัฒนาท้องถิ่นแบบยั่งยืน

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีลักษณะที่สำคัญคือ 1) มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่มที่เรียนรู้ร่วมกัน

แนวคิดในเรื่องท้องถิ่นนิยม ดังกล่าวได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีจุดอ่อนหลายประการ เช่น 1) มโนภาพของชุมชนที่น่าเสนอนั้นเป็นภาพในอุดมคติ และเป็นเรื่องเล่าของชุมชนในอดีตมากกว่าความเป็นจริง 2) การวิพากษ์ทุนนิยมและบริโภคนิยมมักจะกระทำแบบสุดโต่ง เข้าใจระบบทุนนิยมผิดพลาด ทำให้มองข้ามความจำเป็นของการพัฒนาทุนนิยม เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในโลกสมัยใหม่ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ 3) วิธีคิดและวิธีการมองปัญหามักจะใช้กรอบแบบ “ความขัดแย้งของกลุ่มตรงข้าม” ระหว่างชุมชนกับความทันสมัย บ้านกับเมือง ชนบทกับเมือง หรือชาวบ้านกับรัฐและตลาดทุนนิยม ทำให้มีข้อจำกัดในการอธิบายปรากฏการณ์ความจริงที่ซับซ้อนและเต็มไปด้วยความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และ 4) วาทกรรมท้องถิ่นนิยมส่วนใหญ่มักแฝงไว้ด้วยวิธีคิดแบบชาตินิยม (nationalism) และประชานิยม (populism) (พัฒนา กิตติอาษา. 2546 : 30)

การพัฒนาชุมชน/ท้องถิ่น ตามแนวคิดดังกล่าวคงต้องมีลักษณะของการประสานระหว่างกระบวนการทัศน์ดั้งเดิม ซึ่งมีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นแกน กับกระบวนการทัศน์ใหม่ ซึ่งมีวิทยาศาสตร์เป็นแกน เน้นการประสานความร่วมมือกับภายนอกได้อย่างสมดุลกลมกลืน พื้นฟูจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และนำไปสู่การพัฒนาโดยไม่ตัดชาวบ้านออกจากเหง้าของตนเอง และไม่ทำลายความสามารถในการพึ่งตนเองของชาวบ้านลง (เสรี พงศ์พิศ. 2536 : 35 – 61, ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร. 2542 : 114 – 115) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ซึ่งพระธรรมปิฎก ปอ. ปยุตโต (2541 : 68) ได้สรุปไว้ว่า เป็นการพัฒนาในลักษณะของการบูรณาการ (integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกันจะต้องประสานกันครบองค์และมีลักษณะเป็นดุลยภาพ (balanced)

แนวคิดสำคัญที่เป็นฐานในการพัฒนาอย่างยั่งยืนอีกแนวคิดหนึ่งคือ แนวคิดการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเรื่อง ทฤษฎีใหม่ ซึ่ง ชาดิชาย ณ เชียงใหม่ (2542 : 36 – 38) ได้วิเคราะห์ว่า ทฤษฎีใหม่เป็นตัวแทนของการจัดการการพัฒนา เป็นการใช้สติปัญญา เลื่อนนำเอาความรู้ความจริง ในทฤษฎีแห่งธรรมชาติของพื้นที่ มาทำความเข้าใจกับปัญหาต่างๆ และคิดค้นกำหนดแนวทางการจัดการปัญหานั้นๆ ด้วยวิธีการที่ง่าย ไม่ซับซ้อน และได้ผลจริง เพื่อให้เกิดความเป็นปกติแก่ประชาชน โดยเฉพาะเพื่อให้เกิดการ “พออยู่พอกิน” ของประชาชน และเป็นการปูพื้นฐานไปสู่ความ “อยู่ดีกินดี” ต่อไปในอนาคต โดยหลักการการพัฒนาดังกล่าวมีองค์ประกอบอย่างน้อย 4 ประการคือ

1) รู้จริง การพัฒนาหรือการแก้ปัญหาใดก็ตาม ต้องเป็นการนำความรู้จริงในความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ มาใช้ในการปรับปรุงสถานะไม่ปกติให้เข้าสู่ภาวะปกติ การจัดการที่ดีในแง่ก็คือ การพยายามผสมผสานความรู้ในด้านต่างๆมาใช้เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิผลและความต่อเนื่อง

2) ทำให้ได้ผลจริง วิธีการแก้ปัญหาและการจัดการที่ดีต้องก่อให้เกิดผล ได้ผลแก้ปัญหาให้ลุ่่วงได้จริง เป็นตัวอย่างของความสำเร็จ เพื่อเป็นแรงจูงใจ บันดาลใจให้ผู้คนเรียนรู้ นำไปปฏิบัติ นำไปขยายผลในที่อื่นๆอีกต่อไป

3) ทำให้ง่าย การจัดการการพัฒนาที่ดี ต้องทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ทั้งในด้านแนวคิดและเทคนิควิชาการ ทำให้ง่าย ไม่สลับซับซ้อน สมเหตุสมผล ทำได้เร็ว แก้ปัญหาได้เร็ว

4) คุ่มค่า การจัดการการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ ก้าวล่วงไปไกลเกินกว่าความคิดการจัดการแบบตะวันตก การจัดการตามความคิดของโลกตะวันตก มุ่งที่จะบรรลุความคุ้มทุน หรือการมีกำไร การตัดสินใจว่าจะทำอะไร เกณฑ์ข้อกำหนดพิจารณาเบื้องต้น คือเรื่องของการคุ้มทุนหรือการได้กำไร หรืออีกนัยหนึ่ง เรียกว่าประสิทธิภาพของการดำเนินการ แต่ทฤษฎีใหม่เป็นทัศนะที่ลึกซึ้ง มองความคุ้มค่ามากกว่าความคุ้มทุน โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมองกำไรไปในรูปของสิ่งที่วัดเป็นเงินไม่ได้ นั่นคือ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ที่รัฐจำเป็นต้องลงทุน ดังพระราชดำรัสว่า “ขาดทุนคือกำไร”(Our loss is our gain)

3. หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3.1 ความหมายของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (2545 : 22) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ว่า เป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปคำตอบ และถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานต่อไป ซึ่งคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด ตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบโดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (action research)

สินธุ์ สโรบล (2548: 33) ได้อธิบายความหมายของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่า เป็นกระบวนการทางความคิด และปฏิบัติการเกี่ยวกับการวิจัยที่มีการเชื่อมโยงระหว่างโลกทัศน์ (worldview) และมโนทัศน์ (concept) ต่อความเป็นจริงหรือปรากฏการณ์ในโลกความเข้าใจรับรู้ (perception) ต่อความเป็นจริงหรือปรากฏการณ์นั้นๆเพื่อพัฒนาไปสู่การสร้างแนวปฏิบัติ (practice) รวมทั้งหาวิธีการจัดการ

ปิยะวัตติ บุญ – หลง (อ้างในสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. 2543:5) กล่าวว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (community-based research) ที่ สกว. ริเริ่มขึ้น จึงเน้นให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมกระบวนการคิด ตั้งคำถาม วางแผน และทำวิจัยเพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบ และเรียนรู้จากการทำงานวิจัยที่เป็นเชิงปฏิบัติการจริง (action research) เพื่อแก้ปัญหาของตัวเอง โดยมีกระบวนการทำงานอย่างเป็นเหตุเป็นผล งานวิจัยเช่นนี้ต่างจากงานวิจัยอื่น ๆ อย่างมาก ตรงที่มีได้เน้น “ผลงานวิจัย” เป็นหลัก แต่มองการวิจัยเป็น “กระบวนการ” ในฐานะ “เครื่องมือ” ที่จะเพิ่มพลัง (empower) ชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันจัดการชีวิตของตัวเอง เป็นทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้ ดังนั้น “ผลงานวิจัย” ที่สำคัญยิ่งของงานวิจัยนี้ มิใช่บทความทางวิชาการหรือเทคโนโลยีใหม่ แต่คือ “คน” และ “กลุ่ม” ที่เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนเข้ามาร่วมกระบวนการวิจัย ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนตัวเองทั้งในปัจจุบัน และมีความพร้อมในการรับมือกับอนาคต ในการชี้แนะและเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงของชุมชนต่อไปด้วย

3.2 ลักษณะของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548 : 6- 8) ได้กล่าวไว้ว่ากระบวนการทำงานวิจัย และผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่แตกต่างจากเดิมอันเป็นกระบวนการเชิงบูรณาการ โดยถือเอาปัญหาหรือปรากฏการณ์ในชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตั้งและเป็นงานที่คนในชุมชนร่วมมือร่วมใจกันสร้างพื้นที่และจุดยืนขึ้นมา ผลงานวิจัยแบบนี้ เน้นที่กระบวนการพัฒนาคนและเชื่อมโยงงานในหลายๆ ส่วนเข้าด้วยกัน โดยอาศัยเวทีการเรียนรู้เป็นเครื่องนำทาง

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงเปรียบเสมือน การสร้างสะพานเพื่อเชื่อมต่อระหว่างองค์ความรู้ใหม่และองค์ความรู้เดิม โดยมุ่งสร้างนักวิจัยในท้องถิ่น สร้างองค์ความรู้และสืบสานองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่และเครือข่ายการทำงานในชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานภาคนโยบายและมาตรการในหลากหลายระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศจึงมีลักษณะสำคัญที่มุ่งเน้นประเด็นคำถาม เป็นปัญหาหรือโจทย์ที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น โดยมีคนในชุมชนร่วมกระบวนการค้นคว้าเพื่อหาคำตอบ งานวิจัยแบบนี้เป็นความพยายามสร้างทีมงานวิจัยในพื้นที่ เพื่อรวบรวมข้อมูล มีการวางแผนดำเนินการ มีการวิเคราะห์และทดลองปฏิบัติ รวมทั้งการสร้างทางเลือกในการจัดการ ส่วนสุดท้ายปลายทางของการทำงานวิจัยคือ ได้บทสรุป บทเรียน เพื่อนำไปปรับแก้ปัญหของชุมชนท้องถิ่น

3.3 ผลที่เกิดจากกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น

นอกจากผลตามที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) (2548 : 29) ได้สรุปถึงผลผลิตของการวิจัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นว่า เกิดผลหลายประการได้แก่ ได้คนที่มีความเข้าใจต่อปัญหา รวมทั้งเงื่อนไข ปัจจัยต่อปรากฏการณ์เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไข เป็นมาตรฐานเฉพาะพื้นที่และเน้นบูรณาการเชิงพหุวัฒนธรรม มีรูปธรรมชัดเจนและเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ ได้กลไกในชุมชนและเน้นการสร้างทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น และมีการสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่และใช้วิธีการสาธารณะแล้ว การวิจัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นยังทำให้เกิดผลกระทบต่อท้องถิ่นหลายประการ ที่สำคัญคือ การสร้างให้เกิดกระบวนการเสริมพลังให้ชุมชน (empowerment) มี 3 ลักษณะ คือ

1) เกิดความรู้ในท้องถิ่นและเป็นประโยชน์กับท้องถิ่นโดยตรง เช่น การฟื้นฟูและถ่ายทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนให้กับเด็ก ๆ ในรุ่นต่อไป

2) เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยคนท้องถิ่นเอง ทำให้คนท้องถิ่น “เก่ง” ขึ้นและทำงานต่อไปได้ดีขึ้น

3) เกิดกลไกหรือองค์กรในชุมชนที่จะจัดการสานงานต่อ กรณีนี้อาจเป็นการหนุนเสริมให้องค์กรที่มีอยู่ทำงานได้ดีขึ้น เช่น การเสริมศักยภาพของ อบต. ในด้านต่าง ๆ หรือ การสร้างกลไกใหม่ในชุมชน เช่น เครือข่ายกลุ่ม-ออมทรัพย์และกองทุนในระดับตำบล เพื่อประสานกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนต่าง ๆ และบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นต้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว). 2548 : 57)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว บทบาทของมหาวิทยาลัยจึงควรเร่งสร้างวัฒนธรรมวิจัยให้เหมาะสมกับยุคสมัย และสร้างสรรค์ โดยให้ความสำคัญแก่คุณภาพ ผลลัพธ์และผลกระทบ ยกย่องผลงานวิจัยคุณภาพสูง และไม่สนับสนุนงานวิจัยคุณภาพต่ำ ส่งเสริมบรรยากาศ การแลกเปลี่ยนทางวิชาการ ส่งเสริมงานวิจัยสหวิทยาการ งานวิจัยระหว่างสถาบันส่งเสริมความร่วมมือและการเคลื่อนไหว (mobility) ของนักวิจัยระหว่างสถาบันและระหว่างประเทศ รวมทั้งส่งเสริมบรรยากาศของการร่วมมือเรียนรู้ระหว่างคณาจารย์กับนักศึกษา (ชเนศ เจริญเมือง อังใน อมรวิเศษ นาคทรพรพ. 2547 :121) นอกจากนี้มหาวิทยาลัยควรปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเอง ให้เป็นมหาวิทยาลัยวิจัยซึ่งมหาวิทยาลัยวิจัยหมายถึง มหาวิทยาลัยที่เน้นการวิจัย ซึ่งควรกำหนดระบบวิจัยของตน อันประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) มีนโยบาย ทิศทาง และมาตรการสนับสนุนอย่างจริงจังเกี่ยวกับภาระงานวิจัยในมหาวิทยาลัย โดยควรกำหนดแผนยุทธศาสตร์การวิจัย ซึ่งครอบคลุมวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ และทิศทางการวิจัยของมหาวิทยาลัย

2) มหาวิทยาลัยที่เน้นการวิจัย ต้องจัดให้มีโครงสร้างรองรับการดำเนินการวิจัยให้เป็นรูปธรรม มีการกำหนดบทบาทภารกิจ และเป้าหมายผลงานชัดเจน โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบและบุคลากรรับผิดชอบโครงสร้างที่จัดขึ้นนี้ควรมีการสอดรับและประสานกันอย่างเป็นเอกภาพทั้งระบบในมหาวิทยาลัย

3) มีโครงสร้างพื้นฐานการวิจัยที่เหมาะสมและเพียงพอ นักวิจัยจำเป็นต้องพึ่งพาเพื่อสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างมีคุณภาพ เช่น แหล่งค้นคว้า ทั้งจากห้องสมุดหรือฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ห้องปฏิบัติการ ทดลอง แปลงทดลอง หน่วยให้คำปรึกษาด้านสถิติ ด้านกฎหมาย หรือด้านเทคนิค ผู้ช่วยนักวิจัย เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ

4) มหาวิทยาลัยต้องแสวงหา และสนับสนุน ให้มีนักวิจัยที่มีคุณภาพในด้านที่มหาวิทยาลัยมีความสนใจหรือมีความพร้อมมากที่สุด นักวิจัยเหล่านี้อาจเป็นอาจารย์ที่มีประสบการณ์ และผลงานเป็นที่ยอมรับโดยเชิญมาเป็นอาจารย์ประจำ หรือเชิญมาร่วมโครงการวิจัยสำคัญ

5) มหาวิทยาลัยที่เน้นการวิจัยควรใช้งานวิจัยในการเรียนการสอนทุกระดับ การใช้ งานวิจัยในการเรียนการสอนนี้ นอกจากจะเป็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยการเผยแพร่ในชั้นเรียนแล้ว ยังเป็นการสร้างค่านิยมและทัศนคติที่ดีแก่นักศึกษา ในงานวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยที่เกิดจากคนไทยด้วยกัน

6) มีกระบวนการผลิตและพัฒนา นักวิจัยอย่างต่อเนื่อง โดยจัดหลักสูตรฝึกอบรม เทคนิควิธีการวิจัย ให้แก่คณาจารย์และนักวิจัยของมหาวิทยาลัย เผยแพร่วิธีการวิจัยหรือผลการวิจัยใหม่ ๆ แก่นักวิจัย

7) เสริมสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการทำวิจัย

8) มหาวิทยาลัยต้องจัดให้มีระบบติดตามประเมินผล เพื่อรับทราบความคืบหน้าของผลการวิจัยในมหาวิทยาลัย รวบรวมผลงานวิจัยในฐานข้อมูล กำหนดมาตรฐานและดัชนีชี้วัดผลงานวิจัยเพื่อประเมินคุณภาพของงานวิจัย

9) มหาวิทยาลัยต้องเผยแพร่และใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เผยแพร่ละ ผ่านเอกสารเผยแพร่ของมหาวิทยาลัย จัดบริการทางวิชาการแก่บุคคลภายนอก สนับสนุนให้นักวิจัย ประยุกต์ผลงาน และสนับสนุนการจดทะเบียนลิขสิทธิ์ทางปัญญา

10) มหาวิทยาลัยต้องจัดให้มีการประสานเชื่อมโยง กับหน่วยงานภายนอกและประชาคม เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนการวิจัย โดยให้บุคคลภายนอกได้รับทราบสมรรถนะในการวิจัยของมหาวิทยาลัย

การปฏิรูประบบวิจัยทั้งระบบจะเป็นหนทางให้พัฒนามหาวิทยาลัยไปสู่พันธกิจมหาวิทยาลัยวิจัยที่มีขีดความสามารถทั้งในการวิจัยและสร้างสรรค์งานวิจัยที่มีคุณค่าต่อสังคมได้อย่างสูงสุด (ปรัชญา เวสารัชช อ่างใน อมรวิเศษ นาคทรพ. 2547 :127-128) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยควรมุ่งเน้นเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นเป็นสำคัญ สำหรับมหาวิทยาลัย ราชภัฏ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่นภาระหน้าที่สำคัญในเรื่องดังกล่าว จึงเป็นภารกิจสำคัญอย่างยิ่งต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจน

เมื่อกล่าวถึง "ความยากจน" โดยทั่วไปจะหมายถึงความยากจนในเชิงเศรษฐกิจ (Monetary Dimension) นั่นคือพิจารณา ที่ระดับรายได้ หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลว่ามีรายได้ไม่เพียงพอกับการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำ หรือมีรายได้ ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับในแต่ละสังคม เมื่อนิยามความยากจนอิงกับการขาดแคลนรายได้เช่นนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการวัดสถานะความยากจนจึงใช้รายได้หรือรายจ่ายของครัวเรือน และแนวทางในการแก้ไขปัญหา ก็จะมุ่งเน้นที่การเพิ่มรายได้ของครัวเรือน โดยการปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิตสินค้า และบริการที่ดำเนินการโดยคนจน การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของตลาดในด้านต่างๆ ให้เอื้ออำนวยต่อคนจน ตลอดจน การให้เงินอุดหนุนในรูปแบบต่างๆ เช่น เบี้ยยังชีพคนชรา เป็นต้น

1. ความหมายของความยากจน

เดิมนั้น เมื่อกล่าวถึงความยากจน โดยทั่วไปมักเข้าใจความหมายของความยากจนโดยอิงจากเรื่องของรายได้เป็นหลัก ต่อมาได้มีนักคิดนักวิชาการต่าง ๆ พยายามที่จะให้ความหมาย ความยากจน ที่กว้างขวางและครอบคลุมมิติต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งแต่ละความหมายก็จะเชื่อมโยงกับ กรอบแนวคิดความยากจน การวัดระดับความยากจน และการแก้ไขปัญหาความยากจนที่แตกต่างกันไปตามความหมายหรือวิธีคิดที่ต่างกันไป

ประเวศ วะสี (2543:18) ได้กล่าวว่า ความยากจนเกิดจากโครงสร้างของทางสังคมในลักษณะการเอารัดเอาเปรียบคนจน คือ

1) ทักษะผิดๆ ของสังคมที่รังเกียจคนจนเพราะลักษณะการแต่งตัวแบบปอน ๆ และการใช้แรงงานและคิดว่าคนจน จนเพราะเวรกรรมในชาติก่อน

- 2) โครงสร้างทางกฎหมายที่ให้อำนาจกับคนที่มีความรู้ที่ต่ำกว่า (คนรวย) มากกว่าคนจน
- 3) โครงสร้างการใช้ทรัพยากรที่รัฐได้ควบคุมสิทธิในการใช้ทรัพยากรของชุมชน
- 4) ในระบบของการศึกษาที่ใช้งบประมาณทั้งประเทศที่ได้อนคนไปรับใช้รัฐภาคธุรกิจ ต่างประเทศที่เอาเปรียบคนไทย
  - 5) ระบบการธนาคารที่ส่งเสริมให้คนรวยเอาเปรียบคนจน
  - 6) ระบบการสื่อสารที่มุ่งผลประโยชน์ทางธุรกิจ ทำให้เกิดวัฒนธรรมของการบริโภคนิยม
  - 7) ระบบราชการที่มีการรวมศูนย์อำนาจเพื่อคนส่วนน้อย
  - 8) การกำหนดนโยบายและทิศทางในการพัฒนาประเทศที่ใช้ยุทธศาสตร์สร้างความร่ำรวยให้คนกลุ่มน้อย
  - 9) ระบบการเมืองที่เป็นตัวแทนของผู้เอาเปรียบทางสังคม
  - 10) สังคมอ่อนแอ เพราะขาดการรวมกลุ่มและร่วมคิดร่วมทำ ที่ก่อให้เกิดพลังและเข้าใจ และ เข้าถึงปัญหาของชุมชน

เสน่ห์ จามริก และ คณะ (2543:18) ให้ความหมายของความยากจน คือ ปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างสังคมและนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วง 40 - 50 ปี มีการจัดสรรทรัพยากร ที่เอื้อไปในทางของคนที่มีฐานะดีกว่าจึงทำให้คนจนเสียเปรียบ และก็ไม่ใช่เรื่องของคุณสมบัติส่วนตัวที่บางคนจน เพราะไม่อยากจะยากดี ไม่ขยันเหมือนคนในยุคอดีต

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543:18) ให้ความหมายความยากจน คือ เป็นปัญหาของปัจเจกชนที่แต่ละบุคคลมีรายได้ไม่เท่ากัน เพราะผลมาจากนโยบายในการพัฒนาประเทศที่เน้นทางด้านเศรษฐกิจซึ่งอยู่ภายใต้การครอบงำจากประเทศมหาอำนาจและนำทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนที่ใช้ในการดำรงชีวิต จึงทำให้ประชาชนไม่สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้เหมือนในอดีตทำให้กลายเป็นคนจน

สรุป ความยากจน หมายถึง สภาวะการณัของประชาชนที่รายได้ไม่เพียงพอแก่การครองชีพและการประทังชีวิต เพื่อความอยู่รอดและอีกทั้งสภาพความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจในสังคมที่ก่อให้เกิดความยากจน

2. สาเหตุของความยากจน

สุจินต์ สิมารักษ์ และคณะ (2543 :16-17) ได้กล่าวถึงสาเหตุของความยากจนดักดานในภาคกลางมีดังนี้

1) การขาดที่ดินทำกิน ทำให้ไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพต้องไปทำงานรับจ้างและการไม่มีการศึกษาหรือมีการอบรมจึงทำให้มีงานทำไม่เต็มที่ รายได้น้อย ไม่มีเงินออมจึงทำให้ไม่มีโอกาสฟื้นตัว

2) มีที่ดินไม่ใหญ่มากหรือต้องไปเช่าที่ดิน จึงไม่ต้องการลงทุนเพื่อปรับที่ดิน ทำให้การผลิตไม่มีประสิทธิภาพ ผลผลิตน้อย ต้นทุนต่อหน่วยสูง รายได้สุทธิไม่มีหรือมีน้อยไม่มีโอกาสฟื้นตัว

3) ขาดการศึกษาและขาดการอบรมที่เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทำให้ไม่ค่อยมีงานรองรับ ไม่เห็นทางที่จะประกอบอาชีพที่มีรายได้สม่ำเสมอ การรับจ้างทั่วไปไม่แน่นอนชั่วโมงการทำงานต่ำ รายได้น้อยและรายได้ทางการเกษตรไม่มีเสถียรภาพ ค่าใช้จ่ายสูงหนี้สินมาก ไม่มีโอกาสฟื้นตัว

4) ภาวะในการเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือน ทั้งด้านสุขภาพและการครองชีพ ทำให้มีรายจ่ายภายในครัวเรือนสูง ไม่อาจมีเงินออมได้

5) ผู้นำครัวเรือนมองไม่เห็นทางออก ไม่มีความหวัง จึงขาดพลังที่จะคิดไปข้างหน้าคิดเพียงให้อยู่รอดไปแต่ละวัน

อคิน รพีพัฒน์ (2542 :22) ได้กล่าวถึงสาเหตุความยากจน ดังนี้

1) คนจนหรือคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำกว่าคนอื่น ๆ ในสังคมเดียวกันซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมของคนไทย เป็นสังคมการเกษตรแบบดั้งเดิม ที่มีการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ และเป็นปัจจัยพื้นฐานคนที่ถูกจัดว่ายากจนในสังคมการเกษตรแบบดั้งเดิมมาจากความด้อยโอกาสทางสังคม และวัฒนธรรม จากภูมิหลังทางสังคมที่มองว่าเป็นผู้ด้อยโอกาส เช่น เกิดมาพิการหรือเกิดจากภัยพิบัติ ต่างๆ เป็นหม้าย แก่ชราภาพโดยไม่มีลูกหลานเลี้ยงดูมากกว่า ที่เกิดมาและอยู่ในชนชั้นที่ยากจน

2) วิธีการผลิต และวิถีชีวิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่สมัยใหม่ ทำให้ประชาชนมีรายได้ไม่พอที่จะดำรงชีพ แต่ต้องจับจ่ายใช้สอยเพิ่มขึ้นในอัตราสูงกว่ารายได้ เช่น เกษตรกรต้องเป็นผู้เช่าที่ดินในการประกอบอาชีพ การเป็นหนี้เพราะต้องซื้อของแพงแต่ต้องขายผลิตผลในราคาถูกลง การทำงานหนักเพิ่มขึ้น การมีคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ลดลงนั้นก็หมายถึงพวกเขาอยากจนลงกว่าวิถีชีวิตการเกษตรแบบดั้งเดิม

3) การมีรายได้ไม่พอเพียงที่จะดำรงชีพอย่างเหมาะสม โดยนักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมอุตสาหกรรม

4) คนจนได้รับการศึกษาอบรมต่ำ มีวิถีการผลิตและวิถีชีวิตที่ล้าหลังประสิทธิภาพการผลิตต่ำ

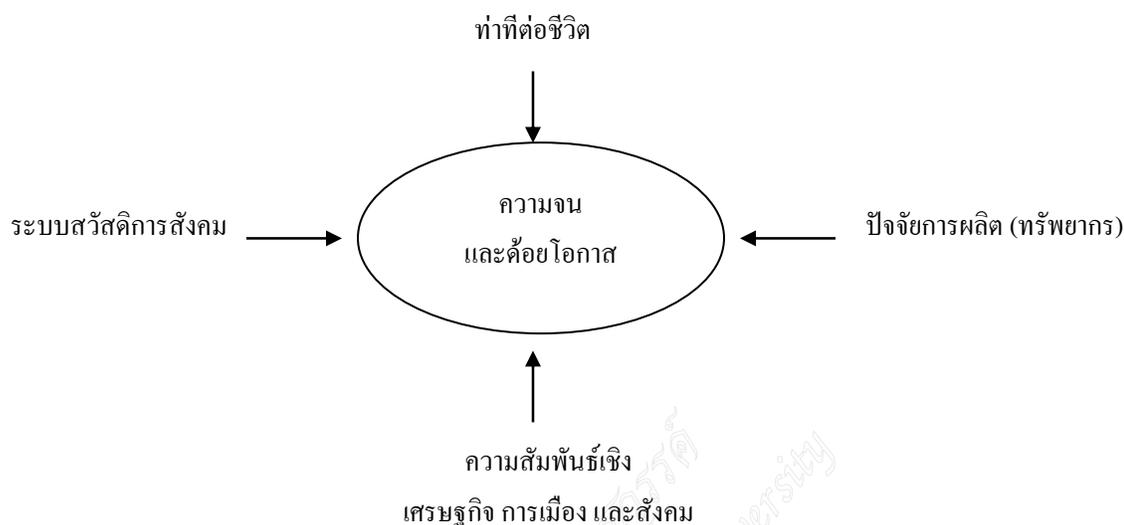
ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ (2545 : 15 – 21) ได้พยายามสรุปข้อมูลจากการวิจัยว่า กลุ่มปัจจัยที่นำคนไทยไปสู่ความยากจนและด้อยโอกาสนั้นมีอยู่ 4 กลุ่มปัจจัย

1) ทำที่ต่อชีวิต ทักษะของการมองโลกมองชีวิตของแต่ละคน คนที่เห็นว่าอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น ถ้าใช้ความพยายามต่อสู้ ฝ่าฟัน ไม่ท้อถอย ตามหลักการผู้ล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร คน ๆ นั้นก็มีโอกาสที่จะบรรเทาความยากจนต่าง ๆ ได้ดีกว่าคนที่ท้อถอย เหนื่อยหน่าย พ่ายแพ้ ไม่แก้ไข ลอยไหลชีวิตไปติดบ่วงอกุศลกรรมต่าง ๆ คนประเภทนี้เองที่เป็นที่มาของคำว่า พวก ใจจน เจ็บ

2) ปัจจัยการผลิตและการเข้าถึงทรัพยากรของสังคม การไม่มีที่ทำกิน การไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (น้ำ ดิน ป่า) การขาดแคลนเงินทุน ขาดแคลนเทคโนโลยี ทำให้ศักยภาพการผลิตต่ำ ผลผลิตต่ำ หรือรายได้ไม่พอเลี้ยงชีพ

3) ความสัมพันธ์ไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม คนส่วนน้อยของสังคมเหล่านี้ดูคด้างปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ทรัพยากรต่าง ๆ ของสังคมไปไว้ที่กลุ่มตนเอง ขณะที่คนจนเข้าไม่ถึงทรัพยากรเหล่านี้ ที่เคยเข้าถึงก็ถูกแย่งชิงเอาไปเสียอีก

4) ระบบสวัสดิการ ระบบสวัสดิการสังคมหมายถึง การบริการสังคมระบบสวัสดิการอาจจัดโดยรัฐ ธุรกิจเอกชน ครอบครัว และชุมชน

แผนภาพที่ 7 แสดงกลุ่มปัจจัยที่นำไปสู่ความยากจนและค้อยโอกาส
ที่มา : (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ. 2545 : 21)

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน

3.1 การพึ่งตนเอง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543 : 69 – 72) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเอง (Self-reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ และสามารถพึ่งตนเองได้ มีทั้งปัจเจกบุคคลและชุมชน ดังนี้

3.1.1 ปัจเจกชน หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกครอบครัวออกมาจากพ่อแม่และสามารถเลี้ยงตัวได้ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต อีกทั้งตัดสินใจเรื่องสำคัญๆ

3.1.2 ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีการทำกิจกรรมระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอตามกฎระเบียบของสังคมเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ณ พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นระยะเวลา และการที่ชุมชนพึ่งตนเองได้มี 5 ด้านด้วยกัน คือ การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (Technological self reliance) หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุที่มีการใช้อย่างมีประสิทธิภาพและมีการบำรุงรักษาให้คงสภาพคืออยู่เสมอรวมทั้งของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Folk – wisdom) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (Economic self – reliance) หมายถึงความ

3.2 การเดินตามรอยพระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียง

สมพร เทพสิทธา (2546 : 63 – 82) กล่าวว่า การเดินตามรอยพระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียงช่วยแก้ปัญหาความยากจนได้ดังนี้

3.2.1 การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณค่าที่ดีในสังคมไทยบนพื้นฐานของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จึงได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ โดยมุ่งพัฒนาสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ” ใน 3 ด้าน คือ 1) สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล ความพอดี 2) สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ 3) สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ในการพัฒนาประเทศจะยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้การพัฒนายึดทางสายกลาง อยู่บนพื้นฐานของความสมดุล พอดีและความพอประมาณ อย่างมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันและเท่าทัน โลก คนไทยส่วนใหญ่มีการศึกษาและรู้จักเรียนรู้ต่อเนื่อง ครอบงำชีวิตเป็นคนดี มีคุณธรรมและซื่อสัตย์สุจริต อยู่ในสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สามารถรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าทางสังคมไทยที่มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล มีคุณธรรมและยั่งยืน

3.2.2 การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริการเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรที่มีที่ดินจำนวนน้อย (ประมาณ 15 ไร่) โดยการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ในสัดส่วน 30 – 30 – 30 – 10 ส่วนที่ 1 ไร่ละ 30 จุดให้เป็นสระกักเก็บน้ำ ส่วนที่ 2 ไร่ละ 30 ให้เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ส่วนที่ 3 ไร่ละ 30 ใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรทางด้านอื่น ๆ เช่น ปลูกพืชไร่ ไม้ผล ไม้ผัก ส่วนที่ 4 ไร่ละ 10 จัดเป็นที่อยู่อาศัย โดยเชื่อว่าการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้สามารถพึ่งตนเองได้ จะทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น

3.2.3 การรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยตนเอง สาเหตุประการหนึ่งที่เกษตรกรของเราบางคน เพราะขาดอำนาจการต่อรอง และขาดการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยตนเอง หากเกษตรกร ประชาชนใน หมู่บ้านและชุมชนในเมือง จะเดินตามรอยพระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมกลุ่มกันเพื่อช่วย ตนเองในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่เหมาะสม เช่น เป็นสหกรณ์ เป็นกลุ่มสัจจะ เป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน ก็เชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหาความยากจนได้

3.2.4 ความขยันหมั่นเพียร สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้คนไทยบางคน คือขาดความ ขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพการงาน เป็นประเภทหนักไม่เอา เบาไม่สู้ บางคนก็ท้อแท้ ท้อถอย หมกคาลัยในชีวิต ขาดความวิริยะอุตสาหะ ขาดอิทธิบาท 4 ซึ่งได้แก่ ฉันทะ – รักงาน วิริยะ – สู้งาน จิต ตะ – ใฝ่ใจในงาน และวิมังสา – ทำงานด้วยปัญญา

3.2.5 การมีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย การที่จะป้องกันความฟุ้งเฟ้อก็คือ เดิน ตามรอยพระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียง คือ ให้อารมณ์พอ คือ ไม่โลภ พอใจ คือ ความสันโดษ และพอดี คือ มัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง

3.2.6 การไม่มัวเมาหมกหมุ่นในอบายมุข ผู้ที่เดินตามรอยพระยุคลบาทเศรษฐกิจ พอเพียง จะต้องเป็นผู้ที่มีสัมมาอาชีพ คือ มีอาชีพที่สุจริตและจะต้องมีความประพฤติชอบ ไม่ก่อความ ชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ การแก้ไขปัญหาความ ยากจนวิธีหนึ่ง คือ การทำสงครามกับ สุรา การเที่ยวดื่ม เที่ยวบาร์คลับ คบคนชั่ว การพนัน เกียจคร้าน ผู้ที่เดินตามรอยพระยุคลบาทอย่างแท้จริง จะต้องเป็นผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ เพราะผู้ที่มัวเมา หมกหมุ่นในอบายมุขเป็นผู้ที่เดินตามทางแห่งความเสื่อม ความพินาศ ความฉิบหาย ซึ่งผิดกับหลักธรรม ของพระพุทธศาสนาและพระบรมราโชวาท

3.3 สามขั้นของการแก้ปัญหาความยากจน

เสรี พงศ์พิศ (2549 : 7 – 13) กล่าวได้ถึง สามขั้นของการแก้ปัญหาความยากจน โดยมี รายละเอียดดังต่อไปนี้

3.3.1 รอด (Survive) รอดจากความทุกข์ยากอันเนื่องมาจากปัญหาสารพัด โดยเฉพาะ ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นวงจรรอบาที่หาทางออกไม่ได้ โดยเฉพาะหนี้สิน รอด เป็นฐานคิดที่แตกต่าง จากที่เป็นอยู่วันนี้ที่เน้นกันที่ รวย คำสัญญาที่ใคร ๆ ใ้กับชาวบ้านมานานหลายสิบปี โดยเริ่มจากการ ทำบัญชีรายจ่ายของครัวเรือน เพื่อจัดการชีวิตให้มีระบบและระเบียบแบบที่ทำให้รอด ไม่ใช่มุ่งให้รวย ด้วยการระเบิดจากข้างใน มาจากการเรียนรู้ ซึ่งถ้าเรียนรู้จริงก็จะมีเปลี่ยนแปลงจากภายใน ไม่ใช่ซัด

3.3.2 พอเพียง (sufficient) พอเพียงคืออยู่ที่ กินพอดี ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ไม่โลภมาก ไม่เบียดเบียนคนอื่น ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ มีคุณธรรมนำการทำมาหากินและการอยู่ร่วมกัน มีความสุขตามอัตภาพ พอเพียงเป็นเรื่องของการจัดระเบียบสังคมให้มีระบบและโครงสร้างที่พอเพียง มีคุณธรรม ยุติธรรมกับทุกคน รวมถึงระบบการจัดการทุนท้องถิ่น ทุนทรัพยากร ทุนความรู้และปัญญา ทุนทางสังคม ดังนั้นเพื่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ เราจึงต้องกลับ คืนสู่รากเหง้า เพื่อจะได้ค้นหา ตัวแบบ ของความพอเพียง และหาทางสืบทอดอย่างเหมาะสม การคืนสู่รากเหง้าไม่ใช่กลับไปหาอดีต เพื่ออยู่กับอดีต แต่เชื่อมอดีตกับปัจจุบันเพื่อสานอนาคต

3.3.3 ยั่งยืน (sustainable) ปัญหาต่าง ๆ แก้ไขได้ แต่ไม่ค่อยยั่งยืน เพราะมักเป็นการ แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ความยั่งยืนหมายถึงอยู่ได้อย่างมั่นคง มีหลักประกันว่าจะไม่ล้มลุกคลุกคลาน มีระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่พึ่งตนเองของชุมชนและเครือข่าย สามารถจัดการการเงินการอยู่ได้อย่าง พอเพียง มีระบบและโครงสร้างที่มีหลักประกันสิทธิเท่าเทียมกันของผู้คน มีระบบโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจที่มั่นคง สามารถยืนหยัดอยู่ได้ในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปัจจัยสำคัญของการพัฒนาความยั่งยืน เหล่านี้ คือ การเรียนรู้ ซึ่งทำให้เกิดความรู้และปัญญา และการจัดการทำให้เกิดระบบ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อนุพงษ์ วาวงศ์มูล (2542 : 69 – 102) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบท ใน ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท” ผล การศึกษาพบว่า โครงการส่งเสริมการใช้น้ำตามทฤษฎีใหม่สามารถสนองแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ ได้ ทั้งในขั้นมีอยู่ – มีกิน และเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายทำให้คุณภาพชีวิตชาวชนบทเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี ขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ในด้านเศรษฐกิจ พบว่า ครัวเรือนของสมาชิกในจังหวัดเชียงรายและ แพร่ มีรายได้อันเป็นผลมาจากการดำเนินกิจกรรมแบบผสมผสานสูงกว่า 99,732 บาทต่อปี ซึ่งเป็นรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรกรในชนบท และในด้านการลดรายจ่ายในครัวเรือน พบว่า สมาชิกได้ บริโภคผลผลิตที่ เกิดจากการดำเนินกิจกรรมต่า ่างๆ ภายในชุมชน คิดเป็นมูลค่า ปีละประมาณ 26,958.89 บาท และ 36,107.39 บาท ตามลำดับ ในด้านสังคมพบว่า ได้สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่องค์กร ชุมชนที่จัดตั้งขึ้นทั้งสองจังหวัด คือ เชียงราย และแพร่

อรศุดา เจริญรัต (2543 : 116 – 118) ได้ศึกษา เรื่อง “การเกิดขึ้นการดำรงอยู่และการปรับตัวของ เศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย” ผลการศึกษา พบว่า

(1) การเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ ของแนวทางเศรษฐกิจ พอเพียง ภายใต้โครงสร้างของสังคมประเพณี ซึ่งมีโน้ตทัศน์ที่ได้จากการศึกษาพบว่า เศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นและดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างสังคมประเพณี ด้วยเงื่อนไขร่วมกัน 2 ประการ เงื่อนไขประการแรกคือ การมีวิถีการผลิตแบบยังชีพที่มีความเชื่อมโยงสมดุล ระหว่างการผลิต และการบริโภค และเงื่อนไขประการที่สอง คือ ศักยภาพชุมชนที่ยังคงรักษาอำนาจ ในการที่จะจัดการดูแลจัดการทรัพยากรต่างๆ ของตนเองไว้ได้ อยู่ในเกณฑ์ที่ดี นอกจากนั้น ผลที่ได้มาจากการศึกษายังพบว่า การดำรงอยู่ของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ยังมีเงื่อนไขสนับสนุนอีก 4 ประการ คือการปลอดจากการแทรกแซงของอิทธิพลภายนอก และระบบการค้ำแบบเงินตรา สภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่า การมีเทคโนโลยีที่เหมาะสม และการมีจำนวนประชากรที่มีขนาดพอเหมาะพอดีซึ่งเงื่อนไขต่างๆ เหล่านี้ เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เศรษฐกิจพอเพียง สามารถดำรงอยู่ในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ส่วนลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่สอดคล้อง และสมดุลกับธรรมชาติ รวมทั้งอยู่บนฐานของการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือ แบ่งปันกัน ในชุมชน ได้เอื้อให้เศรษฐกิจพอเพียงสามารถดำรงอยู่ในชุมชนนี้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นความพอเพียงในด้านการผลิตซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการจัดการที่ดิน แรงงาน และทุน ความพอเพียงในการบริโภค ที่เกี่ยวเนื่องกับเงื่อนไขของความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ควบคุมพฤติกรรมกรบริโภคต่างๆ ให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมและมีความสมดุล ความพอเพียงในการแลกเปลี่ยนที่อยู่บนพื้นฐานของการอาศัย และแบ่งปันกันอย่างยุติธรรม และความพอเพียงในการจัดสรรผลผลิต ซึ่งเป็นการเข้าถึงทรัพยากรและให้ผลตอบแทนแก่เจ้าของปัจจัยการผลิตต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนั้น การที่ชุมชนยังคงมีอำนาจในการจัดการเกี่ยวกับการขจัดเกลารวมทั้งทางสังคมของตนเอง จึงทำให้ระบบการจัดการในรูปภูมิปัญญาต่างๆ ของชุมชนที่สืบทอดและพัฒนาอยู่อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษสามารถผลิตซ้ำ และถ่ายทอดให้แก่สมาชิกใหม่อย่างต่อเนื่อง อันเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงยังคงดำรงอยู่ตลอดมา

(2) จากการศึกษาพบว่า การดำรงอยู่และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงที่ เป็นไปภายใต้การเปลี่ยนแปลงบริบทจากสังคมประเพณีมาสู่สังคมทันสมัย มีเงื่อนไขที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจากสังคมประเพณี มาสู่สังคมทันสมัย ก็คือ การมีอิทธิพลภายนอกในรูปแบบต่างๆ เข้ามาแทรกแซงไม่ว่า จะเป็นการมีถนน สัมปทานป่าไม้ การค้าขายแบบทุนนิยม และการศึกษาสมัยใหม่ ไฟฟ้ารวมทั้งสื่อต่างๆ ปัจจัยดังกล่าวนี้ ทำให้การจัดระเบียบทางสังคม ตั้งแต่โลกทัศน์ ระบบคุณค่าและบรรทัดฐานของชุมชน ที่ปรากฏอยู่ในรูปจารีตประเพณีความเชื่อต่างๆ แตกต่างไปจากเดิม

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
Nakhon Sawan Rajabhat University

สกกล พรหมสิน (2546 : 98 - 99) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของประชาชน ในตำบลหงษ์เจริญ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ปรากฏว่า ด้านครอบครัวเข้มแข็งมากเป็นอันดับแรก รองลงมา ได้แก่ ด้านปัจจัยสี่พอเพียง ด้านการศึกษาถ้วนทั่ว ส่วนรายได้พอเพียงอยู่ในระดับต่ำสุด ส่วนระดับการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการดำเนินชีวิตอยู่ในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 50.8 รองลงมา คือ การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 48.7 และการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงในระดับต่ำ คิดเป็นร้อยละ 0.50

นิรัต ถึงนาค และ ชมพูนุท เมฆเมืองทอง (2550 : 181 - 182) ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนากรณีศึกษาเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้การดำเนินชีวิตของเกษตรกรตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงประสบความสำเร็จ คือ การได้รับกำลังใจจากหน่วยงานรัฐเพราะเกษตรกรยังมีความเชื่อว่าการที่มีหน่วยงานรัฐไปเยี่ยมเยียน จะก่อให้เกิดกำลังใจ นอกจากนี้จะได้ทราบแนวทางในการแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ค้นพบจากการวิจัย คือ การสร้างตัวอย่างของความสำเร็จเป็นหัวใจสำคัญของการขยายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรได้อย่างสำเร็จ เพราะสังคมเกษตรกรยังต้องการความเชื่อมั่น และหากมีตัวอย่างในชุมชนของตน มีเจ้าหน้าที่ภาครัฐส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งแล้วจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มั่นใจ และผลักดันให้เกิดแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ประสบผลสำเร็จของเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามต่อไป

ชาญวิทย์ โวหาร(2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการลดปัญหาความยากจน : ศึกษากรณีชุมชนประดิษฐ์โทรการ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัยพบว่า 1.บริบทชุมชน เป็นชุมชนชานเมืองที่มีที่อยู่อาศัยหนาแน่น สมาชิกชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด เพราะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และส่วนใหญ่ย้ายถิ่นมาจากต่างจังหวัด มีการประกอบอาชีพเครื่องทองลงหิน ผู้นำได้รับการยอมรับจากชุมชน เป็นแกนกลางประสานงาน ความ

สัตยา กลิ่นพันธุ์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาคความยากจนระดับครัวเรือน กรณีศึกษาอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ผลการศึกษาค้นพบว่า ประชาชนมีระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารกับทางราชการ อยู่ในระดับมาก มีการร่วมกิจกรรมกับหน่วยราชการ อยู่ในระดับน้อย และมีสภาพปัญหาคความยากจนก่อนและหลังปี 2546 อยู่ในระดับน้อย ส่วนปัจจัยด้านอาชีพ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารกับทางราชการ และการร่วมกิจกรรมกับหน่วยราชการของประชาชนในครัวเรือนที่แตกต่างกันมีผลต่อการแก้ไขปัญหาคความยากจนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัจจัยด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และสุขภาพของผู้นำครอบครัวไม่มีผลต่อการแก้ไขปัญหาคความยากจน ข้อเสนอแนะของประชาชน คือ อยากให้ทางภาครัฐบาลช่วยจัดสรรงบประมาณ ในการช่วยเหลือให้

วีระวุฒิ วงศ์สันต์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้และระบบคิดด้านอาชีพของเกษตรกร การวิจัยนี้เป็นการศึกษารูปแบบการเรียนรู้และระบบคิดด้านอาชีพเกษตรกรตลอดจนเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อรูปแบบการเรียนรู้และระบบคิดด้านอาชีพของเกษตรกรในชุมชนใกล้เมืองภาคเหนือตอนล่าง โดยผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

รูปแบบการเรียนรู้ด้านอาชีพของเกษตรกร มี 3 รูปแบบ คือ การเรียนรู้แบบดั้งเดิมหรือแบบธรรมชาติ เครือข่ายการเรียนรู้ และการเรียนรู้รูปแบบอื่น ๆ

การเรียนรู้แบบดั้งเดิมหรือแบบธรรมชาติ ขณะที่ชุมชนมีสภาพเป็นหมู่บ้านปิด ความเปลี่ยนแปลงและเงื่อนไขจากภายนอกยังมีไม่มาก ทำให้การเรียนรู้ด้านอาชีพของเกษตรกร เป็นหน้าที่หลักของแหล่งความรู้เดิมเริ่มจากครอบครัว เครือญาติอาวโโส และผู้รู้ในชุมชน ถ่ายทอดความรู้เรื่องอาชีพการดำรงชีวิตเพื่อการอยู่รอดและอบรมกล่อมเกลาด้านศีลธรรมจริยธรรมภายหลังจากที่ชุมชนเป็นหมู่บ้านเปิด ระบบราชการได้เข้าไปจัดการศึกษาให้กับคนในชุมชน โดยการจัดตั้งโรงเรียนเป็นแหล่งความรู้ทางการขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้บทบาทการถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพเดิมปรับเปลี่ยนไป

เครือข่ายการเรียนรู้ เกษตรกรได้อาศัยการเรียนรู้ลักษณะนี้มาแล้วในอดีตจากคนในครอบครัวและชุมชน แล้วเริ่มขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้นตามสภาวะแวดล้อมที่คนในหมู่บ้านมีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกได้สะดวกสบายกว่าเดิม เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ด้านอาชีพการเกษตรแบบผสมผสานทั้งในและนอกชุมชน เป็นกลุ่มกิจกรรมการเกษตรหลายกลุ่ม คือ กลุ่มผู้ทำนา กลุ่มผู้เลี้ยงวัว กลุ่มผู้เลี้ยงหมู กลุ่มผู้เลี้ยงผึ้ง กลุ่มผู้ปลูกดาวเรือง กลุ่มผู้ปลูกหอมแดง และกลุ่มยุวเกษตรกร

การเรียนรู้รูปแบบอื่น ๆ พบว่าเกษตรกรมีการเรียนรู้ด้านอาชีพจากแหล่งความรู้เดิม ได้แก่ เอกสารการเกษตรที่หน่วยราชการจัดทำเผยแพร่ และเอกสารที่มีจำหน่ายทั่วไป จากหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน และจากสื่อสารมวลชน โทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ตามลำดับ

จากการศึกษาระบบคิดด้านอาชีพของเกษตรกร พบว่า ระบบคิดด้านอาชีพของเกษตรกรเป็นระบบวิธีคิดที่มองทุกอย่างแบบองค์รวม การสะท้อนภาพของระบบคิดด้านอาชีพอาศัยการมองและวิเคราะห์จากวิถีการผลิตใน 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมเกี่ยวกับพืชและกิจกรรมเกี่ยวกับสัตว์ ซึ่งทั้ง 2 กิจกรรมมีวิถีการผลิตที่คล้ายคลึงกัน องค์ประกอบสำคัญของวิถีการผลิต ได้แก่ ชนิดของที่จะผลิต ทุนแรงงาน เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ ฤดูกาลช่วงระยะเวลา การดูแลบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยวและการตลาด

รูปแบบการเรียนรู้และระบบคิดด้านอาชีพ มีความสัมพันธ์กันโดยธรรมชาติของการเรียนรู้ใน 3 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ไปพร้อมกัน อีกทั้งยังสัมพันธ์กันในวิธีการผลิตทางการเกษตร เพราะผลจากการเรียนรู้ทำให้เกิดระบบคิดเพื่อการตัดสินใจปฏิบัติจริงอย่างเหมาะสมในการดำรงชีวิต ของเกษตรกร พบว่า เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมจากภายในและภายนอกหมู่บ้าน มีผลต่อรูปแบบ การเรียนรู้และระบบคิดด้านอาชีพของเกษตรกรตามลำดับ คือ จากการพัฒนาความเจริญสู่ชนบทและ การจัดศึกษาภาคบังคับ ทำให้รูปแบบการเรียนรู้แบบดั้งเดิมในชุมชนล้าความสำคัญลง ส่วนเครือข่าย การเรียนรู้ที่เคยมีเฉพาะในครอบครัวและหมู่บ้าน ได้เพิ่มปริมาณและกิจกรรมทางการเกษตรขึ้นอย่าง กว้างขวาง รวมทั้งการเรียนรู้รูปแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งความรู้ที่มาจากสื่อสารมวลชน เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ จากทางราชการและภาคเอกชน ส่วนผลกระทบในด้านระบบคิด ด้านอาชีพของ เกษตรกร ปรากฏชัดเจนจากการแก้ไข ปรับปรุง พัฒนาวิธีการผลิตของชุมชน เพื่อความสอดคล้อง เหมาะสมกับสถานะการณ์มาอย่างต่อเนื่อง

นวพร ปัญญากรสกุล (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมของ ชุมชนชนบทในภาคเหนือ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

รูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่ได้รับการสืบทอดจากครอบครัวและ ชุมชน ในรูปแบบของการสอน การอบรม การสั่งสอน และการดูว่ากล่าว ตักเตือน นอกจากนี้แล้ว การเรียนรู้ยังเกิดจากการทำงาน และการร่วมกิจกรรมของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การร่วมกลุ่ม กิจกรรมที่แลกเปลี่ยนแรงงานกัน และกลุ่มกิจกรรมตามประเพณี เช่น งานบุญวันพระ หรืองานประเพณี อื่น การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นไปโดยสมัครใจ และทำกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของตนเองโดยไม่มีใคร บังคับส่งผลให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน

สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์และคณะ (2534 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่อ การปรับตัวของชุมชนสาละโว้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม

ผลการวิจัยพบว่า มีความเป็นไปได้สูงที่จะพัฒนาคนและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีติ ทางด้านวัฒนธรรมเป็นตัวนำ เพราะวัฒนธรรมเป็นทุนเดิมของชุมชนที่ยังดำรงอยู่ ทั้งทางด้านจิตใจ ความเชื่อและภูมิปัญญา เงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดอำนาจในการจัดการตนเองของชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง ได้โครงสร้างของการจัดระบบความสัมพันธ์แนวราบ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง ระบบคุณค่า ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญา กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตและชุมชน กลุ่มผู้นำความสัมพันธ์เชิงสังคมที่

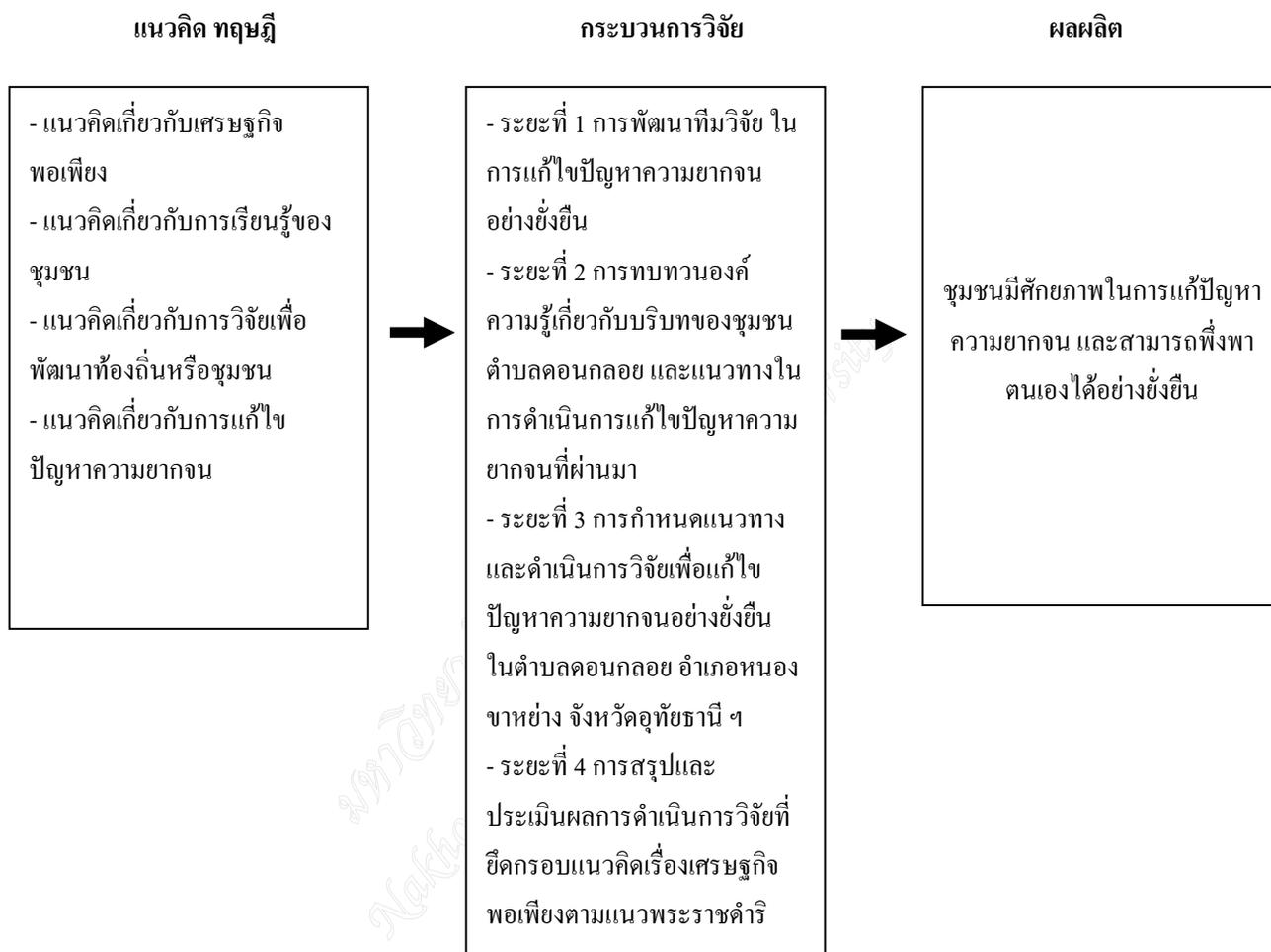
นีมอณรงค์ อ่อนอก (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการตลาดผลิตภัณฑ์หัตถกรรมในครัวเรือน พบว่า รูปแบบและวิธีการเรียนรู้ด้านการตลาดผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนของผู้ผลิตในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2536-2540 มีรูปแบบการเรียนรู้ 2 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับภายนอกชุมชน มีการเรียนรู้แบบใหม่ และได้รับการสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน โดยมีวิธีการเรียนรู้ คือการประชุมสัมมนา การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ และ การออกร้านในงานแสดงสินค้าและผลิตภัณฑ์

2) รูปแบบการเรียนรู้แบบดั้งเดิม เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนจากการสอนและการปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน เป็นการเรียนรู้จากผู้มีความรู้มีประสบการณ์โดยมีวิธีการเรียนรู้ ด้วยการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงจากผู้นำกลุ่มและการเรียนรู้จากประสบการณ์ตนเองและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากผู้อื่น ซึ่งการเรียนรู้ทั้ง 2 รูปแบบ ได้เรียนรู้เนื้อหาการผลิต การกำหนดราคา การจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองน่าน

ลำเดือน นามเทพ และวิฑูรย์ วังตาล (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ในการเข้าสู่อาชีพธุรกิจผ้าทอมือของสตรีชนบทในภาคเหนือ พบว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อเข้าสู่อาชีพผ้าทอมือ เริ่มต้นที่การเรียนรู้เรื่องการทอผ้าซึ่งมีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นไปตามธรรมชาติ และเป็นวิถีชีวิต ไม่มีหลักสูตรตายตัว ไม่มีกำหนดเวลาเรียนและไม่มีการกำหนดสถานที่เรียนการเรียนรู้เริ่มจากง่ายไปหายาก เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง การสังเกตและทดลอง เมื่อเรียนรู้จนสามารถผลิตผลงานได้แล้ว จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เมื่อมีความรู้ความสามารถเพียงพอจึงเข้าสู่อาชีพในที่สุด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 8 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยการดำเนินแก้ไขปัญหาคความยากจนตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ในครั้งนี้ มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

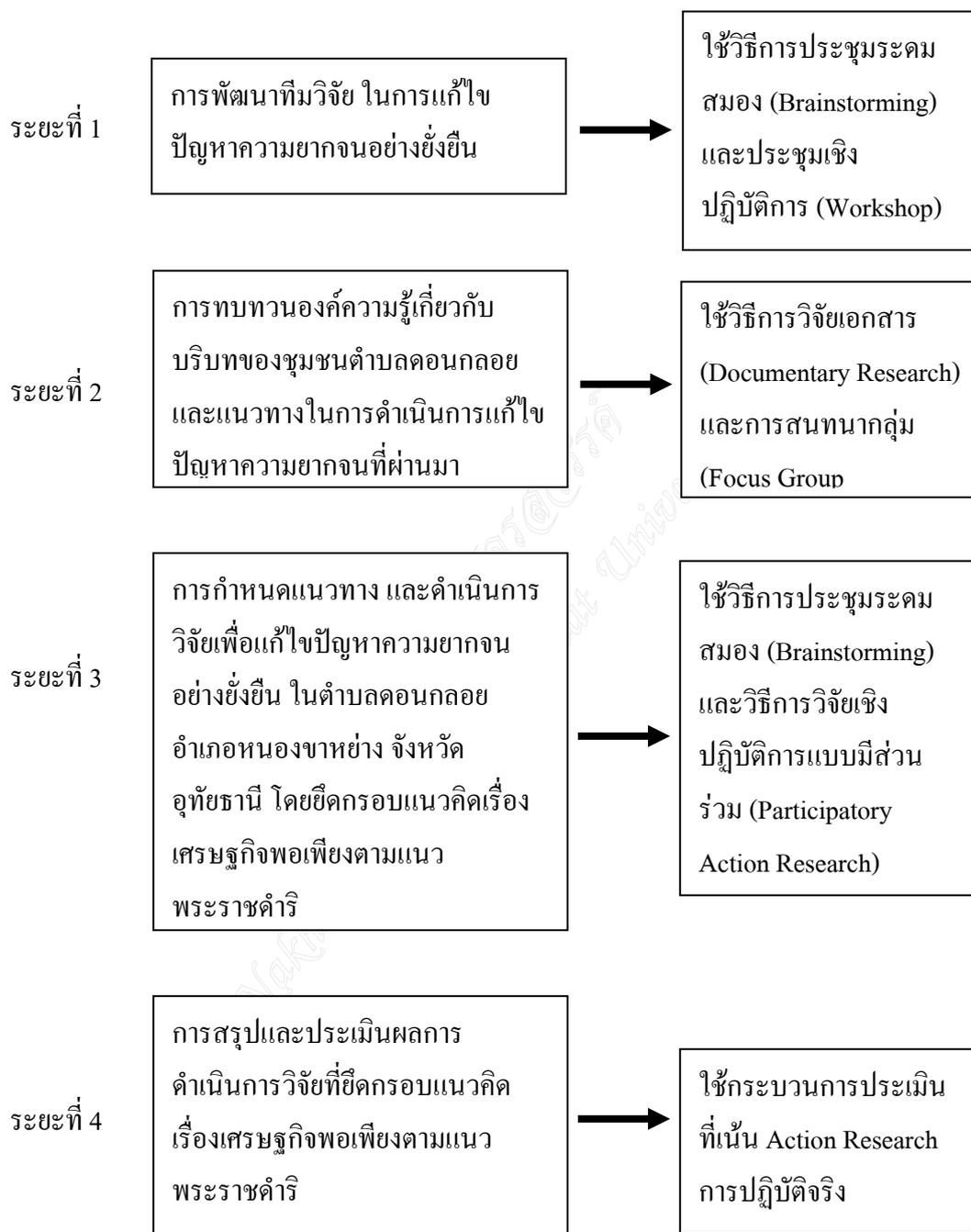
ระยะที่ 1 การพัฒนาทีมวิจัย ในการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน ใช้วิธีการประชุมระดมสมอง (Brainstorming) และประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

ระยะที่ 2 การทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชนตำบลคอนกลอย และแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนที่ผ่านมา ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ระยะที่ 3 การกำหนดแนวทาง และดำเนินการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืนในตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี โดยยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ใช้วิธีการประชุมระดมสมอง (Brainstorming) และวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

ระยะที่ 4 การสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ใช้กระบวนการประเมินที่เน้น Action Research การปฏิบัติจริง

ซึ่งวิธีดำเนินการวิจัยดังกล่าว สามารถสรุปดังแผนภาพที่ 9

แผนภาพที่ 9 แสดงวิธีดำเนินการวิจัย

ซึ่งรายละเอียดของวิธีดำเนินการวิจัย แต่ละระยะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การพัฒนาทิมวิจัย ในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้แก่ แนวทางการประชุมระดมสมอง และประชุมเชิงปฏิบัติการ

วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัย ประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ร่วมกันดำเนินการพัฒนาทิมวิจัย ในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 2 การทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชนตำบลคอนกลอย และแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ผ่านมา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ครั้งนี้ ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวกับบริบทชุมชน และแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ผ่านมา ตลอดจนประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้แก่ แนวทางการสังเคราะห์เอกสาร และแนวทางการสนทนากลุ่ม

วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัย ประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ร่วมกันดำเนินการ ทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชนตำบลคอนกลอย และแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจน

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 3 การกำหนดแนวทาง และดำเนินการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ในตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี โดยยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้แก่ แนวทางการประชุมระดมสมอง และแนวทางการดำเนินการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ในตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี โดยยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัย ประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ร่วมกันดำเนินการ กำหนดแนวทาง และดำเนินการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ในตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี โดยยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 4 การสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ครั้งนี้ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์ผลดำเนินการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ในตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี โดยยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัย ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ร่วมกันดำเนินการสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

โครงการวิจัยการดำเนินแก้ไขปัญหาคความยากจนตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนในรูปแบบของการวิจัยโดยชุมชนที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้ (1) เพื่อพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน (2) เพื่อทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และแนวทางในการดำเนินการแก้ปัญหาคความยากจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี (3) เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ และ (4) เพื่อสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงขอเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วนด้วยกัน คือ

ส่วนที่ 1 ผลการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน

ส่วนที่ 2 ผลการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และแนวทางในการดำเนินการแก้ปัญหาคความยากจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

ส่วนที่ 3 ผลการดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

ส่วนที่ 4 ผลการสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

ซึ่งรายละเอียดในแต่ละส่วนมีดังต่อไปนี้

1. ผลการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน

ในการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน คณะผู้วิจัยได้พาประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ไปศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน ได้แก่ (1) ศูนย์เรียนรู้สถาบันพื้นฟูภูมิปัญญาไท ตำบลหัวฝาย กิ่งอำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์ (2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้้น้อย ตำบลโคกถ้ำ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ (3) ศูนย์การเรียนรู้กิจกรรมธรรมชาติ ชุมพรคาบานารีรีสอร์ท จังหวัดชุมพร (4) ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนต้นแบบบ้านทอนอม อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร และ (5) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ตำบลทุ่งคา อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร โดยสถานที่ดังกล่าวได้นำแนวพระราชดำริ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการแก้ไขปัญหาของตน ซึ่งจากผลการศึกษาดูงานและประชุมสัมมนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าว มีแนวคิดสำคัญให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย และใช้กระบวนการวิจัยเพื่อเพิ่มศักยภาพหรือจัดความสามารถของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่นเพื่อค้นหาโจทย์ / คำถามในการวิจัย วิธีการแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นวางแผน / ออกแบบการวิจัย รวมทั้งการดำเนินการวิจัย โดยทดลองปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมตลอดจนการวิเคราะห์และสรุปบทเรียน โดยถือว่ากระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนและสร้างองค์ความรู้ใหม่ เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหา และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองต่อไป โดยที่กระบวนการวิจัยดังกล่าวเปรียบเสมือนเครื่องมือและแนวทางสำคัญในการพัฒนาศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเนื้อหาสาระที่เป็นหลักในการดำเนินการวิจัย

การสร้างศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของการวิจัยและชุมชนต้องอาศัยระยะเวลา นอกจากองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาแล้ว องค์ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการ การวางแผนดำเนินการ ซึ่งเป็นองค์ความรู้สำคัญที่ทีมวิจัยและชุมชนต้องมีความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ อย่างถ่องแท้ จึงจะสามารถดำเนินการแก้ปัญหาของตนเองให้สำเร็จลุล่วงลงไปได้ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาไปพร้อม ๆ กับการแก้ปัญหของตนเอง / ชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเป็นแนวทางในการดำเนินการควบคู่ไปกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานอย่างลงตัวกับภูมิปัญญาสากลพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน รวมทั้งสร้างความร่วมมือและเครือข่ายอย่างต่อเนื่องและปรับตัวได้อย่างสมดุลกับการเปลี่ยนแปลง

ภาพประกอบที่ 1 แสดงภาพขณะผู้วิจัยพาชาวบ้าน ไปศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้สถาบันพื้นฟู
ภูมิปัญญาไท จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบที่ 2 แสดงภาพพ่อคำเตื่อง ภาษี ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์
บรรยายให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่ไปศึกษาดูงาน

ภาพประกอบที่ 3 แสดงภาพพ่อค้าเคื่อง ภาณี พาชาวบ้านเดินชมพื้นที่พร้อมฟังคำบรรยาย

ภาพประกอบที่ 4 แสดงภาพคณะผู้วิจัยพาชาวบ้าน ไปศึกษาดูงาน ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
กลุ่มอีโต้ น้อย จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบที่ 5 แสดงภาพพ่อผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์
บรรยายให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่ไปศึกษาดูงาน

ภาพประกอบที่ 6 แสดงภาพคณะผู้วิจัยชาวบ้านทั้ง 2 พื้นที่ศึกษาดูงาน ณ ชุมพรคานานารีรีสอร์ท

ภาพประกอบที่ 7 แสดงภาพคุณวริศร รัชย์พันธ์ เจ้าของชมพรคabanาน้ำรีสอร์ท
บรรยายให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่ไปศึกษาดูงาน

ภาพประกอบที่ 8 แสดงภาพแปลงนาที่ปลูกไว้ใกล้บริเวณที่พัก

ภาพประกอบที่ 9 แสดงภาพสถานที่ที่ใช้ผลิตขนมพูนึ่ง น้ำล้างจาน ฯลฯ ไว้ใช้ในรีสอร์ท

ภาพประกอบที่ 10 แสดงภาพโรงสีข้าวในรีสอร์ท

ภาพประกอบที่ 11 แสดงภาพข้าวที่สีออกมาแล้วเอาไว้ใช้ในโรงสี

ภาพประกอบที่ 12 แสดงภาพการทำน้ำมันไบโอดีเซลไว้ใช้กับรถในโรงสี

ภาพประกอบที่ 13 แสดงภาพการทำปุ๋ยจากมูลคนไ่ว้ใช้ในรีสอร์ท

ภาพประกอบที่ 14 แสดงภาพการเลี้ยงไก่ไว้ในรีสอร์ท

ภาพประกอบที่ 15 แสดงภาพการนำถ่านมาผลิตกระแสไฟฟ้าในบางจุดของรีสอร์ท

ภาพประกอบที่ 16 แสดงภาพคณะผู้วิจัยพาชาวบ้านทั้ง 2 พื้นที่ศึกษาดูงาน ณ ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนต้นแบบบ้านทอนอม อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร

ภาพประกอบที่ 17 แสดงภาพชาวบ้านทั้ง 2 พื้นที่เดินชมในสวนพร้อมฟังบรรยาย

ภาพประกอบที่ 18 แสดงภาพพืชต่าง ๆ ที่ปลูกไว้ในสวน

ภาพประกอบที่ 19 แสดงภาพการถ่ายภาพร่วมกับลุงนิลเจ้าของศูนย์ ฯ (1)

ภาพประกอบที่ 20 แสดงภาพการถ่ายภาพร่วมกับลุงนิลเจ้าของศูนย์ ฯ (2)

ภาพประกอบที่ 21 แสดงภาพคณะผู้วิจัยพาชาวบ้านไปศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ตำบลทุ่งคา อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร

ภาพประกอบที่ 22 แสดงภาพเจ้าของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ตำบลทุ่งคา อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร

ภาพประกอบที่ 23 แสดงภาพชาวบ้านเดินชมในสวนพร้อมฟังบรรยาย

ภาพประกอบที่ 24 แสดงภาพหมูป่าที่เลี้ยงไว้ในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

2. ผลการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และแนวทางในการดำเนินการแก้ปัญหาความยากจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

2.1 บริบทของชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ประวัติความเป็นมา

ชุมชนตำบลคอนกลอยเป็นชุมชนหนึ่งที่อยู่ในจังหวัดอุทัยธานี ความเป็นมาของเมืองอุทัยธานี สามารถแบ่งเป็น 2 ยุคสมัย คือ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และยุคประวัติศาสตร์ จากการศึกษาของนักโบราณคดี พบว่าบริเวณจังหวัดอุทัยธานี มีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ประมาณ 3000-5000 ปี ดังที่ปรากฏพบว่ามีแหล่งโบราณคดีในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ของชุมชนตำบลคอนกลอย อาทิ เมืองก่อนประวัติศาสตร์บ้านหลุมเข้า อำเภอหนองขาหย่าง บ้านท่าทอง (ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านหลุมเข้าไปทางทิศเหนือ 3 กิโลเมตร) อำเภอเมืองอุทัยธานี บ้านเขานาค บ้านเขาปลิว อำเภอกัทพัตน์ บ้านเขาปลาร้า บ้านบึงคอกช้าง อำเภอลานสัก เป็นต้น ประวัติศาสตร์ของเมืองอุทัยธานีมีลำดับพัฒนาการความเป็นมา สรุปได้ดังนี้

สมัยทวารวดี เมืองอุทัยธานีสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในยุคสมัยทวารวดี ทั้งนี้เพราะปรากฏว่า พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึง ศิลปวัฒนธรรมแบบทวารวดี ซึ่งมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษ ที่ 12-16 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวได้แก่ แหล่งชุมชนที่สันนิษฐานว่าเป็นเมืองเก่า พบว่ามีคูน้ำคันดินล้อมรอบเป็นวงกลม และมีศาสนสถานสำคัญเช่น เจดีย์เก่า พระพุทธรูป เทวรูปต่างๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เช่นบริเวณบ้านการุ้ง บึงคอกช้าง บ้านด้าย บ้านคูเมือง(ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนคอนกลอยประมาณ 10-15 กิโลเมตร) เป็นต้น

สมัยสุโขทัย ยุคสมัยต่อมาเท่าที่พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่า บริเวณเมืองอุทัยธานี หรือในปัจจุบันคือ บริเวณตำบลอุทัยเก่า ได้สำรวจพบเครื่องสังคโลกเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า มีผู้คนไปมาหาสู่กัน มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ระหว่างชุมชนที่อยู่ทางตอนเหนือและตอนใต้ของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งหลักฐานที่เป็นเครื่องสังคโลกสมัยสุโขทัยเป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่เมืองอุทัยธานีนำเข้าและส่งออกหรือขายต่อไปยังอาณาจักรใกล้เคียง เพราะเมืองอุทัยธานีเป็นทางผ่านตามแนวลำน้ำที่ใช้น้ำล้นน้ำที่มาจากทางตอนเหนือสู่ชุมชนทางตอนใต้ ซึ่งสอดคล้องกับตำนานที่มีผู้คนเล่าสืบต่อกันมาว่า ในสมัยสุโขทัยนั้น ท้าวมหาพรหม เป็นผู้ก่อตั้งเมืองอุทัยธานี ขึ้นที่ บ้านอุทัยเก่า อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี มีที่ตั้งอยู่ไม่ห่างจากชุมชนบ้านคอนกลอยมากนัก

คำว่า “อุไทย” นั้นอาจมาจากคำว่า “อุไทย” ซึ่งหมายถึง ถิ่นที่อยู่ของชาวไทย ผู้มาอาศัยท่ามกลางหมู่บ้านของชนชาติอื่น ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นคนเชื้อสายมอญ ในตำนานเมืองอุไทยนั้นได้มีการทิ้งร้างไปประยะหนึ่ง เนื่องจากสายน้ำเปลี่ยนทางเดิน เกิดภาวะแห้งแล้ง ทำให้ผู้คนพากันอพยพไปอยู่ที่อื่น ต่อมาได้มีการสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นมาใหม่ โดยได้แก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำด้วยวิธีการขุดทะเลสาบทางด้านทิศใต้ทางตัวเมือง เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่และตั้งเมืองขึ้นมาใหม่ปรากฏชื่อเจ้าเมืองคนแรกตามตำนานว่า “พะตะเบิด” ปัจจุบันใช้คำว่า “อุทัยธานี” แทนคำว่า “อุไทยธานี” แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเปลี่ยนไปเมื่อใด

สมัยอยุธยา เมืองอุไทยธานีในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้น อยู่ในระยะที่ก่อตั้งให้เป็นเมืองที่มั่นคงและ เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการปกครอง เพราะเป็นทางผ่านของกองทัพพม่า ที่จะเข้าตีกรุงศรีอยุธยา เมืองหลวงของไทยในสมัยนั้น โดยกองทัพพม่าจะยกทัพจากทางทิศตะวันตกทางด้านด่านเจดีย์สามองค์ ด่านเมะตะมะ หรือเข้าทางด้านแม่ละเมา จังหวัดตาก แล้วเดินทัพผ่านเมืองอุไทยธานี ดังนั้น เมืองอุไทยธานีในสมัยนั้นจึงมีความสำคัญในฐานะ เป็นเมืองหน้าด่านที่คอยระวังภัยสงครามให้กับกรุงศรีอยุธยา ดังจะมีลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และการบอกเล่าสืบต่อกันมา ดังนี้

สมัยสมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระนเรศวรได้โปรดให้จัดตั้งด่านป้องกันข้าศึก คือ ด่านเมืองอุทัย(ปัจจุบันคือบ้านคลองค่าย อำเภอหนองฉาง) โดยมีฐานะเป็นหัวเมืองหน้าด่านชั้นนอก ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถได้โปรดเกล้าฯ ให้เมืองอุไทยธานี เป็นหัวเมืองขึ้นแก่มหาดไทย โดยระบุในกฎหมายเกล้ากษณะพระชนรมนุญ ต่อมา ในสมัยพระเจ้าเอกทัศ กองทัพพม่าโดยการนำของพระเจ้าอังวะได้จัดให้แม่ทัพซึ่งแบ่งเป็นหลาย ๆ กองรวบรวมไพร่พลมาประมาณ 10,000 นาย เข้ามาล้อมกรุงศรีอยุธยา โดยตั้งค่ายอยู่ตามเมืองสำคัญๆรอบกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ เมืองสรรคบุรี จังหวัดชัยนาทในปัจจุบัน เมืองวิเศษไชยชาญ จังหวัดอ่างทอง เมืองสุพรรณบุรีหรือ จังหวัดสุพรรณบุรีในปัจจุบัน เมืองสิงห์บุรี และเมืองอุไทยธานี ก็ปรากฏชื่อตามประวัติศาสตร์ในสมัยนี้ด้วยเช่นกัน หลังจากนั้นจึงระดมกำลังโจมตีกรุงศรีอยุธยา ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2310 กองทัพพม่าได้บุกเข้าเผากรุงศรีอยุธยา จับคนปล้นทรัพย์สินบ้านเมืองเสียหายย่อยยับและกวาดต้อนผู้คนเป็นเชลยจำนวนมาก แล้วยกออกไปทางด่านเมืองอุไทยธานี

สมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสิน ทรงเล็งเห็นความสำคัญของเมืองอุไทยธานีว่าเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญ เมื่อกองทัพพม่าส่งกำลังลาดตระเวน ในเขตไทยก็มักจะถูกปล้นตี เอาข้าวปลาอาหาร เผาบ้านเรือนราษฎรเสียหายอยู่เสมอ จึงแต่งตั้งให้ขุนสรวิชิต(हन) ผู้สามารถใช้ภาษามอญและภาษาจีนได้ดี เป็นนายด่านไปตั้งกองด่าน รักษาเมืองอุไทยธานี

ในปี พ.ศ. 2318 อะแซห่วนก็ยกกองทัพใหญ่เพื่อไปตีเมืองเชียงใหม่ เห็นกองทัพไทยตั้งค่ายรักษาเมืองนครสวรรค์อย่างเข้มแข็ง กองทัพพม่าจึงอ้อมเมืองนครสวรรค์ลงมาทางเมืองอุทัยธานี และเข้าปล้นเมือง เก็บทรัพย์สมบัติและเผาเมืองจนราบคาบ

สมัยรัตนโกสินทร์ หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 บ้านเมืองเกิดความเสียหายผู้คนกระจัดกระจาย ชาวไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ที่บ้านอุไทย บ้านท่าโพ บ้านพันสี บ้านหลุมเข้า อ.หนองขาหย่าง ส่วนพื้นที่ อ.หนองฉางนั้น ส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านของคนไทยเชื้อสายมอญ ซึ่งมีอยู่หลายหมู่บ้าน เช่น บ้านป่าแดง บ้านทุ่งทอง บ้านเก่าหินโจน ซึ่งภายหลังได้ขยายตัวมายังชุมชนห้วยรอบ ดอนกลอย ตามลำดับ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมืองอุไทยธานี ยังคงมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญ และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงแต่งตั้งให้หลวงณรงค์ ดำรงตำแหน่งที่พระยาอุไทยธานีเป็นเจ้าเมือง

จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว พอที่จะสันนิษฐานได้ว่า ชุมชนตำบลดอนกลอยมีเชื้อชาติมอญอาศัยปะปนอยู่มาแต่เดิม สืบเกิดได้จากวัฒนธรรม การสร้างเสาหงษ์ประจำศาสนสถานในชุมชนซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนเชื้อชาติมอญ เช่น ที่วัดขุนจัด และวัดแก่นัว

ภาพประกอบที่ 25 แสดงภาพเสาหงษ์ วัดแก่นัว

ส่วนที่วัดดอนกลอยมีความเป็นมาตามคำบอกเล่า ของกำนันหลาบ ทิพรังษี ที่ปรากฏในหนังสือบ้านนาเมืองของศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น โรงเรียนหนองขาหย่างวิทยาว่า “ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเกิดสงครามพม่ายกกองทัพมาทำศึกกับไทย กองทัพตีกรุงศรีอยุธยาแตก ผู้คนแตกหนีกระแสน้ำเช่นเข้าไปในที่ต่าง ๆ พระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ หลวงพ่อจัน ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวกรุงศรีอยุธยา ในขณะนั้น ได้หนีกองทัพพม่ามาตามลำพังจากการบอกเล่าว่า ท่านเป็นพระภิกษุผู้เรืองวิชารูปหนึ่ง ท่านได้เดินทางมาเรื่อยจนมาถึงพื้นที่บ้านดอนกลอยปัจจุบัน ขณะนั้นไม่มีบ้านเรือน พบพื้นที่เหมาะสมเต็มไปด้วยพืชพรรณธัญญาหาร โดยเฉพาะต้นกลอย จึงพำนักยึดป่ากลอยแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยต่อไป เมื่อสงครามสงบลงท่านได้เดินทางกลับไปยังกรุงศรีอยุธยา ชักชวนญาติพี่น้องของท่านอพยพมาตั้งบ้านเรือนที่ป่ากลอยแห่งนี้ และตั้งชื่อบ้านนี้ว่า “บ้านดอนกลอย” พระภิกษุจันก็ได้ตั้งวัดขึ้นบริเวณบ้านดอนกลอยนี้ตั้งชื่อว่า “วัดดอนกลอย” ตามชื่อบ้านเช่นกัน ต่อมาชาวบ้านเหล่านี้มีลูกหลานสืบต่อกันมามีผู้คนมากขึ้นเป็นหมู่บ้านใหญ่”

ภาพประกอบที่ 26 แสดงภาพพระอุโบสถวัดดอนกลอยในสมัยก่อน

ภาพประกอบที่ 27 แสดงภาพพระอุโบสถวัดคอนกลอยในปัจจุบัน

สำหรับวิชาอาคมหรืออิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่ोजัน ที่เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วคนว่าท่านเคยแสดงให้เห็นปรากฏว่า เมื่อครั้งเข้าศึกซึ่งเป็นกองทัพพม่า ยกกำลังไล่ติดตามคนไทยที่อพยพหนีร่นขึ้นมาพบชาวบ้าน ชาวบ้านได้หนีไปขอพึ่งบุญญาธิการของท่านหลวงพ่ोजัน ท่านจึงให้ชาวบ้านทุกคนนั่งลง แล้วท่านก็เอากะลาครอบหัวชาวบ้านทุกคนกำชับมิให้ยืนขึ้น ทำเช่นนี้จะไม่มีใครเห็น และไม่มีอันตราย หลวงพ่ोजันใช้วิชาอาคมช่วยชาวบ้านจนรอดพ้น

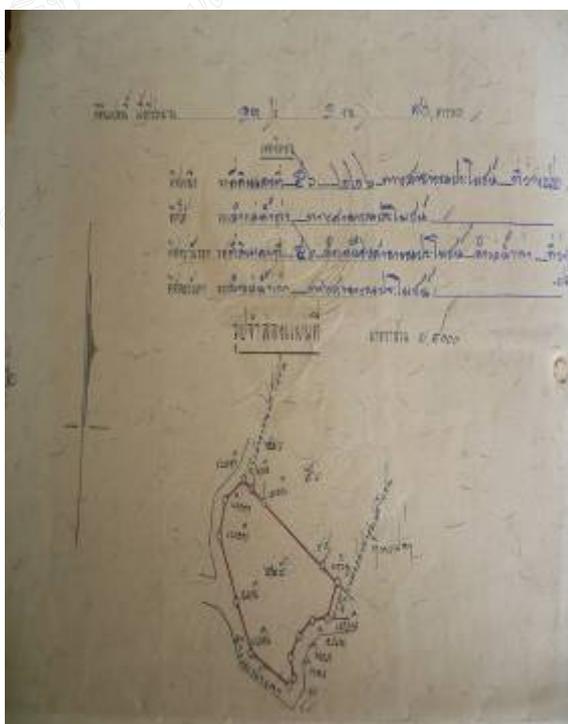

ภาพประกอบที่ 28 แสดงภาพสถูปใส่อัฐิของหลวงพ่ोजัน

เหตุการณ์ที่กองทัพพม่าเข้ามาราวีในชุมชนตรงกับคำบอกเล่าของผู้อาวุโส ว่าแต่ก่อนนี้สมัยพม่ามาทำศึก พวกทหารพม่าได้ระดมกำลังพลขนดินมาถมลำน้ำทำให้ลำน้ำตื้นเขิน ส่งผลกระทบให้น้ำเปลี่ยนทางเดินไปในที่สุด ซึ่งมีความสอดคล้องกันกับเอกสารประวัติจังหวัดอุทัยธานีที่ระบุไว้ว่า... ต่อมาเมื่อลำห้วยที่มีอยู่แห้งแล้งลงใช้การไม่ได้เนื่องจากน้ำเปลี่ยนทางเดิน...

ภาพประกอบที่ 29 แสดงภาพร่องน้ำที่เคยเป็นลำน้ำเก่าหลังวัดแก่น้ำ

ภาพประกอบที่ 30 แสดงภาพโฉนดวัดที่แสดงว่ามีลำน้ำไหลผ่านในอดีต

สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับอายุของชุมชนตำบลคอนกลอย หากพิจารณาจากอายุการก่อตั้งของศาสนสถานในชุมชนซึ่งเรียงลำดับตามระยะเวลาการก่อตั้งเก่าแก่ที่สุด 5 วัด ได้แก่

1. วัดแจ้ง ก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1920
2. วัดคอนกลอย ก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2000
3. วัดห้าเมือง ก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2124
4. วัดแก่นิ้ว ก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2219
5. วัดหนองย่านาง ก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2220

ในบรรดาวัดทั้งหมดในจังหวัดอุทัยธานี ปรากฏว่า ชุมชนนี้มีวัดเก่าแก่ถึง 2 วัดด้วยกัน คือ วัดคอนกลอยซึ่งมีอายุการก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. 2000 อยู่ในลำดับที่ 2 และวัดแก่นิ้วซึ่งมีอายุการก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2219 เป็นลำดับที่ 4 จึงเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าชุมชนคอนกลอยเป็นชุมชนเก่าแก่มากตั้งแต่สมัยอยุธยา (จากหนังสือประวัติวัดที่อาณาจักรของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ)

ซึ่งตรงกันกับโบราณสถานเก่าแก่ที่ยังหลงเหลืออยู่นั้นคือ เจดีย์ของวัดคอนกลอยที่สันนิษฐานว่าเดิมน่าจะเป็นเจดีย์ทรงย่อมุมไม้สิบสอง ไม่ใช่ลักษณะคล้ายระฆังดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งน่าจะเกิดจากการบูรณะใหม่ในภายหลังเพราะไม่ถูกต้องตามลักษณะของเจดีย์ซึ่งมีองค์ประกอบเป็นศิลปะในช่วงสมัยอยุธยาตอนกลางถึงตอนปลาย

ภาพประกอบที่ 31 แสดงภาพเจดีย์เก่าวัดคอนกลอยซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนกลาง

ประกอบกับโบราณวัตถุได้แก่ พระกรุดอนกลอยที่เป็นมรดกตกทอดกันมาตั้งแต่สมัย
 บรรพบุรุษไม่รู้กี่ชั่วคน จึงสันนิษฐานว่าเป็นพระกรูที่แตกออกมาจากเจดีย์เก่าองค์นั้นนั่นเอง เพราะ
 ตั้งเกิดจากช่วงฐานที่ถูกขุดค้นจนขาดหายไป ภายหลังการบูรณะคงไว้แต่ช่วงเรือนธาตุขึ้นไปเท่านั้น
 และก็เป็นพระพิมพ์ที่มีศิลปะสมัยอยุธยาตอนกลางถึงตอนปลาย เช่นกัน

ภาพประกอบที่ 32 แสดงภาพพระกรู โคนสมอเนื้อดินเผาปางมารวิชัย สมัยอยุธยาตอนปลาย

ภาพประกอบที่ 33 แสดงภาพพระพิมพ์เนื้อดินเผาปางมารวิชัย สมัยหลวงพ่อกู

จากการสำรวจพบว่ามีวัดเก่าทั้งที่มีซากปรักหักพังยังคงหลงเหลือให้เห็นและบางวัดที่เกือบเป็นตำนานซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่เล่าขานสืบต่อกันมาว่าในบริเวณหมู่ 5 – 6 มีวัดรวมกันประมาณ 4 วัดกล่าวคือ วัดคอนกลอย วัดไฟไหม้ วัดทุ่งและ วัดสระขวิดตาอาน ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองในด้านศาสนาและวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 34 แสดงภาพบริเวณซากปรักหักพังของเจดีย์เก่าวัดไฟไหม้

ถ้าหากพิจารณาจากข้อมูลดังกล่าวย้อนสันนิษฐานได้ว่าชุมชนคอนกลอย มีความเป็นมาที่ก่อตั้งและล่มสลาย หลายครั้งหลายคราด้วยกัน จนมาในที่สุดซึ่งปรากฏตามคำบอกเล่าของกำนันหลาบ ทิพย์รังศรี กล่าวว่า กลุ่มคนไทยที่ได้อพยพติดตามหลวงพ่ोजัน มาจากกรุงศรีอยุธยา เป็นกลุ่มชนแรกที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในชุมชนนี้ ซึ่งเดิมเป็นที่อยู่อาศัยของชาวมอญอยู่ก่อนแล้ว ในส่วนของชื่อของชุมชนนี้ สืบเนื่องมาจากลักษณะพื้นที่ เป็นที่ดอนมีผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณธัญญาหารโดยเฉพาะ กลอย ซึ่งเป็นพืชกินหัว ใช้รับประทานแทนข้าวได้ในช่วงที่เกิดภาวะขาดแคลนผลผลิตจากการทำนา ด้วยสภาพทางธรรมชาติดังกล่าว สันนิษฐานว่าเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน “คอนกลอย” นั่นเอง แต่ต่อมาภายหลัง เมื่อมีผู้คนเพิ่มขึ้นจึงก่อให้เกิดการบุกรุกทำลายทั้งพื้นที่ที่ดอนและ ปริมาณ ต้นกลอยได้ลดน้อยลงตามลำดับ จนแทบจะไม่ปรากฏ ต้นกลอยให้เห็นเหมือนดังก่อน

สภาพภูมิศาสตร์

ตำบลดอนกลอยมีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ทั้งหมด 6,863 ไร่

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลทุ่งพืด

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลหนองไผ่

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลหนองขาหย่าง และ ตำบลหนองพังคำ อำเภอเมืองอุทัยธานี

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลห้วยรอบ

มีรายละเอียด ดังแผนที่ โดยสังเขป ของชุมชนตำบลดอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 35 แสดงแผนที่ตำบลดอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลคอนกลอย เป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับพื้นที่ดอน มีป่าไม้และพันธุ์ไม้ชุกชุม ทั้งป่าเบญจพรรณและธัญญาหารโดยเฉพาะ “กลอย” ซึ่งเป็นพืชที่มีมากในตำบลคอนกลอย จนกลายเป็นที่มาของชื่อตั้งของชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมนำกลอยมาประกอบอาหาร ในอดีตพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าปัจจุบัน ฝนฟ้าที่ตกต้องตามฤดูกาล พันธุ์ไม้ที่เกิดขึ้นในป่าเป็นจำพวกไม้ยืนต้น ไม้มะขาม ป่าไผ่ ต้นจ๊ว ไม้เต้ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันป่าไม้มีจำนวนลดน้อยลง เพราะจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จึงมีการตัดไม้ไปปลูกบ้านอยู่อาศัย และแผ้วถางป่า หรือหักร้างถางพง ไปใช้เป็นที่ทำกิน บ้าง ก็ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ส่วนทรัพยากรในป่า เช่น กลอย ถูกนำมาใช้เป็นอาหาร จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้กลอยลดลงอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันกลอยยังคงหลงเหลืออยู่บ้างแต่ก็ไม่มากนัก และชาวบ้านไม่นิยมนำมาประกอบอาหารเหมือนแต่ก่อน เพราะชาวบ้านให้เหตุผลว่า การทำกลอยมีขั้นตอนยุ่งยาก ถ้าทำไม่ดีแล้วกินเข้าไปก็จะทำให้เมาหรือเป็นพิษได้

ในปัจจุบันป่าไม้ในชุมชนคอนกลอยลดน้อยลงไปมาก จึงทำให้ความอุดมสมบูรณ์ที่เคยมีหายไป ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ภาวะความแห้งแล้งตามมา ซึ่งจากคำบอกเล่าของชาวบ้านกล่าวว่า “เดี๋ยวนี้ ฝนไม่ค่อยตก ถึงตกแต่น้ำก็ไม่ค่อยขังเหมือนเดิม น้ำมันน้อยลงจากเมื่อก่อนเยอะ ทำนาผลผลิตก็ไม่ค่อยดีเหมือนแต่ก่อน เพราะต้องรอฟ้าฝน จึงเป็นผลให้นิยมทำนาแบบหว่านแห้ง”

ในด้านทรัพยากรดินมีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนในตำบลคอนกลอยเป็นอย่างมาก เช่น ใช้เป็นแหล่งที่ปักอาศัย แหล่งที่ทำมาหากิน บ้างก็ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ลักษณะดินส่วนใหญ่ของชุมชนคอนกลอยมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย ทำให้อุ้มน้ำได้ไม่ค่อยดีนัก ส่งผลให้การประกอบอาชีพ คือ การทำนา มีปัญหาในช่วงที่ฝนตกน้อยหรือในฤดูแล้ง

การคมนาคมขนส่ง

เส้นทางคมนาคมของชุมชนตำบลคอนกลอยที่ใช้ในการเดินทางติดต่อกับชุมชนภายนอก เป็นเส้นทางคมนาคมทางบก ซึ่งแต่เดิมเป็นทางเกวียนแล้วจึงมีวิวัฒนาการมาดังนี้

1. ถนนลำลอง ประมาณตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เริ่มก่อสร้างเป็นถนนลำลองหรือถนนดิน ตามบันทึกของกำนันหลาบ ทิพย์รังศรี ว่าเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2504 ได้แบ่งเขตถนนสายคอนกลอยหนองไผ่ ร่วมกับคณะกรรมการอำเภอและกำนันผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ ซึ่งในขณะนั้นอยู่ในยุคของการปกครองชุมชนของกำนันเทียบ โดยการขอแรงจากชาวบ้านช่วยกันถากถาง ขุดถมจนเป็นถนนลำลองดังกล่าว

ภาพประกอบที่ 36 แสดงภาพถนนลำลอง

2. ถนนลูกรัง เริ่มมีการนำลูกรังมาถมซ่อมแซม เป็นระยะๆและมีการบูรณะอีกครั้ง ในสมัย มล. คีตกฤษี ปราโมทย์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีนโยบายเงินผันเข้ามาในชุมชน จึงมีการพัฒนาเป็น ถนนลูกรังอย่างเป็นกิจจะลักษณะ

3. ถนนคอนกรีต เข้ามาในสมัยกำนันไอ ใช้งานได้ประมาณ 1 ปี จนกระทั่งเปลี่ยนวาระการ ปกครอง

4. ถนนลาดยาง เข้ามาในสมัยกำนันสมพร ฐ้อยู่ ซึ่งอยู่ในช่วงการปกครองประมาณปี พ.ศ. 2531 -2541 หน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกให้กับประชาชน

สภาพภูมิอากาศ

ชุมชนดอนกลอยเป็นชุมชนหนึ่งที่มีลักษณะภูมิอากาศร้อนชื้นมีฤดูกาล 3 ฤดู คือ มี ฤดู ร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ในอดีตชุมชนดอนกลอยมีสภาพภูมิอากาศที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ฤดูร้อน- อากาศร้อน ฤดูฝน-ฝนตกตามฤดูกาล ฤดูหนาว-มีอากาศค่อนข้างหนาว แต่ในปัจจุบันสภาพ ภูมิอากาศได้เปลี่ยนแปลงไปมาก กล่าวคือ สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปค่อนข้างแห้งแล้ง ฝนไม่ตก ตามฤดูกาล ส่งผลให้สภาพภูมิประเทศเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านที่แสดงถึง สภาพภูมิอากาศของชุมชนดอนกลอยว่า “มันพึ่งมาแล้งปีนี้แหละ แล้งหนัก ทำนาไม่ได้เลย ทำไปก็ ขาดทุน”

แหล่งน้ำ

ในอดีตชุมชนคอนกลอยได้ใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภค โดยพึ่งพิงจากธรรมชาติเป็นหลักเป็นต้นอาทิ น้ำฝน บ่อน้ำ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำฝนซึ่งมีปริมาณเพียงพอในการกิน และใช้ในการเกษตร ส่วนแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้สอยนั้น คือ คลองรอบๆหมู่บ้าน เช่น คลองโพธิ์ โดยใช้ทั้งกินทั้งอาบ ส่วนน้ำจากบ่อน้ำที่ขุดโดยคนนั้น จะมีบ่อน้ำที่มีชื่อว่า “บ่อน้ำทอง” โดยคนทั้งตำบลจะมาใช้กัน ถือว่าเป็นบ่อน้ำสาธารณะ แต่ปัจจุบันเกิดภาวะน้ำเสีย เนื่องจากน้ำมีสีเหลืองโดยไม่ทราบสาเหตุ ทำให้ชาวบ้านไม่กล้านำน้ำมาใช้เหมือนเก่า จากคำบอกเล่าของชาวบ้านชุมชนคอนกลอย

ภาพประกอบที่ 37 แสดงภาพบ่อน้ำที่ชาวบ้านขุดขึ้นตามบริเวณลำน้ำเก่า

ในการสาธารณสุขโลก ด้านการประปาได้เข้ามาในชุมชนคอนกลอย เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2536 ซึ่งเรียกกันว่าประปาหมู่บ้าน โดยใช้กันมาถึงปัจจุบัน ต่อมาการประปาส่วนภูมิภาคได้เข้ามาปี พ.ศ. 2547

ชุมชนตำบลคอนกลอยอาศัยแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภคและทำการเกษตรจากแหล่งน้ำ 3 แหล่งดังนี้

1. แหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง
2. น้ำฝน
3. น้ำใต้ดิน

ภายในชุมชนตำบลคอนกลอยได้มีการจัดสรรทรัพยากรน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค และการเกษตรอย่างทั่วถึง โดยจำแนกแจกจ่ายไปตามหมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ 1 บ้านใหม่ มีแหล่งน้ำดังนี้ บ่อบาดาล 3 บ่อ มีประปา 1 แห่ง สระน้ำ 5 สระ ลำเหมือง คลองโพธิ์ ลำเหมืองหนองหญ้าฆ่า ลำเหมืองท้ายหนองเตียน ลำเหมืองบ้านใหม่ ลำเหมืองหนองสัป โคน

หมู่ 2 บ้านหนองโรง มีสระน้ำสาธารณะ จำนวน 7 สระ มีประปา 1 แห่ง มีบ่อน้ำ บาดาล 5 บ่อ มีเหมืองน้ำ 3 แห่ง ไหลผ่านหมู่ที่ 2 และมีบ่อน้ำคั้น 5 บ่อ

หมู่ 3 บ้านขุนจืด มีสระน้ำสาธารณะ จำนวน 5 สระ มีลำเหมืองสายป่าปอน-คลองคู่ จำนวน 1 สาย

หมู่ 4 บ้านแก่นิ้ว มีแหล่งน้ำดังนี้ สระสาธารณะจำนวน 4 แห่ง มีลำคลองไหลผ่าน 1 สาย มีบ่อน้ำบาดาลจำนวน 4 บ่อ มีประปาหมู่บ้านจำนวน 2 แห่ง

หมู่ 5 บ้านคอนกลอย ส่วนใหญ่ทำการเกษตรโดยเฉพาะทำนาอาศัยน้ำฝน มีแหล่งน้ำที่สามารถดึงนำมาใช้ได้ คลองวัดไฟใหม่ ลำห้วยวังเย็น สระสาธารณะ และสระส่วนตัว

หมู่ 6 บ้านคอนกลอย มีแหล่งน้ำดังนี้ มีสระน้ำสาธารณะ จำนวน 1 สระ

ในปัจจุบันชุมชนคอนกลอยขาดแคลนน้ำมาก โดยเฉพาะน้ำที่ใช้ในการเกษตร เนื่องจากฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลหรือฝนแล้ง ก็จะไม่สามารถทำการเกษตรต่างๆได้ โดยเฉพาะการทำนาของชาวบ้านต้องรอน้ำฝนอย่างเดียว และเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดของชุมชนคอนกลอย

ไฟฟ้า

ทางการไฟฟ้าได้เข้ามาในชุมชนคอนกลอย เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2522 หรือเมื่อประมาณ 26 ปีที่แล้ว โดยกำนันพรเป็นผู้นำไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้าน แต่เนื่องจากงบประมาณของรัฐไม่เพียงพอจึงมีการเรียกรับเงินประมาณ 1,500 บาทต่อครัวเรือน ปัจจุบันมีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือน

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

ชาวบ้านในตำบลคอนกลอยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของสังคมชนบท ในอดีตชุมชนตำบลคอนกลอยเริ่มจากครอบครัวเพียงไม่กี่สิบครัวเรือนและได้ขยายเป็นครอบครัวใหญ่และแผ่วงศาอาณาเขตออกไป จากรุ่นพ่อแม่ ไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลานสืบต่อกันมาเป็นทอดๆเมื่อลูกเจริญเติบโตจนสามารถมีครอบครัวได้ ลูกก็จะช่วยขยายสร้างที่อยู่อาศัยภายในอาณาบริเวณที่อยู่อาศัยของพ่อแม่ ซึ่งสภาพสังคมส่วนใหญ่ของชาวบ้านในตำบลคอนกลอยมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย โดยอาศัยอยู่ในรั้วบ้านเดียวกัน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหลายคน

การทำมาหากินของชาวบ้านดอนกลอย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ “ทำนา” โดยได้รับอิทธิพลจากบรรพบุรุษ สืบทอดมาทั้งการประกอบอาชีพและพื้นที่ในการทำนา ทางด้านการค้าขายในชุมชนมีอยู่ประปราย ส่วนใหญ่เป็นการค้าขายสินค้าเพื่อยังชีพ เช่น ของใช้ประจำวัน เพื่อที่จะไม่ต้องเดินทางเข้าไปในตัวเมือง มีลักษณะการขายแบบพึ่งพากัน ใครผลิตสินค้าหรือเก็บหาสินค้าอะไรได้ก็มาวางขายที่ร้านค้าในหมู่บ้านได้ ในปัจจุบันได้เปลี่ยนสภาพไปในรูปของกลุ่มสหกรณ์ร้านค้า ในด้านการบริโภคชาวบ้านดอนกลอยนิยมปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเอง อาจเป็นผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติซึ่งอยู่บริเวณที่อยู่อาศัย ส่วนอาหารประเภทเนื้อสัตว์นั้นจะนิยมซื้อมาประกอบอาหาร อย่างเนื้อหมู ปลา เป็นต้น ชาวบ้านดอนกลอยจะไปซื้อมาจากตลาดนัดในทุกๆ วันพุธและวันเสาร์

คนในชุมชนดอนกลอยมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย พึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งดูได้จากการประกอบอาชีพ การร่อนน้ำฝนมาอุปโภคบริโภคโดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ฐานะความเป็นอยู่ของชาวบ้านดอนกลอยไม่แตกต่างกันมากนัก ถึงแม้ว่าสภาพภูมิอากาศจะเปลี่ยนไปจากอดีต คือไม่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพ ชาวบ้านในชุมชนดอนกลอยก็ไม่คิดที่จะอพยพโยกย้ายออกจากภูมิลำเนาของตน เพียงแต่มีการออกไปหางานทำนอกพื้นที่เท่านั้น

ด้านการปกครอง ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ซึ่งเมื่อชาวบ้านมีปัญหาเดือดร้อนทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องงานส่วนรวม ก็จะมาขอคำปรึกษาและคำแนะนำต่างๆ ในการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านและกำนันนั้น ได้มาจากความเห็นพร้อมต้องกันของชาวบ้าน หรืออาจได้มาจากการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จากการสัมภาษณ์ ได้ความว่า “เวลาเลือกผู้ใหญ่บ้านหรือ

การปกครองของชุมชนคอนกลอยแบ่งพื้นที่การปกครองแบ่งออกเป็น 6 หมู่บ้าน ได้แก่

- หมู่ที่ 1 บ้านใหม่
- หมู่ที่ 2 บ้านหนองโรง
- หมู่ที่ 3 บ้านขุนจัด
- หมู่ที่ 4 บ้านแก่นิ้ว
- หมู่ที่ 5 บ้านคอนกลอย
- หมู่ที่ 6 บ้านคอนกลอย

ด้านสาธารณสุข

เวลาที่ชาวบ้านในชุมชนคอนกลอยเจ็บป่วยเล็กน้อยก็จะไปรักษาที่อนามัยตำบล ถ้าหากในกรณีเจ็บป่วยค่อนข้างรุนแรงก็จะไปรักษาที่โรงพยาบาลในตัวเมืองอุทัยธานี ส่วนในเรื่องการรักษาที่เป็นแพทย์แผนโบราณก็จะมีการใช้สมุนไพร คาถาอาคม ในการรักษา ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อของชุมชน โรคที่ได้รับการรักษาโดยแพทย์แผนโบราณ คือ เริม ภูสวัด ขยุ้มตีนหมา ไฟลามทุ่ง แพทย์แผนโบราณที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ ผู้ใหญ่บ้านประดิม พยัคโค แห่งหมู่บ้านขุนจัด

ในส่วนการรักษาพยาบาลแผนใหม่สถานอนามัยตำบลคอนกลอย เดิมตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี สร้างโดยทุนส่วนตัวของเจ้าหน้าที่ เมื่อปี พ.ศ. 2512 โดยได้รับบริจาคที่ดินจาก นางสาว สะอึก ระบอบ และนางสาว พยุง ระบอบ ปัจจุบันสถานอนามัยตำบลคอนกลอย ตั้งอยู่บนที่ดินสาธารณประโยชน์ มีเนื้อที่จำนวน 8 ไร่

ความเชื่อและการนับถือศาสนา

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนคอนกลอยนับถือศาสนาพุทธ โดยให้ความสำคัญกับวัดและพระสงฆ์เป็นอย่างมาก เมื่อทางวัดมีงานสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านได้ความว่า “ ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะไปช่วยเหลือกัน บ้างก็จะทำข้าวหม้อแกงหม้อไปทำบุญ พอถึงวันธรรมดาที่ไม่ใช่วันพระ แต่ละบ้านก็จะปลัดกันนำปิ่นโตไปถวายที่วัดช่วงเวลาก่อนเพล พอตกเย็นก็จะมีคนนำปิ่นโตไปคืนตามบ้าน จะทำแบบนี้ไปเรื่อยๆ ปลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป” อีกนัยหนึ่งการไปวัดเป็นการพบปะพูดคุยกันของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

ภาพประกอบที่ 38 แสดงภาพการมาทำบุญในอดีต

การศึกษา

สถาบันการเรียนรู้เริ่มมีพัฒนาการมาจาก “วัด” โดยการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมในเบื้องต้น จนกระทั่งเปลี่ยนเป็นสถาบันการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตามลำดับดังนี้

1. โรงเรียนวัดคอนถอยซึ่งเป็นโรงเรียนในระดับประถมศึกษา เริ่มเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่หลักสูตรประถมศึกษาปีที่ 1-4 เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2478
2. โรงเรียนวัดแก่นิ้ว ซึ่งเป็นโรงเรียนในระดับประถมศึกษา เริ่มเปิดเรียนการสอนตั้งแต่หลักสูตรประถมศึกษาปีที่ 1-4 เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2482
3. โรงเรียนกาญจนาภิเษก เป็นโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา เริ่มเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่หลักสูตรมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ และเป็นอนุสรณ์ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

ความสัมพันธ์ทางด้านชุมชนกับโรงเรียนนั้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านนั้นสรุปได้ว่า มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตลอดเวลาโดยสังเกตได้จากการที่โรงเรียนจัดอบรมอาชีพ ซึ่งชาวบ้านก็ไปรับฟังการอบรมและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เมื่อโรงเรียนมีงานหรือกิจกรรมใดๆ ที่ต้องการความร่วมมือจากชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านรับทราบก็จะให้ความร่วมมือกับโรงเรียนอยู่เสมอ อย่างเช่น การเลี้ยงอาหารกลางวันเด็ก ชาวบ้านก็จะไปช่วยกันทำอาหารเพื่อให้เด็กได้รับประทานอาหารกัน

ด้านวัฒนธรรม ประเพณี

ชุมชนตำบลคอนกLOYเป็นชุมชนที่มีความเป็นมายาวนาน แต่ปรากฏหลักฐานยืนยันชัดเจน คือนับแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมาด้วยความที่เป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้และสืบทอดต่อกันมาเป็น ระยะเวลาที่ยาวและเป็นชุมชนที่มีความเป็นปึกแผ่นจึงมีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองทางด้าน ศิลปวัฒนธรรมสืบต่อกันมาผ่านระยะเวลาและการเปลี่ยนแปลงมาจนถึงปัจจุบันซึ่งจะจำแนก ประเภททางวัฒนธรรมที่ปรากฏหรือมีอยู่ภายในชุมชนตำบลคอนกLOYดังนี้

1. ด้านประเพณี

- ประเพณีหาบสำรับคาวหวาน
- ประเพณีตรุษ(สงกรานต์)
- ประเพณีสงกรานต์
- ประเพณีทำบุญส่งเจ้าพ่อหนองแมนฯ

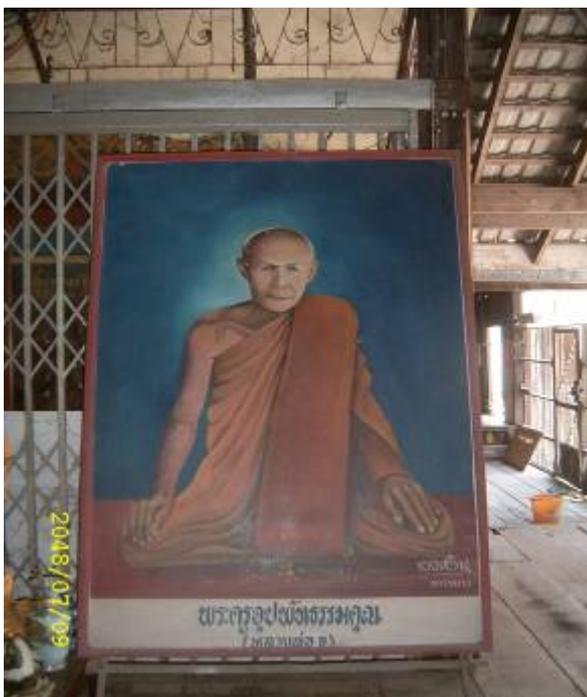
2. ด้านพิธีกรรม

- พิธีกรรมสวดสถานปลาช่อน
- พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาข้าว
- พิธีกรรมการแห่นางแมว
- พิธีกรรมเดินผีตะไกร
- พิธีกรรมเข้าทรงฯ

3. ด้านความเชื่อ

ชาวบ้านมีความเชื่อต่อหลวงพ่อบุญหลายองค์ในคอนกLOY คือ หลวงพ่อในกุฎิและหลวงพ่อบุญ วัดคอนกLOY หลวงพ่อคำและหลวงพ่ोजี๋มวัดขุนจัด หลวงพ่อก้านิ้ว วัดก้านิ้ว

ความเชื่อที่มีต่อหลวงพ่อบุญและหลวงพ่อบุญวัดคอนกLOY ซึ่งเป็นที่เคารพเชื่อถือของ ชาวบ้านคอนกLOYและหมู่บ้านใกล้เคียงในด้านความศักดิ์สิทธิ์มีเรื่องเล่ากันว่า หากมีขบวนแห่ หรือขบวนช้างแห่เคลื่อนที่ผ่านโดยมิได้บอกกล่าวจะทำให้ขบวนแห่เหล่านั้นไม่สามารถเคลื่อนที่ได้

ภาพประกอบที่ 39 แสดงภาพหลวงพ่อดำ นทปัญญาอดีตเจ้าอาวาสวัดดอนกลอย

ความเชื่อที่มีต่อหลวงพ่อดำและหลวงพ่ोजืดมวัดขุนจัด หลวงพ่อดำเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยซึ่งชาวบ้านเชื่อถือกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่ให้ความอุดมสมบูรณ์ทางด้านฟ้าฝนและพืชผลการผลิต ส่วนหลวงพ่ोजืดมเป็นพระผู้เฒ่าที่ทรงสมณะศักดิ์เป็นเจ้าคณะจังหวัดรูปแรกและได้ถวายช้างเผือกให้แก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวบ้านมักนิยมนำบานศาลกล่าวเพื่อให้ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ

ภาพประกอบที่ 40 แสดงภาพหลวงพ่อดำพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในด้านฟ้าฝน

ภาพประกอบที่ 41 แสดงภาพหลวงปู่เจียมเจ้าคณะจังหวัดรูปแรกของตำบลคอนกลอย

ความเชื่อที่มีต่อหลวงปู่แก่นิว วัดแก่นิว ชาวบ้านทั้งในหมู่บ้านแก่นิวและหมู่บ้านใกล้เคียงต่างให้ความเคารพนับถือในความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะน้ำมนต์หน้าองค์หลวงปู่ซึ่งมีอานุภาพด้านความคลาดแคล้วรอดพ้นจากการคัดเลือกทหาร

ภาพประกอบที่ 42 แสดงภาพหลวงปู่แก่นิว

แต่ประเพณีพิธีกรรมในปัจจุบันที่ยังคงหลงเหลืออยู่และถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างชัดเจนมีดังนี้ คือ

1. ประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในเดือนห้าในอดีตประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่มีความสำคัญของท้องถิ่นประเพณีหนึ่ง มีเอกลักษณ์และมีการละเล่นมีหลากหลาย เช่น การเล่นลูกสะบ้า ลูกช่วง หลุมเมือง ตีตุมฯ เป็นต้น แต่ก็มีแต่เพียงการทำบุญและรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่เพื่อขอขมาลาโทษ และเพื่อให้ท่านอำนวยพรให้แก่ลูกหลานเพื่อความเป็นสิริมงคล

ภาพประกอบที่ 43 แสดงภาพการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์

2. พิธีกรรมสวดसानปลาช่อน ชาวบ้านจะร่วมมือร่วมใจกันจัดกระทำพิธีกรรมนี้ขึ้นในช่วงฤดูแล้งเมื่ออยู่ในภาวะฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลชาวบ้านจะนำพระพุทธรูปมาตั้งเป็นองค์ประธานและขุดหลุมพอเป็นแอ่งใส่น้ำเพื่อขังปลาช่อนแล้วसानไม้ไผ่เป็นตาตะแกรงล้อมรอบทั้งสี่ด้านปักเสาราวจักรจัดทรงทั้งสี่มุมในบริเวณใกล้เคียง ปั้นตุ๊กตาที่แสดงลักษณะของความหยาบ โขนและมีการละเล่นที่แสดงออกถึงความทะเล้นดั่งดั่ง หลังจากมีพระภิกษุสงฆ์มาสวดคาถาขอฝนในช่วงเย็นเรียบร้อยแล้วชาวบ้านก็จะมีการละเล่นต่อจนกระทั่งจนมืดค่ำก็คืนไม่จำกัดเวลาแล้วแต่ความพอใจ

ภาพประกอบที่ 44 แสดงภาพพิธีกรรมสวดसानปลาช่อน

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนดอนกลอย

ประชาชนภายในชุมชนตำบลดอนกลอยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำนาเป็นอาชีพหลักและเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริม ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายและดินเหนียว เหมาะแก่การทำการเกษตร

ในอดีตชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรนั้นใช้แรงงานจากสัตว์ คือ ควาย ในการทำนา จึงทำให้ต้นทุนในการทำนานั้นต่ำ เมื่อเทียบกับปัจจุบันการทำนานั้นมีต้นทุนสูงเพราะกระบวนการผลิตเปลี่ยนแปลงไปมากเนื่องจากมีการนำเครื่องจักรกลมาใช้แทนแรงงาน ต้องใช้ปุ๋ยหรือสารเคมี เพิ่มขึ้น

การทำนาในอดีตของชุมชนดอนกลอยนั้นสามารถทำได้ครั้งเดียวในรอบปี เนื่องจากต้องรอน้ำฝนเพียงอย่างเดียว เรียกว่า นาปี ขั้นตอนการทำนาในอดีตพอถึงเดือนหก จะเริ่มมีการ ใช้ควายไถตะข่าเทือกไปก่อนจากนั้นจึงหว่านกล้า รอให้กล้าโต จากนั้นถอนกล้าเพื่อที่จะนำต้นกล้าไปดำนา หรือเรียกกว่านาดำ รอข้าวโตออกรวงและประมาณเดือนสิบถึงเดือนสิบสองก็ทำการนบข้าวเพื่อที่จะสะดวกในการเก็บเกี่ยวโดยวิธีการเอาแรงซึ่งกันและกัน จากนั้นก็นำข้าวขึ้นมาตากให้แห้งพอแห้งแล้วนำข้าวมามัดเป็นพ่อนก่อนที่จะหาบขึ้นลาน เอาขึ้นลอม ตัดดอกออกแล้วให้ควายย่ำจนข้าวจะหลุดออกจากรวง และให้ข้าวแตกเม็ดพอมิขี้ลืบนำเอากระดังมาวิ(วิกระดังคือการนำเอากระดังมาพัดให้ลืบออก)

แต่ในปัจจุบันการทำนาของชุมชนดอนกลอยเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตสามารถทำได้สองครั้งในรอบปีเรียกว่านาปรัง(การหว่านข้าวเป็นลักษณะการหว่านแห้งคือหว่านข้าวเพื่อรอนฝน)

การทำนาในสมัยก่อนนั้นไม่มีการใช้ปุ๋ยเนื่องจากไม่มีแมลงหรือเพลี้ยหนอนต่างๆมารบกวนแต่ในสมัยปัจจุบันการทำนา ต้องใช้ปุ๋ยหรือสารเคมีในการทำนาเพราะมีแมลงหรือเพลี้ยมาก และถ้าไม่ใช้ปุ๋ยข้าวก็จะไม่ตั้งท้องไม่โตไม่งอกงาม

สำหรับทุนในการทำนาในอดีตนั้นส่วนใหญ่ไม่ต้องลงทุนอะไรมาก เพราะใช้แรงงานสัตว์ แรงงานคน และไม่ต้องลงทุนเรื่องปุ๋ย นำผลกำไรเมื่อปีก่อนเก็บไว้ใช้เป็นต้นทุนในการทำนาในปีต่อไป ส่วนปัจจุบันทุนในการทำนานั้นจะกู้ยืมหรือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) และกองทุนหมู่บ้าน(เงินล้าน)

ส่วนผลผลิตที่ได้ในอดีตถ้าปีไหนมีปริมาณน้ำฝนมาก ผลผลิตก็จะได้ดี ถ้าปีไหนฝนแล้ง ผลผลิตก็จะน้อยลงตามไปด้วย เมื่อได้ผลผลิตจะเก็บไว้เพื่อบริโภคเป็นหลักเมื่อมีเหลือจะขายซึ่งในสมัยก่อนนั้นการขายข้าวจะนำไปขายในตัวเมืองอุทัยธานี เรียกว่าโรงสีหนองจี่ควาย ได้เกวียนละ 600 บาท(เมื่อประมาณ 40 ปี)แต่ในปัจจุบันผลผลิตที่ได้จะเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นสำคัญ แล้วนำเงินมาซื้อผลผลิตเพื่อบริโภค ปัจจุบันนั้นการขายข้าวจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่ได้เกวียนละ ประมาณ 4,000-5,000 บาท

รายได้ของชาวบ้านชุมชนคอนกลอยในอดีตส่วนใหญ่ได้มาจากการทำนาเป็นหลัก และพอเพียงพอค่าใช้จ่ายเพราะสมัยก่อนไม่ต้องใช้จ่ายอะไรมาก ค่าใช้จ่ายในด้านครุฑเรือก็มีน้อย เพราะส่วนมากจะปลูกผักไว้กินเองแต่ก็มีส่วนที่ซื้อก็คือ พวกปลาทุ บู่เค็ม เนื้อหมู(มันหมูเอามาเจียว) เป็นต้น แต่ปัจจุบันรายได้หลักของชาวบ้านชุมชนคอนกลอยส่วนใหญ่ได้มาจากการทำนา เหมือนกับอดีตแต่ไม่พอเพียงพอค่าใช้จ่ายเพราะปัจจุบันนี้ชาวบ้านชุมชนคอนกลอยมีหนี้สินเป็นจำนวนมากเมื่อทำนาได้ผลผลิตแล้วนำไปขายได้เงินมาก็ต้องนำไปใช้หนี้ไม่มีเงินพอที่จะใช้จ่ายหรือเหลือเก็บ พอจะทำนาในปีต่อไปก็ต้องไปกู้จากแหล่งทุนต่างๆมาลงทุน

การประกอบอาชีพของชุมชนคอนกลอยในอดีต ประมาณ 30 ปี ก่อนส่วนมากชาวบ้านจะประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักและเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริมแต่เมื่อเทียบกับปัจจุบันแล้วการประกอบอาชีพของชุมชนคอนกลอยเปลี่ยนแปลงไปมากมีผลมาจากสภาพภูมิอากาศที่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลทำให้ชาวบ้านมีปัญหาในการทำมาหากิน ทั้งในด้านทุน วิธีการผลิต การขายผลผลิต

ซึ่งในอดีตไม่มีปัญหาในเรื่องของแหล่งน้ำที่ใช้ทำในการทำนาและใช้ต้นทุนต่ำเนื่องจากไม่ต้องลงทุนอะไรมากเพราะใช้แค่แรงงานคนและแรงงานสัตว์แต่ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านชุมชนคอนกลอยมีปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำนา เกิดภาวะฝนแล้งไม่มีน้ำในการทำนาต้องรอน้ำฝนอย่างเดียว ถ้าไม่มีน้ำฝนก็ทำนาไม่ได้หรือถ้าทำได้ก็คือการทำนาปรังการทำนาแบบหว่านแห้งต้องรอน้ำฝนและการทำงานต้องอาศัยเครื่องจักรเข้ามาช่วยเพราะปัจจุบันไม่มีการเอาแรงกันและยังต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีเป็นจำนวนมากซึ่งต้องใช้ต้นทุนสูงและผลผลิตก็ได้ไม่มากราคาข้าวก็ตกต่ำ ทำให้เกิดปัญหาตามมาคือเรื่องทุนที่ต้องกู้ยืมมาลงทุนในการทำนารั้งต่อไปทำให้ชาวบ้านมีหนี้สิน ซึ่งจากคำสัมภาษณ์ของชาวบ้านคอนกลอยที่ว่า “ปีนี้มันแล้งกว่าทุกปีที่ผ่านมา ทำนาต้องรอน้ำฝนอย่างเดียว น้ำมันก็ขึ้นราคา อะไรอะไรก็แพงไปหมด ทำไปก็ขาดทุน ต้องกู้หนี้ไปทุกปีทุกปี ถ้าไม่กู้ก็ไม่รู้ว่าเอาอะไรกิน”

2.2 แนวทางการดำเนินการแก้ปัญหาความยากจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับแนวทางการดำเนินการแก้ปัญหาความยากจน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานีนั้น จากการทบทวนบริบทของชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี คณะผู้วิจัยซึ่งประกอบด้วยชาวบ้านในชุมชนตำบลคอนกลอย และคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ได้ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา ดังนี้

1. ปัญหาที่สำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์ร่วมกับคณะผู้วิจัย พบว่า มีปัญหาในเรื่องสำคัญ ดังนี้

1.1 จะพัฒนาจิตสำนึกที่มั่นคงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับสมาชิกในกลุ่มได้อย่างไร

1.2 ระบบเกษตรธรรมชาติ/หมูลุ่ม จะเชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ในชุมชนได้อย่างไร เช่น ระบบการผลิต – ระบบการบริโภค ระบบการตลาด – ระบบสวัสดิการ ระบบการออม เป็นต้น

1.3 จัดสรรทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างไรให้เอื้อต่อวิถีการผลิตตามเกษตรธรรมชาติ (หมูลุ่ม)

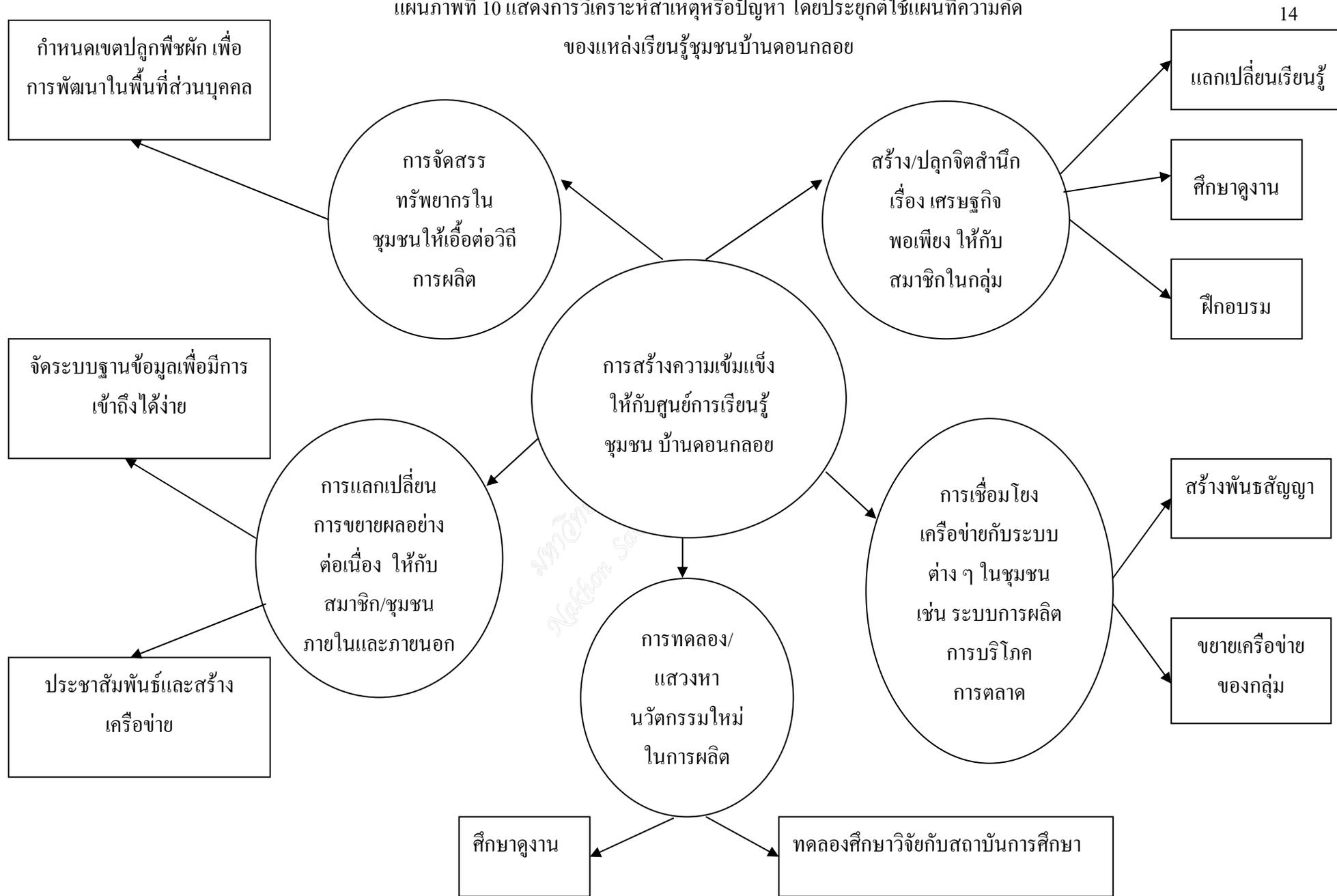
1.4 มีการจัดระบบฐานข้อมูลของกลุ่มอย่างไรให้เป็นปัจจุบัน เข้าถึงง่าย

1.5 กระบวนการสร้างเครือข่ายควรเป็นอย่างไร มีแนวทางในการดำเนินการอย่างไร

1.6 มีนวัตกรรมในการผลิตอะไรบ้าง ที่จำเป็นสำหรับกลุ่ม และจะแสวงหาและพัฒนาอย่างไร

ซึ่งสามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 10

แผนภาพที่ 10 แสดงการวิเคราะห์สาเหตุหรือปัญหา โดยประยุกต์ใช้แผนที่ความคิด
ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านดอนกลอย

2. แนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนา คือ การพัฒนาศักยภาพของศูนย์การเรียนรู้ และใช้ศูนย์การเรียนรู้ เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน และนอกชุมชน จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีทำและวิถีชีวิตของคนในชุมชนต่อไป ซึ่งแหล่งเรียนรู้ดังกล่าว มีแนวคิดในเชิงเนื้อหา คือ แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

กระบวนการทัศน์การวิจัยแบบเดิม	การวิจัยเพื่อท้องถิ่น	แนวการปฏิบัติของชุมชน
<p>1. การกำหนดปัญหา</p> <ul style="list-style-type: none"> - เน้นกลุ่มคนที่มีความรู้ <p>การศึกษาในระบบ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ได้ข้อมูลมาเพื่อตอบปัญหา <p>การวิจัยเชิงทฤษฎี</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้ข้อมูลสู่การวางแผน <p>ระดับมหภาค</p>	<p>1. การกำหนดปัญหา</p> <ul style="list-style-type: none"> - เน้นกลุ่มชาวบ้านที่ขาด <p>โอกาสทางการเรียนรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - เน้นกลุ่มชนที่สัมผัสกับ <p>สถานการณ์ของปัญหา</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างกระบวนการให้ชาวบ้าน <p>มีพันธกิจในการทำงานร่วมกัน</p>	<p>1. การกำหนดปัญหาร่วมกัน</p> <p>โดยการประชุมระดมสมอง</p> <p>และการศึกษาดูงาน</p> <p>แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันทั้ง</p> <p>ภายในและภายนอกชุมชน</p>
<p>2. การตั้งสมมติฐาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็น Blue print ที่กำหนดให้/ <p>ออกแบบวิจัยค่อนข้างเข้มงวด</p> <p>และมีรูปแบบสำเร็จรูป</p> <ul style="list-style-type: none"> - โจทย์วิจัยกำหนดโดย <p>หน่วยงาน/องค์กร/นักวิจัย</p> <p>ภายนอก</p> <ul style="list-style-type: none"> - กำหนดไว้ล่วงหน้าค่อนข้าง <p>ตายตัว</p> <ul style="list-style-type: none"> - เน้นการวางแผน และ <p>สอดคล้องกับทิศทางหน่วยงาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - มุ่งหลักวิชา เน้นเชิงปริมาณ <p>และใช้เทคโนโลยีขั้นสูง</p> <ul style="list-style-type: none"> - คนภายนอกเป็นเจ้าของ <p>โครงการและบริหาร</p> <p>งบประมาณ โครงการวิจัย</p>	<p>2. การตั้งสมมติฐาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เน้นกระบวนการพัฒนา <p>โครงการที่เป็นปรากฏการณ์</p> <p>ของปัญหาในท้องถิ่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - เน้นการสร้าง “คน” ให้มีการ <p>เรียนรู้โดยลงมือทำโดย</p> <p>ชาวบ้าน-ของชาวบ้าน-เพื่อ</p> <p>ชาวบ้าน และมีพี่เลี้ยงเป็นผู้ให้</p> <p>คำแนะนำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีทดลองปฏิบัติและทางเลือก <p>ที่เป็นรูปธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - กำหนดกรอบการวิจัยโดย <p>ชาวบ้านในพื้นที่วิจัย/อาศัย</p> <p>ปัญหาและสถานการณ์ของ</p> <p>พื้นที่</p>	<p>2. การตั้งสมมติฐาน</p> <p>เป็นการหาคำตอบร่วมกันของ</p> <p>คณะผู้วิจัย โดยอาศัย</p> <p>ประสบการณ์จากการไปศึกษา</p> <p>ดูงาน และจากการศึกษา</p> <p>เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง</p> <p>แล้วร่วมกันกำหนดแนว</p> <p>ทางการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา</p> <p>ความยากจน</p>

กระบวนการค้นคว้าวิจัยแบบเดิม	การวิจัยเพื่อท้องถิ่น	แนวการปฏิบัติของชุมชน
	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของพื้นที่และตามเงื่อนไขของชาวบ้าน - เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและทดลองปฏิบัติการร่วมกันเพื่อหาทางเลือก ผู้จัดการปัญหา - ใช้วิธีการพื้นที่บ้านที่ชาวบ้านคุ้นเคยและเหมาะสม - ชาวบ้านเป็นเจ้าของโครงการและบริหารงบประมาณโครงการวิจัยเอง 	
<p>3. การเก็บรวบรวมข้อมูล</p> <ul style="list-style-type: none"> - ได้ข้อมูลวางแผนระดับมหภาคเพื่อนำไปสู่การวางโครงสร้างพื้นฐาน - การตอบคำถามเชิงทฤษฎีและได้รายงานตอบสนองผู้วิจัย/หน่วยงาน/องค์กร/แหล่งทุน - เป็นมาตรฐานสากลและใช้ครอบคลุมทุกปัญหา 	<p>3. การเก็บรวบรวมข้อมูล</p> <ul style="list-style-type: none"> - ได้คนที่มีความเข้าใจต่อปัญหารวมทั้งเงื่อนไข ปัจจัยต่อปรากฏการณ์เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไข - เป็นมาตรฐานเฉพาะพื้นที่และเน้นบูรณาการเชิงพหุวัฒนธรรม - มีรูปธรรมชัดเจนและเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ - ได้กลไกในชุมชนและเน้นการสร้างทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น - มีการสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่และใช้วิธีการสาธารณะ 	<p>3. การเก็บรวบรวมข้อมูล</p> <p>คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแนวทางหรือโครงการที่ได้วางแผนไว้ในขั้นตอนที่ 2</p>

กระบวนทัศน์การวิจัยแบบเดิม	การวิจัยเพื่อท้องถิ่น	แนวการปฏิบัติของชุมชน
<p>4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปอภิปรายผล</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นการริเริ่มจากคนนอก (Outside-in) - เป็นการรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจ - เน้นลักษณะย่อส่วนการศึกษาวิจัย - มองแยกส่วนและวิเคราะห์แบบแยกส่วน - ชี้นำและสร้างแรงจูงใจให้ได้ข้อมูล - ผู้รับประโยชน์ถูกกระจายตามโครงสร้างสังคม 	<p>4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปอภิปรายผล</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นการริเริ่มจากคนใน (Inside – out) - มองภาพรวมและวิเคราะห์แบบองค์รวม - เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเกือบทุกขั้นตอนเพื่อการวิเคราะห์เชื่อมโยงให้เห็นถึงการจัดความสัมพันธ์กับปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ - สร้างกำลังใจและเพิ่มพลังอำนาจในการคิดและการตัดสินใจ ให้ชาวบ้านได้คิด เป็นทำเป็นจนเกิดความสำเร็จและความมั่นใจ - ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอน - เน้นความสามารถตัดสินใจและกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างทางเลือกของตนเองในการจัดการกับปัญหาของตนเองและท้องถิ่น 	<p>4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปอภิปรายผล</p> <p>คณะผู้วิจัยร่วมกันสรุปและประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการที่ได้ดำเนินการ โดยการประชุมปฏิบัติการและร่วมกันประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมา</p>

3. ผลการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

สำหรับผลการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ที่มิวิจัยชุมชนได้มีแนวคิด คือ การพัฒนาศักยภาพของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านคอนกลอย โดยศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวได้สอนหลักสูตรจากประสบการณ์ในการเรียนรู้ในชุมชนเอง คือ การเลี้ยงหมูหลุม และจากการศึกษาดูงาน รวมทั้งการเชิญวิทยากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เกษตรตำบล ปศุสัตว์อำเภอ ซึ่งพบว่า มีหลักสูตรในการขับเคลื่อนชุมชนหลายเรื่อง ได้แก่ การเลี้ยงเป็ดหลุม การเลี้ยงไก่ตามแนวธรรมชาติ การผลิตน้ำปลา การผลิตของใช้ในครัวเรือน เช่น การทำน้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม สบู่เหลว และการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เป็นต้น ซึ่งที่ผ่านมาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดังกล่าว ได้จัดฝึกอบรมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขึ้น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ

ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ คือ สารธรรมชาติที่ได้จากกระบวนการหมักบ่ม วัตถุดิบจากธรรมชาติต่าง ๆ ทั้งพืช และสัตว์จนสลายตัวสมบูรณ์เป็นฮิวมัส วิตามิน ฮอร์โมน และสารธรรมชาติต่าง ๆ (ดินป่า) ซึ่งเป็นทั้งอาหารของดิน (สิ่งมีชีวิตในดิน) ตัวเร่งการทำงาน (catalize) ของสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่ในดิน และอาศัยอยู่ปลายรากของพืช (แบคทีเรียแอกติโนมัยซิสและเชื้อรา ฯลฯ) ที่สามารถสร้างธาตุอาหารกว่า 93 ชนิด ให้แก่พืช ภายใต้หลักการกลไกกรรมธรรมชาติที่ว่า “เลี้ยงดิน เพื่อให้ดินเลี้ยงพืช” (Feed the soil and let the soil feed the plant) การให้ความสำคัญของดินด้วยการเคารพบูชาดินเสมือน “แม่” ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการดูแลรักษาดิน ที่เรียกว่า “พระแม่ธรณี” สังกมไทยได้พัฒนาการผลิตอาหารให้แก่ดิน หรือปัจจุบัน เรียกว่า “ปุ๋ย” ไว้หลายรูปแบบด้วยเทคโนโลยีที่ลึกซึ้งแนบแน่นกับธรรมชาติ

ซึ่งประโยชน์ของปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพมีหลายประการด้วยกัน อาทิเช่น เป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตในดิน เช่น แบคทีเรีย เชื้อรา และแอกติโนมัยซิส ให้ธาตุอาหาร และกระตุ้นให้จุลินทรีย์สร้างอาหารกว่า 93 ชนิดแก่พืช ช่วยปรับปรุงคุณสมบัติ และโครงสร้างดินให้ดีขึ้น ช่วยดูดซับหรือดูดซับธาตุอาหารไว้ให้แก่พืช ช่วยปรับค่าความเป็นกรด – ด่าง (pH) ของดินให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของพืช ช่วยกำจัด และต่อต้านเชื้อจุลินทรีย์ที่ก่อโรคต่าง ๆ ทำให้พืชสามารถสร้างพืชได้เอง สามารถต้านทานโรค และแมลงได้ดี

ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เป็นปุ๋ยที่ได้จากการนำวัสดุสัตว์ชนิดต่าง ๆ มาผสมคลุกเคล้ากับขี้เถ้า แกลบ รำข้าว และเศษซากพืชต่าง ๆ โดยใช้น้ำตาล และหัวเชื้อจุลินทรีย์เข้มข้นเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา

สำหรับส่วนประกอบในการทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ จะประกอบด้วย

1. มูลสัตว์ 1 กระสอบ
2. แกลบ เศษใบไม้ หรือขังข้าวโพด 1 กระสอบ
3. ขี้เถ้าแกลบ 1 กระสอบ
4. รำอ่อน 1 กระสอบ
5. น้ำสะอาด 10 ลิตร (ถ้าวัตถุดิบแห้งมาก ก็สามารถเพิ่มปริมาณขึ้นได้)

6. หัวเชื้อจุลินทรีย์เข้มข้น 1 ลิตร

วิธีทำ การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ มีวิธีการดังนี้

1. นำมูลสัตว์ แกลบ ขี้เถ้าแกลบ และรำอ่อน มาผสมคลุกเคล้าให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน
2. ผสมน้ำ กับหัวเชื้อจุลินทรีย์เข้มข้นให้เข้ากัน รดลงบนกองวัสดุ และทำการผสมให้เข้ากันจนมีความชื้น ประมาณ 35% (โดยทดลองกำดู) จะสามารถเกาะกันเป็นก้อนได้แต่ไม่เหนียว และเมื่อปล่อยทิ้งลงพื้นจากความสูงประมาณ 1 เมตร ก้อนปุ๋ยจะแตก แต่ยังมีรอยนิ้วมือเหลืออยู่
3. คลุกเคล้าให้เข้ากันดี ตักปุ๋ยใส่กระสอบ และมัดปากถุงให้แน่น
4. กองกระสอบปุ๋ยซ้อนทับกันเป็นชั้น ๆ และควรวางกระสอบแต่ละตั้งให้ห่างกัน เพื่อให้ความร้อนสามารถระบายออกได้ทั้ง 4 ด้าน (เพื่อไม่ต้องกลับกระสอบ ทุกวัน)
5. ทิ้งไว้ประมาณ 5 - 7 วัน ตรวจดูถ้ามีกลิ่นหอมและไม่มีไอร้อน ก็สามารถนำไปใช้งานได้ และสามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน

ในส่วนของวิธีใช้และอัตราการใช้นั้น ควรใช้ตั้งแต่ในขั้นตอนของการเตรียมดิน โดยผสมคลุกเคล้ากับดินในแปลง เสร็จแล้วคลุมดินด้วยฟาง ใบไม้ หรือกิ่งไม้ และควรหมักดินทิ้งไว้ประมาณ 7 วัน จึงจะเริ่มลงมือปลูกพืช (ในกรณีที่เป็นนาข้าว พืชไร่ และพืชผัก) โดยมีอัตราการใช้ดังนี้

1. นาข้าว 200 กิโลกรัม ต่อ 1 ไร่
2. พืชไร่ พืชผัก 2 กำมือ ต่อ 1 ตารางเมตร
3. ไม้ยืนต้น พืชสวน 1 กิโลกรัม ต่อ 1 ตารางเมตร

ในการใช้ปุ๋ยหมักแห้งอินทรีย์ชีวภาพให้ได้ผลดีนั้น หลังจากหว่าน หรือคลุกผสมปุ๋ยหมักแห้งกับดินแล้ว ควรคลุมดินด้วยฟาง เศษหญ้า หรือเศษใบไม้ต่ำ ๆ จากนั้นใช้ปุ๋ยน้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพรดราดลงไป ในอัตราส่วน 1 : 200 จะช่วยให้ดินร่วนซุย และฟูขึ้น ทำให้รากพืชเติบโตได้ดี

2. การเลี้ยงไก่ตามแนวเกษตรธรรมชาติ

การเลี้ยงไก่โดยระบบเกษตรธรรมชาติเป็นวิธีที่ไม่เหมือนใคร และแตกต่างจากวิธีโดยทั่ว ๆ ไปเป็นอย่างมาก ทั้งด้านโรงเรือนที่ใช้เลี้ยง การให้อาหาร และการจัดการล้วนมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ข้อดีของการเลี้ยงด้วยวิธีทางเกษตรธรรมชาติ คือ ไม่ก่อให้เกิดมีกลิ่นสัตว์ไม่บินหนี ไม่ต้องทำความสะอาดคอกและจัดการมูลสัตว์ในคอก มีต้นทุนในการเลี้ยงต่ำ สามารถผลิตอาหารเลี้ยงเองที่บ้านก็ได้ เป็นการผลิตปุ๋ยคอกที่มีคุณภาพสูง แทบจะไม่มีเชื้อโรคเกิดขึ้นในฟาร์ม ไม่ต้องอาศัยเครื่องทำความร้อน สัตว์เลี้ยงมีสุขภาพดีขึ้น ระยะเวลาในการให้ผลผลิตยาวนานขึ้น อัตราการออกไปไข่ดีขึ้น ไม่มีการใช้สารเคมีหรือยาในฟาร์ม และใช้แรงงานในการดูแลน้อยลง ในปัจจุบันไก่ที่ถูกเลี้ยงไม่ได้รับความเอาใจใส่ ไก่เหล่านี้ถูกเลี้ยงเพื่อเป็นเพียงเครื่องมือในการผลิตและเพื่อสร้างผลกำไรเท่านั้น ไก่ไม่มีโอกาสในการพัฒนาและแสดงศักยภาพที่มีอยู่ของตัวไก่เองในการดำรงชีวิต การอาศัยพลังจากธรรมชาติในการเลี้ยงดูก็จะช่วยให้ไก่ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ และจะเพิ่มจำนวนไข่ได้เช่นกัน อายุของไก่เลี้ยงในปัจจุบันสั้นลงเพราะการเร่งให้อาหาร โดยเน้นการเจริญเติบโตเพื่อให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น การไม่ใส่ใจกฎของธรรมชาติจะก่อให้เกิดปัญหา และมีโรคต่าง ๆ เกิดขึ้นตามมาอย่างมากมาย

สำหรับจุดประสงค์ของการเลี้ยงไก่ด้วยวิธีทางเกษตรธรรมชาตินั้น มีจุดประสงค์สำคัญคือ ประการแรก การเลี้ยงไก่และการทำการเกษตรควรทำแบบผสมผสาน มีการเอื้อประโยชน์กันและกัน ผลผลิตจากไก่ คือ เนื้อไก่และปุ๋ยคอกที่ให้แก่พืชในขณะที่เศษเหลือได้จากการปลูกพืชก็จะ เป็นอาหารของไก่ สถาบันเกษตรธรรมชาติ (Janaong) แนะนำให้เลี้ยงไก่ 15 – 20 ตัวรวมกันในพื้นที่เพาะปลูก 2.5 งาน (1,000 ตารางเมตร) ผลพลอยได้จากการเกษตรมากกว่า 85% จะกลายเป็นอาหารไก่ มูลไก่จะถูกใช้เป็นปุ๋ยคอก สัตว์และพืชต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และยังทำให้สมาชิกในครัวเรือนได้รับอาหารเพิ่ม และมีค่าใช้จ่ายต่ำลง ประการที่สอง จะเกิดความร่วมมือกันในครอบครัวของเกษตรกรเอง ตั้งแต่รุ่นปู่จนถึงรุ่นหลานจะมีการทำงานร่วมกัน การเลี้ยงสัตว์ปีกด้วยวิธีทางเกษตรธรรมชาติจะช่วยลดการใช้แรงงานในการผลิต คนในครอบครัวจะช่วยกันคิดช่วยกันทำ ปัจจุบันการเลี้ยงสัตว์จะทำการค้ากันมากซึ่งมีจุดประสงค์หลักคือผลกำไรแต่เพียงอย่างเดียว ประการที่สาม เป็นการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ช่วยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เป็น

การเลี้ยงไก่ด้วยวิธีทางเกษตรธรรมชาติ ไม่มีกลิ่น ไม่ต้องทำความสะอาด และไม่มีสารสะสมของโรค เล้าไก่ในระบบเกษตรธรรมชาติออกแบบด้วยความพิถีพิถันและให้สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะเหมาะกับนิสัยความเป็นอยู่ สัตว์ชาติญาณ และพฤติกรรมของไก่ หลังคาควรมีช่องที่แสดงแดดสามารถส่องผ่านเข้าในเล้าได้ และแดดส่องถึงพื้น 1/3 ของพื้นคอกตลอดทั้งวัน พื้นที่ได้รับแสงจะเปลี่ยนตำแหน่งตลอดเวลาเมื่อพระอาทิตย์เคลื่อนที่ และจะวนกลับมารับแสงแดดอีกครั้งทุกวันจะทำให้มีการฆ่าเชื้อในฟาร์มโดยแสงอาทิตย์ทุกวัน อัตราส่วนของพื้นที่ถูกแสงและที่เป็นร่มเงาคือ 1 : 2 เพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมการเจริญและการทำงานของจุลินทรีย์ท้องถิ่นบนพื้นเล้าไก่ที่เป็นดิน และควรทำด้วยแผ่นสังกะสีซึ่งเป็นตัวนำความร้อนที่ดีหลังคาที่ร้อนจะทำให้เกิดอากาศที่เหมาะสมบริเวณด้านล่างของหลังคา อากาศร้อนจะลอดผ่านออกทางช่องด้านบนหลังคา และลมเย็นจะเข้ามาแทนที่ทางผนังด้านล่างที่เป็นแบบเปิด ลมจะช่วยลดความชื้นที่เป็นบริเวณพื้นเล้า ซึ่งเป็นวิธีการควบคุมความชื้นวิธีหนึ่ง ผนังของเล้าไก่ทำจากตาข่ายทั้งด้านหน้าและด้านหลัง และจะมีม่านคอยควบคุมปริมาณอากาศที่ผ่านเข้าออก

พื้นเล้าต้องสัมผัสกับดิน ใช้ฟางข้าวตัดเป็นท่อนยาวประมาณ 3 ซม. ใสบนพื้นให้หนาประมาณ 7 ซม. (หนา 3 ซม. สำหรับไก่เนื้อ) พื้นเล้าจะประกอบด้วยฟางข้าวผสมกับเอนไซม์ แร่ธาตุจากมูลไก่ จุลินทรีย์และปัจจัยการผลิตจากธรรมชาติที่เติมเข้าไป (น้ำหมักจากพืช แบคทีเรียกลุ่มที่ผลิตกรดแลคติก จุลินทรีย์ท้องถิ่นที่มีในพื้นที่ : ไอเอ็มโอ ฯลฯ) อากาศจะพาความร้อนและควบคุมระดับความชื้นที่พื้นเล้าให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์ต่อจุลินทรีย์ และควรมีการพ่นน้ำบนพื้นเล้าไก่ สัปดาห์ละ 1 – 2 ครั้ง ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม เนื่องจากพื้นจะแห้งเร็ว (จำนวนครั้งเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับพื้นที่ และสภาพภูมิอากาศในบริเวณนั้น ๆ)

จุลินทรีย์บนพื้นเล้าจะทำหน้าที่อย่างขยันขันแข็งในการย่อยสลายมูลไก่จึงทำให้เล้าไก่ไม่มีกลิ่นเหม็น และไก่จะได้อาหารเพิ่มจากมูลไก่ที่ผ่านกระบวนการหมักโดยจุลินทรีย์แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องกำจัดหรือนำมูลไก่ออกจากเล้าได้เป็นเวลานาน 10 – 20 ปี และไม่ต้องมีการทำความสะอาด ไร่ก็ตามสามารถนำมูลไก่ออกจากเล้าไก่ได้บ้างเป็นบางส่วน (ประมาณครึ่งหนึ่งของมูลไก่ทั้งหมด) เมื่อต้องการนำไปใช้เป็นปุ๋ย ถ้านำมูลไก่ออกจากเล้าทั้งหมดอาจจะก่อให้เกิดผลเสียบางประการต่อไก่ และนี่คือวิธีที่ทำให้ไม่มีสิ่งปนเปื้อน น้ำเสีย และสิ่งจับถ่วงจากเล้าไก่ โดยที่ไม่ต้องมีการบวนการบำบัดของเสียจากฟาร์มไก่ ทุกกระบวนการเกิดขึ้นที่พื้นของเล้าซึ่งเป็นพื้นที่ผลิตอาหารไก่ โรงงานผลิตปุ๋ยคอก และโรงงานบำบัดของเสีย

อาหารไก่ในระบบเกษตรธรรมชาติ จะเน้นการใช้อาหารไก่ที่ผลิตขึ้นเอง โดยพยายามจะลดการใช้อาหารไก่สำเร็จรูปจากท้องตลาดให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่อาหารไก่ไม่ได้ผลิตขึ้นง่าย ๆ จากวัตถุดิบทั่ว ๆ ไปที่มีอยู่รอบ ๆ ฟาร์ม การคำนวณราคาอาหารที่สมดุลและเหมาะสมกับลูกไก่ ต้องทำด้วยความระมัดระวัง นี่จึงทำให้มั่นใจได้ว่าอาหารไก่ที่ทำขึ้นเองด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติจะดีกว่าอาหารสำเร็จรูปตามท้องตลาด ไม่ต้องกังวลว่า “จะต้องซื้ออะไร” ไม่ต้องคิดเองว่า “จะต้องใช้อย่างไรถึงจะดี” และ “มีอะไรบ้าง ขาดเหลืออะไรบ้าง” ระบบเกษตรธรรมชาติ จะให้อาหารไก่วันละครั้งเมื่อเทียบกับการเลี้ยงไก่ทั่ว ๆ ไป ที่ให้อาหารวันละ 3 – 4 ครั้ง หรือบางครั้งจะให้ตลอดเวลา เกษตรธรรมชาติถือหลักการที่ว่า “กินอิ่มครั้งเดียวจะเพียงพอกับการหิวครั้งเดียว” จึงทำให้การให้อาหารเพียงวันละ 1 ครั้งก่อนพระอาทิตย์ตก 2 ชั่วโมง จะเห็นได้ว่าไก่ที่เลี้ยงด้วยวิธีทางเกษตรธรรมชาติจะสามารถให้ผลผลิตได้นานกว่าการเลี้ยงไก่แบบธรรมดาทั่วไปถึง 2 เท่า โดยปกติระยะเวลาในการให้ผลผลิตจะยาวนานประมาณ 2 – 3 ปี นอกจากนี้ยังไม่ต้องสงสัยว่าไก่ที่เลี้ยงด้วยวิธีทางเกษตรธรรมชาติมีสุขภาพที่ดีและมีความสุขมากกว่า

3. การผลิตน้ำปลา

น้ำปลา คือ ผลิตภัณฑ์ที่เป็นของเหลวมีรสเค็ม ใช้ปรุงแต่งกลิ่นรสของอาหาร เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการหมักปลากับเกลือ ซึ่งเป็นกรรมวิธีการแปรรูป ที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป โดยเฉพาะประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศที่ทำน้ำปลามากที่สุดประเทศหนึ่ง คนไทยได้ใช้วิถีการแบบไทย ๆ ทางจุลชีววิทยาในชีวิตประจำวันมานานมากแล้ว อาหารไทยชนิดต่าง ๆ ที่มีจุลินทรีย์เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต ได้แก่ น้ำปลา กะปิ ปลาร้า ปลาเจ่า ปลาส้ม แหนม ไส้กรอกอีสาน ถั่วเน่า นูคู ไตปลา เป็นต้น จะเห็นได้ว่ามีอาหารหลายชนิดที่ใช้จุลินทรีย์ในกระบวนการผลิต

นอกจากความสำคัญทางด้านอุตสาหกรรมแล้ว น้ำปลายังมีความสำคัญทางด้านโภชนาการอีกด้วย ซึ่งน้ำปลาจะประกอบด้วยเกลือ 27-28 กรัม, สารอินทรีย์ในโตรเจน 0.6-2 กรัม, แอมโมเนียม ในโตรเจน 0.2-0.7 กรัม ใน 100 มิลลิตรของน้ำปลา ซึ่งจะให้ไนโตรเจน แก่ร่างกาย 7.5 % จากปริมาณไนโตรเจนทั้งหมดที่ร่างกายได้รับเข้าไป 40 กรัม ต่อคนต่อวัน

ได้มีการวิจัยพบว่า น้ำปลาเป็นแหล่งใหญ่ของเกลือแร่ และกรดอะมิโน ที่จำเป็นไม่น้อยกว่า 13 ชนิด โดยเฉพาะ "ไลซีน" (LYSINE) ซึ่งมีปริมาณสูงพอที่จะทดแทน การขาดไลซีนในคนที่รับประทานข้าวเป็นอาหารหลักได้อย่างเพียงพอ นอกจากนี้ น้ำปลายังมีสารอาหาร ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ วิตามินบี 12 ซึ่งมีค่อนข้างมาก โดยปกติแล้วร่างกายของคน ต้องการวิตามินบี 12 เฉลี่ยคนละ 1 ไมโครกรัม ต่อวัน นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบอีกว่า ถ้ารับประทานน้ำปลาแท้เพียงวันละ 10-15 ลูกบาศก์เซนติเมตร ก็จะทำให้ร่างกายได้รับ วิตามินบี 12 ส่วนหนึ่ง ซึ่งเมื่อรวม

น้ำปลาสามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะของกรรมวิธีการผลิต ได้ดังนี้

1. น้ำปลาแท้ คือ น้ำปลาที่ได้จากการหมัก หรือย่อยปลา หรือส่วนของปลา หรือ กากของปลาที่เหลือจากการหมักตามกรรมวิธีการผลิตน้ำปลา

2. น้ำปลาที่ทำมาจากสัตว์อื่น คือ น้ำปลาที่ได้จากการหมัก หรือย่อยสัตว์อื่นที่ไม่ใช่ปลา หรือส่วนของสัตว์อื่น หรือกากของสัตว์อื่นที่เหลือจากการหมักตามกรรมวิธีการผลิตน้ำปลา และให้หมายความรวมถึงน้ำปลาที่ทำจากสัตว์อื่นที่มีน้ำปลาแท้ผสมอยู่

3. น้ำปลาผสม คือ น้ำปลาแท้ หรือน้ำปลาที่ทำจากสัตว์อื่น ที่มีสิ่งอื่นที่ไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภคเจือปน หรือมีการปรุงแต่งกลิ่นรส

สำหรับวิธีการทำน้ำปลา หลักการง่าย ๆ ของการผลิตและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างการหมักน้ำปลา คือการใช้เกลือในการควบคุมจุลินทรีย์ที่ไม่ต้องการ เช่น จุลินทรีย์ก่อโรค ที่จะติดมากับ ปลา น้ำทะเล และเกลือ รวมทั้งควบคุมปริมาณจุลินทรีย์ที่จะก่อให้เกิดการเน่าเสียของปลาด้วย ส่วนจุลินทรีย์ที่สามารถเจริญได้จะสร้างเอนไซม์ ขึ้นมารวมทั้งเกลือจะทำให้มีการปลดปล่อยเอนไซม์จากตัวปลาที่ตายแล้ว โดยเฉพาะในกระเพาะซึ่งมีทั้งจุลินทรีย์และน้ำย่อยเป็นจำนวนมาก เอนไซม์และจุลินทรีย์ เหล่านี้ จะย่อยสลายเนื้อปลาซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น โปรตีน จนกลายเป็นของเหลว ทำให้ได้สารอาหารที่เป็นประโยชน์และง่ายต่อการใช้ของร่างกาย ทั้งทำให้เกิดกลิ่น และรสชาติที่อร่อย เนื่องจากเกิดสารพวกซุสขึ้นด้วย สารอาหารต่าง ๆ ได้แก่ กรดอะมิโน ชนิดต่าง ๆ จากการย่อยสลายโปรตีน ซึ่งเกิดจากน้ำย่อยในตัวปลา และจากจุลินทรีย์ กรดไขมันชนิดต่าง ๆ จากการย่อยไขมัน นอกจากนี้จุลินทรีย์ที่เจริญได้ยังสร้างสารที่ทำให้เกิดกลิ่นหอมต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลิ่นเฉพาะของน้ำปลา รวมทั้งยังสร้างกรดอินทรีย์ และสารอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งทำให้น้ำปลาเป็นอาหารที่เหมาะสมที่จะใช้ปรุงแต่งรสอาหารที่ดี สีของน้ำปลาเกิดจากปฏิกิริยาทางเคมี ของกรดอะมิโน หรือไขมัน กับน้ำตาลชนิดต่าง ๆ และจะมีสีเข้มขึ้นเมื่ออุณหภูมิสูง และมีออกซิเจน โดยที่แสงไม่มีผลต่อการเกิดสีน้ำตาลโดยตรง การทำงาน ของเอนไซม์ต่าง ๆ ก็ต้องการอุณหภูมิสูงจึงต้องมีการหมักตากแดด ปัจจุบันอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทำให้เข้าใจกระบวนการต่าง ๆ ในการหมักน้ำปลา ซึ่งบรรพบุรุษไทยได้ทำกันมาเป็นร้อย ๆ ปีแล้ว มาปรับปรุงให้กระบวนการหมักเกิดได้เร็วขึ้น โดยพบว่าอุณหภูมิมีส่วนช่วยทำให้เอนไซม์ทำงาน ได้รวดเร็ว จึงมีความพยายามเพิ่มอุณหภูมิในการหมัก รวมทั้งมีการเติมเอนไซม์ กรด หรือด่าง ช่วยให้เกิดการย่อยโปรตีนทำให้การหมักเกิดได้เร็วขึ้น ซึ่งสามารถลดเวลา การหมักน้ำปลาลงได้อย่างมาก นอกจากนี้อาจมีการเติมสารปรุงแต่งสี

ส่วนประกอบที่สำคัญของการทำน้ำปลาได้แก่ ปลาไส้ตัน (ปลากระตัก) ปลาหลังเขียว (ปลาสันเขียว) ปลาสร้อย ปลาชีวะและเกลือเม็ด อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ ภาชนะบรรจุพร้อมฝาปิด กับ เครื่องกรอง มีขั้นตอนการทำดังนี้

1. นำปลามาล้างทำความสะอาด โดยไม่ต้องสับหรือบดปลา
2. นำปลาที่ล้างแล้วมาผสมกับเกลือในอัตราส่วน 3 ต่อ 1 หรือ 2 ต่อ 1
3. นำส่วนผสมมาคลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วจึงบรรจุลงภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิดด้วยไม้ขัด เพื่อให้ปลาจมน้ำ
4. เปิดฝาเพื่อให้ส่วนผสมถูกแดด แต่ต้องคอยระวังไม่ให้น้ำเข้าไปเป็นอันตราย เพราะจะทำให้ปลาเน่าเสีย
5. หมักเก็บไว้ประมาณ 6 เดือน โดยต้องหมั่นเปิดฝาให้ส่วนผสมถูกแดดอยู่เสมอ ถ้าหมักไว้เกิน 6 เดือน สีนํ้าปลาจะเข้มไม่สวยและมีรสชาติเค็มเกินไปไม่อร่อย
6. เมื่อครบ 6 เดือน นํ้าปลาที่หมักไว้จะมีส่วนผสมที่เป็นนํ้าปลากับส่วนที่เป็นกากตกตะกอนอยู่ ให้ตักส่วนที่เป็นนํ้าปลาออกมาใส่ภาชนะไว้ 1 คืน
7. นำนํ้าปลาที่พักไว้ 1 คืนใส่เครื่องกรองเพื่อให้นํ้าปลาใสขึ้น แล้วจึงบรรจุใส่ขวดหรือภาชนะอื่น ๆ

ในส่วนของกรรมวิธีการผลิตนั้น จะประกอบด้วย การหมัก (Fermentation) โดยหมักปลากับเกลือด้วยอัตราส่วนปลา 4 ถึง 5 ส่วนต่อเกลือ 1 ส่วน คลุกเคล้า แล้วบรรจุบ่อหรือถังหมัก การหมักโดยวิธีธรรมชาติ ใช้เวลาประมาณ 8 - 12 เดือน จะได้หัวนํ้าปลาหรือนํ้าหนึ่ง กากปลาที่ตูดนํ้าหนึ่ง ออกแล้วนำไปเติมนํ้าเกลือ ที่มีความเข้มข้น 30 % ในปริมาณเท่ากัน แล้วหมักต่ออีก 3 - 4 เดือน ทำเช่นนี้อีกประมาณ 2 ครั้ง จะได้นํ้าสองและนํ้าสาม การบ่ม (Aging) คือ การปล่อยให้สารประกอบที่ยังมีปฏิกิริยาทำปฏิกิริยาต่อไปจนสมบูรณ์ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นปฏิกิริยาทางเคมี หัวนํ้าปลาที่ได้ครั้งแรกจะมีกลิ่นคาวและรสไม่ดี เนื่องจากปฏิกิริยาต่าง ๆ ยังไม่สมบูรณ์ การบ่มนํ้าปลานิยมใช้อุณหภูมิสูง เพื่อเร่งให้มีการเกิดสี และขจัดกลิ่นคาว หรือกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ออกไป วิธีที่ใช้ คือ การตากแดดไว้ประมาณ 2 สัปดาห์ถึง 1 เดือน การผสม ผู้ผลิตมักจะผสมหัวนํ้าปลากับนํ้าสองและนํ้าสาม ในอัตราส่วนที่ทำให้มีคุณภาพมาตรฐาน เป็นนํ้าปลาแท้ และนํ้าปลาผสมตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เพราะหัวนํ้าปลา หรือนํ้าหนึ่งนั้น ผู้บริโภคไม่นิยมบริโภค เนื่องจากจะมีกลิ่นคาวจัด และ การบรรจุ แต่เดิมผู้ผลิตมักใช้ขวดแก้วขนาดบรรจุ 750 ซีซี เป็นภาชนะบรรจุนํ้าปลา โดยการบรรจุจะใช้วิธีกักน้ำ ปัจจุบันมีการปรับปรุง วิธีการบรรจุ โดยใช้เครื่องบรรจุ และเครื่อง

4. การผลิตของใช้ในครัวเรือน

การผลิตของใช้ในครัวเรือนไว้ใช้เอง เป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยให้แต่ละครัวเรือนสามารถลดรายจ่ายได้ เพราะในแต่ละวัน แต่ละครัวเรือนต้องใช้ของใช้ต่าง ๆ ในปริมาณที่มากพอสมควร ซึ่งการซื้อจากตลาดมาใช้ทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านคอนกLOYจึงได้เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว จึงได้เชิญวิทยากรจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนมาบรรยายเพื่อสอนการผลิตของใช้ในครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วย น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน สบู่เหลว น้ำยาปรับผ้านุ่ม โดยมีวิธีทำดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 น้ำยาซักผ้า

4.1.1 ส่วนผสม

1) N 70	0.5 กิโลกรัม
2) NEOPEXF – 24	0.5 กิโลกรัม
3) Texapon N – 70	0.5 กิโลกรัม
4) ผงฟอง	50 กรัม
5) น้ำสะอาด	7 ลิตร
6) น้ำหอม	5 c.c
7) เกลือ	0.5 ก.ก.

4.1.2 ขั้นตอนเตรียม

- 1) เตรียมเกลือ 0.5 กิโลกรัม ผสมกับน้ำ 2 ลิตร
- 2) น้ำ 2 ลิตร ผสมผงฟอง กวนให้ละลาย
- 3) น้ำ 1 ลิตร ผสมคราบหรือผงฟอกนวล ถอนให้ละลาย

4.1.3 วิธีทำ

- 1) กวนเฉพาะ N 70 5 นาที
- 2) เติมน้ำเกลือที่เตรียมไว้ 1 ลิตร (เตรียมไว้ทั้งหมด 2 ลิตร) กวนอีก 5 นาที
- 3) เติมทุกอย่างในขั้นเตรียม ได้แก่ F-24 , ฟองน้ำ LSIS 103 LS, (น้ำ 2 ลิตร ผสมผงฟอง), (น้ำ 1 ลิตรผสมคราบ) กวนอีก 10 นาที
- 4) เติมน้ำเกลือส่วนที่เหลือ 1 ลิตร นำส่วนที่เหลือและหัวน้ำหอมลงไปกวนอีก 5 นาที
- 5) พักไว้อย่างน้อย 4 – 6 ชม. เพื่อให้ฟองยุบตัวแล้วจึงบรรจุขวด

4.2 น้ำยาล้างจาน

4.2.1 ส่วนผสม

1) N 70	0.5 กิโลกรัม
2) F – 24	0.5 กิโลกรัม
3) กรดมะนาว	1 ชีด
4) ผงฟอง	1 ชีด
5) เกลือ	0.5 ก.ก.
6) น้ำเปล่า	10 ลิตร
7) สีสผสมอาหาร	
8) น้ำหอม	10 cc.

4.2.2 ขั้นตอนเตรียม

- 1) เตรียมเกลือ 0.5 กิโลกรัม ผสมกับน้ำ 2 ลิตร
- 2) น้ำ 2 ลิตร ผสมผงฟอง กวนให้ละลาย
- 3) น้ำ 1 ลิตร ผสมคราบหรือผงฟอกนวล ถอนให้ละลาย

4.2.3 วิธีทำ

- 1) กวนเฉพาะ N 70 5 นาที
- 2) เติมน้ำเกลือที่เตรียมไว้ 1 ลิตร (เตรียมไว้ทั้งหมด 2 ลิตร) กวนอีก 5 นาที
- 3) เติมทุกอย่างในขั้นเตรียม ได้แก่ F-24 , ฟองน้ำ LSIS 103 LS, (น้ำ 2 ลิตร ผสมผงฟอง), (น้ำ 1 ลิตรผสมคราบ) กวนอีก 10 นาที
- 4) เติมน้ำเกลือส่วนที่เหลือ 1 ลิตร นำส่วนที่เหลือและหัวน้ำหอมลงไปกวนอีก 5 นาที
- 5) พักไว้อย่างน้อย 4 – 6 ชม. เพื่อให้ฟองยุบตัวแล้วจึงบรรจุขวด

4.3 สบู่เหลว

4.3.1 ส่วนผสม

- 1) มะกรูด 3 กิโลกรัม (หรือมะนาว 3 กิโลกรัม)
- 2) น้ำสะอาด 10 ลิตร
- 3) หัวเชื้ออีเอ็ม (EM) หรือน้ำหมักฟอ - แม่ 1 แก้ว (200 ซีซี)
- 4) น้ำตาลทรายแดง 1 แก้ว

4.3.2 วิธีทำ

ผ่านะกรูด หรือมะนาว แล้วนำไปหมักกับวัสดุในข้อ 2,3,4 ในภาชนะที่มีฝาปิด มิดชิดเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 1 เดือน แล้วกรองเอาน้ำใส ๆ เอามาเก็บไว้ในภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิด เมื่อจะทำแชนพู สบู่เหลว ฯลฯ ให้ใช้น้ำหมักมะกรูดอีเอ็ม 5-6 ลิตร ต่อหัวเชื้อแชนพูเบอร์ 8000 จำนวน 1 กิโลกรัม ผงเกลือซัน ? กิโลกรัม ผงฟอง ? ชิด ค่อย ๆ ผสมให้เข้ากันคืออย่าให้มีตะกอนหรือฟอง ภายในโหลผสมทิ้งไว้ให้ใส แล้วบรรจุขวดเก็บไว้ใช้สระผม ถูตัว ชักผ้า ล้างจาน

4.4 น้ำยาปรับผ้านุ่ม

4.4.1 ส่วนผสม

- 1) โซฮาร์ซอพท์ 1 กก.
- 2) น้ำกลั่น 7 ลิตร
- 3) น้ำหอม 2 ออนซ์
- 4) ไอ พี เอ 2 ออนซ์
- 5) สี 1 ห่อ
- 6) PEG 6000 DI 1 ชิด

4.4.2 วิธีทำ

เทน้ำกลั่นใส่กะละมัง เติมโซฮาร์ซอพท์ทีละน้อยกวนให้เข้ากัน เติมน้ำหอม ไอพี เอ สี กวนต่อจนเป็นเนื้อเดียวกัน นำ PEG 6000 DI ละลายกับน้ำร้อนแล้วเทเติมลงในส่วนผสม กวนไปเรื่อยๆจนข้นแล้วเติมน้ำอีก 5 ลิตร

4. ผลการสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

จากผลการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน คณะผู้วิจัยได้พาปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ไปศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน ตามศูนย์การเรียนรู้ที่ได้แนะนำพระราชดำริ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาของตน

ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาโดยมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคน โดยผ่านการพัฒนาศักยภาพของศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน และใช้ศูนย์การเรียนรู้เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม วิธีคิดและวิถีชีวิตของคนในชุมชนต่อไป ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวมีแนวคิดในเชิงเนื้อหา คือ

- 1) แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) เนื้อหาสาระที่เป็นความต้องการของชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น
  - 2.1 หลักสูตร เรื่อง การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ
  - 2.2 หลักสูตร เรื่อง การเลี้ยงไก่ตามแนวเกษตรธรรมชาติ
  - 2.3 หลักสูตร เรื่อง การผลิตน้ำปลา
  - 2.4 หลักสูตร เรื่อง การผลิตของใช้ในครัวเรือน
- 3) การใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และ ด้านการเมือง ดังแผนภาพที่ 11

ด้านเศรษฐกิจ

- รายได้จากผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
- ความหลากหลายของเศรษฐกิจท้องถิ่น
- ความน่าเชื่อถือในตนเอง

ด้านการเมือง

- การมีส่วนร่วมของชุมชน
- การพัฒนาในการตอบสนองความต้องการของชุมชน
- ความเป็นประชาธิปไตย

ด้านสิ่งแวดล้อม

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม
- ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม
- การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ด้านสังคม

- การพัฒนาโดยประชาชนเป็นศูนย์กลาง
- ความเป็นธรรมในสังคม
- ความพอใจในคุณภาพชีวิต
- การจัดกิจกรรมชุมชน

ด้านวัฒนธรรม

- การศึกษาที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
- การส่งผ่านวัฒนธรรมท้องถิ่นไปยังคนรุ่นถัดไป
- การรักษาวัฒนธรรม

แผนภาพที่ 11 แสดงห้าลักษณะหลักการของการพัฒนาชุมชน

ที่มา : พจนา สานศรี (Potjana Suansri, 2007 : 20)

จากผลการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้และมีการใช้หลักสูตรเป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้และกิจกรรมของคนในชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มนักวิจัย โดยมีการประชุมเพื่อจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มนักวิจัยและคนในชุมชนที่สนใจ โดยดำเนินการอบรมให้ความรู้กันตามหลักสูตรการเรียนรู้ที่ได้พัฒนาขึ้น ซึ่งเป็นประเด็นที่คณะผู้วิจัยได้นำมาเป็นประเด็นสำคัญในการแก้ปัญหาความยากจนของคนในชุมชน แต่ยังมีประเด็นที่ศูนย์การเรียนรู้ยังไม่ได้ดำเนินการอีกตามที่ได้วางแผนไว้คือ การจัดสรรทรัพยากรในชุมชนให้เอื้อต่อวิธีการผลิตการเชื่อมโยงเครือข่ายกับระบบต่าง ๆ ในชุมชน สำหรับประเด็นที่ศูนย์การเรียนรู้ได้ขับเคลื่อน คือ การสร้างและปลูกจิตสำนึกเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับสมาชิกในกลุ่ม การทดลองหรือแสวงหานวัตกรรมใหม่ในการผลิต และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การขยายผลอย่างต่อเนื่องให้กับสมาชิกในชุมชนและนอกชุมชนในบางโอกาส ซึ่งผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นของศูนย์การเรียนรู้ ทำให้สมาชิกในกลุ่ม จำนวน 38 ครอบครัว ได้เกิดการเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีหลักสำคัญคือการจะทำกิจกรรมได้ก็ตามต้องยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกัน นอกจากนี้ยังต้องมีคุณธรรมความดีงาม รวมทั้งความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวความเป็นไปของชีวิต

รายชื่อสมาชิกกลุ่ม

1. นายธนัท อินคองกลอย	บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6
2. นายอนิรุทธิ์ จันทร์ศิริ	บ้านเลขที่ 9 หมู่ 5
3. นางรัตนา ไม้สนธิ์	บ้านเลขที่ 8 หมู่ 4
4. นางปราณี แรงเขตการณ์	บ้านเลขที่ 53 หมู่ 5
5. นายประโยชน์ ทับวัฒน์	บ้านเลขที่ 2 หมู่ 4
6. นายสุทัศน์ กาญจนกำเนิด	บ้านเลขที่ 35/3 หมู่ 4
7. นายสมควร เขตการ	บ้านเลขที่ 30 หมู่ 4
8. นายสมพร อักษร	บ้านเลขที่ 10 หมู่ 1
9. นายขวัญชัย สิงห์อิศรางค์	บ้านเลขที่ 48 หมู่ 6
10. นายหลั่น ดวงเดือน	บ้านเลขที่ 20 หมู่ 4
11. นางสมพร อบเชย	บ้านเลขที่ 24 หมู่ 4
12. นางละเอียด พักเครือ	บ้านเลขที่ 34 หมู่ 4
13. นางสิทธิภา เจตน์เขตกิจ	บ้านเลขที่ 28 หมู่ 6
14. นางสาวอำนาจ สุขเกตุ	บ้านเลขที่ 23 หมู่ 4
15. นางลำรี ตี๊กขาว	บ้านเลขที่ 17 หมู่ 4
16. นายเฉลิม อินอ่อน	บ้านเลขที่ 34/1 หมู่ 4
17. นายวิสุทธิ แจ่มประแดง	บ้านเลขที่ 27 หมู่ 5
18. นายปราโมทย์ พันธุ์พุกษา	บ้านเลขที่ 51 หมู่ 6
19. นายสนับ สีรูป	บ้านเลขที่ 23 หมู่ 6
20. นายนราธิป อินคองกลอย	บ้านเลขที่ 57 หมู่ 6
21. นายอนวัช บุญสรรค์	บ้านเลขที่ 5/1 หมู่ 4
22. นายอำนาจ บมหนองเต่า	บ้านเลขที่ 9/2 หมู่ 6
23. นายไย รงค์ทอง	บ้านเลขที่ 21 หมู่ 4
24. นายถวัลย์ พักเครือ	บ้านเลขที่ 9/2 หมู่ 6
25. นายประโยชน์ พักเครือ	บ้านเลขที่ 24 หมู่ 6
26. นายบุญนำ เจตน์เขตกรณ์	บ้านเลขที่ 61/1 หมู่ 5
27. นางสาววรรณดี โพธิ์	บ้านเลขที่ 91/1 หมู่ 6

28.นายอดุลย์ จุ้ยคอนกลอย	บ้านเลขที่ – หมู่ 6
29.นายพิชัย แรงเขตการณ์	บ้านเลขที่ 53/1 หมู่ 5
30.นายชัยภูมิ อินทร์สอาด	บ้านเลขที่ 5 หมู่ 4
31.นางไพเราะ เก่งธัญกรรม	บ้านเลขที่ 44 หมู่ 4
32.นางทองเพียร เขตกรการ	บ้านเลขที่ 36 หมู่ 4
33.นางสายหยุด อั้นคอนกลอย	บ้านเลขที่ 30 หมู่ 1
34.นายกลม แป้นพยอม	บ้านเลขที่ 6 หมู่ 3
35.นายสาริต จีระศิษฐ์	บ้านเลขที่ 24 หมู่ 1
36.นายไทย กาญจนะกำเนิด	บ้านเลขที่ 45 หมู่ 4
37.นางยินดี ปิ่นแก้ว	บ้านเลขที่ 10 หมู่ 4
38.นางสาวทองริม หนูอั้น	บ้านเลขที่ 40 หมู่ 6

ภาพประกอบที่ 45 แสดงภาพการอบรมหลักสูตรการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ

ภาพประกอบที่ 46 แสดงภาพปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพที่ผลิตได้

ภาพประกอบที่ 47 แสดงภาพสาธิตการเลี้ยงไก่ตามแนวธรรมชาติ

ภาพประกอบที่ 48 แสดงภาพการอบรมการผลิตน้ำปลา

ภาพประกอบที่ 49 แสดงภาพน้ำปลาที่กลุ่มผลิตไว้ใช้ในครัวเรือน

ภาพประกอบที่ 50 แสดงภาพการอบรมการผลิตของใช้ในครัวเรือน

ภาพประกอบที่ 51 แสดงภาพน้ำยาปรับผ้านุ่มที่กลุ่มผลิตไว้ใช้ในครัวเรือน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยการดำเนินแก้ไขปัญหาคความยากจนตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนในรูปแบบของการวิจัยโดยชุมชนที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้ (1) เพื่อพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน (2) เพื่อทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี (3) เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ และ (4) เพื่อสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น

ระยะที่ 1 การพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน

ระยะที่ 2 การทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

ระยะที่ 3 การดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

ระยะที่ 4 การสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ แก้ไขปัญหาคความยากจนในพื้นที่เป้าหมาย

สรุปผลการวิจัย

ผลการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน พบว่า ในการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน คณะผู้วิจัยได้พาปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ไปศึกษาดูงานเพื่อพัฒนา ศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและชุมชน โดยสถานที่ดังกล่าวได้นำแนวพระราชดำริ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาคของตน จะเห็นได้ว่าการที่ให้คนในชุมชนได้เข้ามา มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย และใช้กระบวนการวิจัยเพื่อเพิ่มศักยภาพหรือจัดความสามารถของ

ผลการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และแนวทางในการดำเนินการ แก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี พบว่า แนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ยากจนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานีนั้น จากการทบทวน บริบทของชุมชนตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี คณะผู้วิจัยซึ่งประกอบด้วย ชาวบ้านในชุมชนตำบลคอนกลอย และคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ได้ร่วมกัน พัฒนาศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่สำคัญ คือ การพัฒนาศักยภาพของศูนย์การเรียนรู้ และใช้ศูนย์การเรียนรู้ เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน และนอกชุมชน จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีทำและวิถีชีวิต ของคนในชุมชนต่อไป ซึ่งแหล่งเรียนรู้ดังกล่าว มีแนวคิดในเชิงเนื้อหา คือ แนวพระราชดำริเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง และการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้

ผลการดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิด เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ พบว่า ทีมวิจัยชุมชนได้มีแนวคิด คือ การพัฒนา ศักยภาพของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านคอนกลอย โดยศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวได้สอนหลักสูตรจาก ประสบการณ์ในการเรียนรู้ในชุมชนเอง คือ การเลี้ยงหมูหลุม และจากการศึกษาดูงาน รวมทั้งการ เชิญวิทยากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เกษตรตำบล ปศุสัตว์อำเภอ ซึ่งพบว่า มีหลักสูตรในการขับเคลื่อนชุมชนหลายเรื่อง ได้แก่ การเลี้ยงเป็ดหลุม การเลี้ยงไก่ตาม แนวธรรมชาติ การผลิตน้ำปลา การผลิตของใช้ในครัวเรือน เช่น การทำน้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม สบู่เหลว และการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ

ผลการสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจ พอเพียงตามแนวพระราชดำริ แก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่เป้าหมาย พบว่า ในการแก้ไข ปัญหาและพัฒนาโดยมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคนโดยผ่านการพัฒนาศักยภาพ ของศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน และใช้ศูนย์การเรียนรู้เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

อภิปรายผล

ข้อค้นพบจากงานวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยจะนำประเด็นต่าง ๆ มาอภิปรายดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนกับการดำรงอยู่ของชุมชนตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนชนบทจำนวนมากได้ถูกกระแสการพัฒนาทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย บางชุมชนสามารถสร้างกลไกหรือเงื่อนไขในการต่อยอดกับกระแสการพัฒนาดังกล่าว บางชุมชนก็ไหลไปตามกระแส และตกอยู่ในสภาพของการรอคอยการถูกพัฒนา หรือ การเป็นผู้ถูกพัฒนา ประเด็นสำคัญ คือ อะไรคือเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้บางชุมชนดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการพัฒนาดังกล่าวที่ถาโถมและรุกคืบเข้าสู่ชุมชนอย่างหนักแน่น มิติที่สำคัญที่คณะผู้วิจัยให้ความสนใจเป็นการมองจากภายในชุมชนออกมา (Inside Out) ว่าหากจะดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชุมชนคงต้องมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้มากกว่าการพึ่งพาภายนอก ซึ่งศักยภาพดังกล่าวยังคงมีอยู่จริงหรือไม่ และถ้าไม่มีจะพลิกฟื้น หรือสร้างศักยภาพนั้นขึ้นมาได้อย่างไร สิ่งเหล่านี้ก็เป็นประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่คณะผู้วิจัย ต้องหาคำตอบก่อนที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ซึ่งจากการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงของ อภิชาติ พันธเสน และคณะ (2549 : 49) และการพัฒนาโจทย์วิจัย การจัดการเครือข่ายเกษตรกรรมตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ของ ไชยรัตน์ ปราณี และคณะ (2550 :248) ซึ่งพบว่า เงื่อนไขสำคัญของชุมชนที่เอื้อต่อการนำแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาของแต่ละชุมชนนั้นมีเงื่อนไขหลายประการ แต่ที่สำคัญเงื่อนไข

ซึ่งเสรี พงศ์พิศ (2550 : 21 – 30) ได้เสนอทางออกของชุมชนโดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนโดยเริ่มจากการปรับกระบวนการทัศน์ ซึ่งหมายถึง วิธีคิด วิธีปฏิบัติ วิธีให้คุณค่า รวมไปถึงการปรับการมองโลกความเป็นจริงแบบเดิม ๆ ให้มามองโลกความเป็นจริงแบบใหม่ โดยปรับกระบวนการทัศน์ที่คิดหาทางรอดมากกว่าทางรวย โดยปรับกระบวนการทัศน์ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องความพอประมาณที่ยึดคุณธรรม ความดี ภูมิปัญญา และความเรียบง่าย และกระบวนการทัศน์ในเรื่องความมีเหตุมีผล หมายถึง การทำอะไรควรใช้ข้อมูล ความรู้ วิชาการ คนทำงานอย่างมีแบบแผน ใช้ความเห็นมากกว่าการพินิจพิจารณา ไม่ถูกครอบงำ คิดได้ คิดเป็น การมีเหตุผลจึงหมายถึงการเรียนรู้และกระบวนการทัศน์เกี่ยวกับการมีภูมิคุ้มกันซึ่งเป็นระบบที่เป็นความสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนด้วยกัน กิจกรรมต่าง ๆ ต้องเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน นอกจากนี้ นภากาศ หะวานนท์และคณะ (2550 : 27 – 28) ได้กล่าวถึง กระบวนการพลิกฟื้นความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการสะสมทุนอย่างน้อยสองด้าน ด้านแรกคือ การนำความรู้สมัยใหม่เข้ามาบูรณาการกับความรู้เดิมของชุมชน ทำให้เกิด

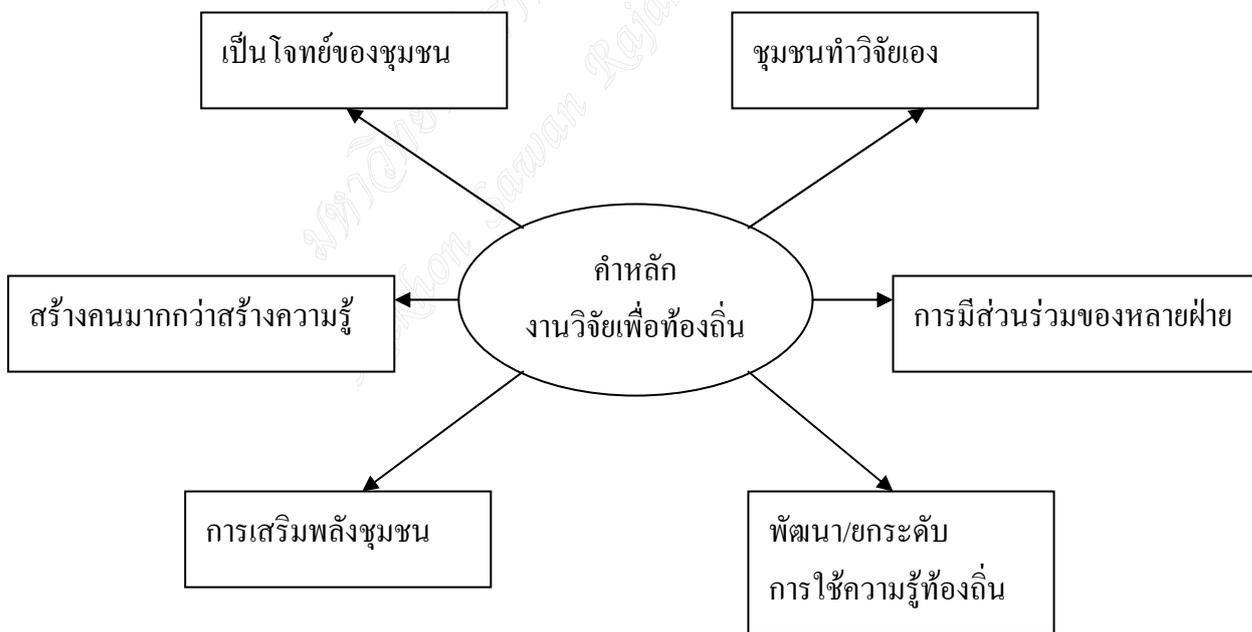
นอกจากนี้ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2549 : 41 – 44) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ซึ่งทำให้ชาวบ้านรู้ตัว เกิดปัญญา รู้เท่าทันสถานการณ์ และสามารถกำหนดชีวิตตัวเองได้ ซึ่งการเรียนรู้อย่างแท้จริงของชุมชน จะต้องเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในสิ่งที่เห็นว่าเป็นเรื่องมีคุณค่า เป็นประโยชน์และความจำเป็นของชุมชน ซึ่งต้องทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยเริ่มจากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และเริ่มเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นฐานของชุมชนเอง ทั้งทุนทางปัญญา ทุนทางทรัพยากร ทุนทางธรรมชาติ จากประสบการณ์ที่มีอยู่ การเรียนรู้จากผู้รู้ การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ และเป็นการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายของการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็น เป้าหมายเบื้องต้นคือ เรียนรู้เพื่อทำได้ตามที่ได้รับการถ่ายทอดมา ซึ่งยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้ ระดับที่ก้าวหน้าขึ้นคือ เรียนรู้แล้วสามารถปรับประยุกต์แล้วคิดต่อได้ในบริบทเงื่อนไข ปัจจัยของตัวเอง และสิ่งที่อยากให้เกิดขึ้น คือ เรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงจากความคุ้นชินดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น ในเรื่องของการทำเกษตรอินทรีย์ ไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนไปวิถีการผลิต แต่เป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตด้วย คือ เปลี่ยนในวิถีคิด เปลี่ยนในระบบคุณค่า และเปลี่ยนไปถึงการปฏิบัติ เรียนรู้ที่จะเป็นไทย เป็นอิสระ เปลี่ยนแปลงจากดั้งเดิม

จากผลการวิจัยพบว่า คณะผู้วิจัยได้พยายามจัดกระบวนการเรียนรู้โดยผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและชุมชน ซึ่งทุกกิจกรรมมีเป้าหมายและวิถีทางคือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อพลิกฟื้นหรือสร้างศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยยึดหลักการตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความ

2. กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาศักยภาพของคนและชุมชน

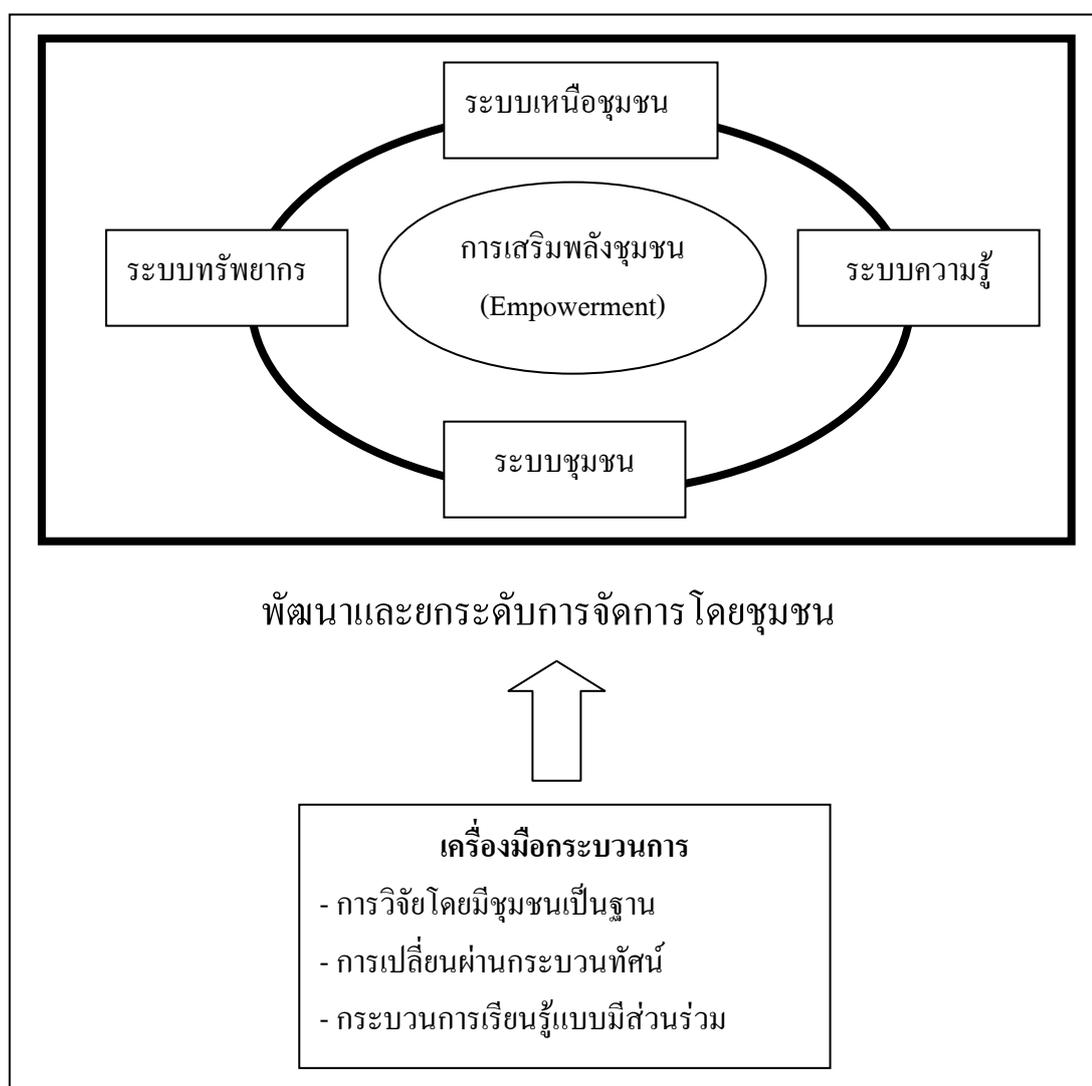
จากผลการดำเนินการวิจัยพบว่า ศักยภาพของคนในชุมชนซึ่งเป็นคณะผู้วิจัยมีศักยภาพเพิ่มขึ้น โดยมีการปรับเปลี่ยนทั้งวิถีคิด และการปฏิบัติ ซึ่งเกิดจากการที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทดลองฝึกปฏิบัติจริง ๆ ซึ่ง อภิชัย พันธเสน (2549 : 156 – 160) ได้เสนอว่า การวิจัยโดยชุมชน (Popular Research) เพื่อการพัฒนาตนเอง ความเป็นงานวิจัยที่นักวิจัยจากองค์กรและภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรประชาชนร่วมมือกันเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนค้นหาคำตอบต่อโจทย์การพัฒนาตนเอง และเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยวิถีคิด วิธีการผลิต และวิถีชีวิตของชุมชน การวิจัยจึงควรเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงสังคม (Transformative Action Learning) หรือ TALR ให้มีความสำคัญต่อการสร้างความรู้ควบคู่กับการเรียนรู้ เชิงปฏิบัติการ โดยประชาชนต้องมีเป้าหมายการเสริมพลังวัฒนธรรมชุมชนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิศ (2549 : 19) ได้สรุปว่า ชุมชนเกิดการเรียนรู้นำไปสู่การพึ่งพาตนเองนั้น ต้องทำให้ชาวบ้านค้นหาศักยภาพของตนเองและพัฒนาศักยภาพไปสู่การพึ่งพาตนเองต่อไป วิธีการนี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ เรียกว่า “ประชาพิชัย” (People Research and Development : PR&D) คือ ชาวบ้านวิจัยตนเอง พวกเขาเรียนรู้ตนเอง ชุมชน รู้จักเอกลักษณ์ รากเหง้า ความรู้ ภูมิปัญญา ทรัพยากรท้องถิ่น เรียนรู้สถานภาพที่แท้จริงของตนเอง รายรับ รายจ่าย หนี้สิน สุขภาพ สิ่งแวดล้อม รู้จักปัญหาความต้องการและทุนของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ ปิยะวัติน บุญหลง (อ้างในสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค 2543 : 5) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research) ที่ สกว. ริเริ่มขึ้น จึงเน้นให้ “คน” ในชุมชนเข้าร่วมกระบวนการคิด ตั้งคำถามวางแผน และทำวิจัยเพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบและเรียนรู้จากการทำงานวิจัยที่เป็นเชิงปฏิบัติการจริง (Action Research) เพื่อแก้ปัญหาของตัวเอง โดยมีกระบวนการทำงานอย่างเป็นเหตุเป็นผล งานวิจัยเช่นนี้ต่างจากงานวิจัยอื่น ๆ อย่างมาก ตรงที่มีได้เน้น “ผลงานวิจัย” เป็นหลัก แต่มองการวิจัยเป็น “กระบวนการ” ในฐานะ “เครื่องมือ” ที่จะเพิ่มพลัง (Empower) ชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันจัดการชีวิตของตัวเอง เป็นทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้ ดังนั้น “ผลงานวิจัย” ที่สำคัญยิ่งของงานวิจัยนี้ มิใช่บทความทางวิชาการหรือเทคโนโลยีใหม่ แต่คือ “คน” และ “กลุ่ม” ที่เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนเข้าร่วมกระบวนการวิจัย ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนตัวเองทั้งในปัจจุบัน และมีความพร้อมในการรับมือกับอนาคตในการชี้นำและเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงของชุมชนต่อไปด้วย

นอกจากนี้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นทำให้เกิดผลกระทบต่อท้องถิ่นหลายประการที่สำคัญคือ การสร้างให้เกิดกระบวนการเสริมพลังให้ชุมชน(Empowerment) มี 3 ลักษณะ คือ 1) เกิดความรู้ในท้องถิ่นและเป็นประโยชน์กับท้องถิ่นโดยตรง เช่น การฟื้นฟูและถ่ายทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนให้กับเด็ก ๆ ในรุ่นต่อไป 2) เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยคนท้องถิ่นเอง ทำให้คนท้องถิ่น “เก่ง” ขึ้นและทำงานต่อไปได้ดีขึ้น 3) เกิดกลไกหรือองค์กรในชุมชนที่จะจัดการสานงานต่อ กรณีนี้อาจเป็นการหนุนเสริมให้องค์กรที่มีอยู่ทำงานได้ดีขึ้น เช่น การเสริมศักยภาพของ อบต. ในด้านต่าง ๆ หรือ การสร้างกลไกใหม่ในชุมชน เช่น เครือข่ายกลุ่ม-ออมทรัพย์ และกองทุนในระดับตำบล เพื่อประสานกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนต่าง ๆ และบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นต้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).2548 : 57) และท้ายที่สุด อรุณี เวียงแสงและคณะ (2550 : 8,12) ได้เสนอกระบวนการที่สนใจของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยมีคำสำคัญ (Keyword) คือ เป็นโจทย์ของชุมชน ชุมชนทำวิจัยเอง การมีส่วนร่วมวางแผน พัฒนา/ยกระดับการใช้ความรู้ท้องถิ่นสร้างคนมากกว่าสร้างความรู้ การเสริมพลังอำนาจของชุมชน ทั้งหมดนี้สรุปได้ดังแผนภาพที่ 12

แผนภาพที่ 12 แสดงการแยกแยะ “คำหลัก” จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ที่มา : (อรุณี เวียงแสงและคณะ. 2550 : 8)

นอกจากนี้ อรุณี เวียงแสงและคณะ จึงได้สรุปว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ตามแนวกระบวนการทัศน์ใหม่ ในการเรียนรู้ของชุมชน ที่เชื่อว่าจะสามารถเข้าไปฟื้นฟูยกระดับ และพัฒนาการจัดการโดยชุมชน ต่อระบบชุมชน ระบบทรัพยากร ระบบความรู้ของชุมชนได้ระดับหนึ่ง แม้ว่าระบบเหนือชุมชนจะยังไม่สามารถทะลวงได้ในปัจจุบันก็ตามเพราะเป็นระบบใหญ่ ฝังรากลึกจนถึงวัฒนธรรมของระบบ และยังเกี่ยวข้องกับอำนาจ อิทธิพล ผลประโยชน์ เช่น ระบบราชการ ระบบการศึกษา ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจเงินนิยม เป็นต้น ดังแผนภาพที่ 13

แผนภาพที่ 13 แสดงกระบวนการทัศน์ใหม่ในการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจของชุมชนผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ที่มา : (อรุณี เวียงแสงและคณะ, 2550 : 12)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การสืบค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นเรื่องจำเป็น ทั้งนี้เพราะภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

2. นวัตกรรม/หลักสูตรที่เป็นองค์ความรู้ที่บูรณาการระหว่างองค์ความรู้สากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้ อีกทั้งยังเป็นการพลิกฟื้นศักยภาพของชุมชนให้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม

3. การเชื่อมโยงแหล่งข้อมูล องค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันขึ้นในชุมชน อันเป็นผลให้ชุมชนมีการเพิ่มพูนศักยภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรสำหรับประชาชนในชุมชนซึ่งเป็นหลักสูตรกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

2. ควรศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนต่อไป

3. ควรมีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน และพฤติกรรมบางประการที่เป็นสาเหตุของความยากจนของคนในชุมชน

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.(2549).คู่มือปฏิบัติการ เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน
เพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือน.สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน .
กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน
- กันยา สุวรรณแสง. (2532). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา
- เกษม วัฒนชัย. (2549).การเรียนรู้ที่แท้และพอเพียง.พิมพ์ครั้งที่ 4.กรุงเทพฯ ฯ : มติชน
- จิราภา เต็งไตรรัตน์ และคณะ. (2543) . จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชลิตา บัณฑิตวงศ์ และ อนุสรณ์ อุณ โณ.(2547).ความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนา
เกษตรกรรมยั่งยืน.กรุงเทพฯ ฯ : เจ แอนด์ เจ กราฟฟิคดีไซน์
- ชาญวิทย์ โวหาร.(2546). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการลดปัญหาความยากจน :
ศึกษากรณีชุมชนประดิษฐ์โทรการ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรม
หาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2542). ดุจฝนขอลมดินที่แห้งผาก กระบวนทัศน์และการจัดการ การพัฒนา
ตามแนวทฤษฎีใหม่. โครงการเอกสารทางวิชาการเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ
ฯ :สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชูเกียรติ ลีสสุวรรณ. (2535). ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ . รายงานการวิจัย
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร. (2542). วาทกรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ ฯ :วิถียา.
- ไชยรัตน์ ปราณ. (2550).การพัฒนาชุดโครงการวิจัย เดินตามพ่อ : การจัดการเครือข่ายเกษตรกร
ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน.สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ. (2545). คนจนไทยในมิติทางสังคม. กรุงเทพฯ ฯ : เอ็ดดิสันเพรส
โปรดักส์ จำกัด
- นภาพรณ ะหวานนท์และคณะ.(2550).ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน ความกลมกลืนระหว่างทฤษฎี
ฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์.กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- นภาพร ปัญญากรสกุล.(2545). รูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชนชนบทในภาคเหนือ. ปริญญา
นิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นิติ เอียวศรีวงศ์. ความยากจนในทัศนะของนักวิชาการและองค์กรคนจน: (2543). สืบค้นจาก Available: <http://www.probation.go.th> วันที่ 30 /ม.ค./50
- นีมอณรงค์ อ่อนอก .(2543). กระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการตลาดผลิตภัณฑ์หัตถกรรมในครัวเรือน.วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- นิรัต ถึงนาค และ ชมพูนุท เมฆเมืองทอง.(2550).การวิจัยและพัฒนากรณีศึกษาเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม เมฆเมืองทอง .วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ 47 ฉบับที่1/2550 หน้า 181 - 182
- บุญเสริม บุญเจริญผล. (2543). แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง.วารสารวิชาการเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก. (มกราคม – มิถุนายน). (1): 4
- บุรชัย ศิริมหาสาร, สัมฤทธิ์ สุภม้ง และพัชรา กวางทอง. (2546). แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4). นนทบุรี : ไทพร้อมเกล้า.
- ประภาส ปิ่นตอกแต่ง และคณะ.(2546).การพัฒนากระบวนการสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส : กลุ่มเกษตรกร.กรุงเทพฯ ฯ :เอ็ดสันเพรส โปรดักส์
- ประเวศ วะสี .(2549).พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่ ใน ปาฐกถาในงานประชุมวิชาการ 60 ปี แห่งพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาการแพทย์ การสาธารณสุข และการศึกษา.กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์กรมหาชน)
- ประเวศ วะสี. (2543). นโยบายเพื่อคนจนในชีวิตชุมชน : สืบค้นจาก Available : <http://www.probation.go.th> วันที่ 10/ก.พ./51
- ประเวศ วะสี. (2544). การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสังคมไทย.กรุงเทพฯ ฯ : ภัคธรรมศ
- ปาริชาติ วลัยเสถียร.(2544).ระบบสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน ใน นโยบายเพื่อสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน.เวทีนโยบายสาธารณะ วันจันทร์ที่ 26 กันยายน 2548 ณ ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์. กรุงเทพฯ ฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส)
- พรพิไล เลิศวิชา.(2532).ลี้รื่องจากไพร่หนีนายธนาคารแห่งขุนเขา.กรุงเทพฯ ฯ : หมู่บ้าน
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). (2541). การพัฒนาที่ยั่งยืน(Sustainable Development). พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร.(2548).**นวัตกรรมการเรียนรู้ : คน ชุมชน และการพัฒนา ใน ปาฐกถา**
วลัยเสถียร บรรณาธิการ.กรุงเทพฯ ฯ : พิษณุโลก ออฟเซต
- พัฒนา กิติอาษา. (2546). **ท้องถิ่นนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 2.** กรุงเทพฯ ฯ : โอเอส พรินติ้งเฮาส์.
- มนตรี เข้มกสิกร (2548). **เอกสารเพื่อการเรียนรู้ ภูมิปัญญาด้านการศึกษา.** ชลบุรี : เอส แอล
กราฟฟิค ดีไซน์ จำกัด.
- มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (2548). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.** เชียงใหม่: สาขาวิชาการพัฒนา
ภูมิสังคมอย่างยั่งยืน. สืบค้นจาก<http://www.geosocial.mju.ac.th/modules.php>วันที่ 20 /ม.ค./
51
- ลำเดือน นามเทพ และวิฑูรย์ ว่างตาล .(2541). **รายงานการวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้ในการเข้าสู่
อาชีพธุรกิจผ้าทอมือของสตรีชนบทในภาคเหนือ.**สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและ
วัฒนธรรม เขตการศึกษา 8
- วีระวุฒิ วงศ์สันต์ (2542).**รูปแบบการเรียนรู้และระบบคิดด้านอาชีพของเกษตรกร.วิทยานิพนธ์
หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**
- สกล พรหมสิน. (2546). **ความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับ
คุณภาพชีวิตของประชาชน ตำบลหงษ์เจริญ อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาลังคม).** กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.(2544).**การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม.**เชียงใหม่ : บี เอส การพิมพ์
- สมพร เทพสิทธิ์.(2546).**การเดินทางรอยพระยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยแก้ปัญหาความ
ยากจนและการทุจริต.ศรีเมืองการพิมพ์ : กรุงเทพฯ ฯ**
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2543).**ทฤษฎีสังคมการสร้างการประเมินค่าการใช้ประโยชน์. พิมพ์ครั้งที่ 8
กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**
- สัตยา กลิ่นพันธุ์.(2548).**ผลการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน กรณีศึกษา
อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม.รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารทั่วไป).
วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา .ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา**

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2543). **ทฤษฎีใหม่สู่การเรียนรู้มุ่งสู่เศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548). **การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) สำนักงานภาค. (2543). **งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้างพลังปัญญาจากฐานราก**. เชียงใหม่ : วนิดาเพรส.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) สำนักงานภาค. (2545). **การวิจัยเพื่อท้องถิ่นรากฐานแห่งปัญญา**. เชียงใหม่ : วนิดาเพรส.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) สำนักงานภาค. (2548). **ดอกผลแห่งปัญญา รวมเรื่อง... บทเรียนและกระบวนการวิจัยจากโครงการวิจัยดีเด่น สกว. สำนักงานภาค ประจำปี 2545 – 2547**. เชียงใหม่ : วนิดาเพรส.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ .(2545). **ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาคความยากจน .เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ .กรุงเทพฯ ฯ : มปท**
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2547). **ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2 .นนทบุรี : เพชรรุ่งการพิมพ์
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2540). **เศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.
- สินธุ์ สโรบล.(2548). **”กระบวนการทัศน์วิจัยเพื่อท้องถิ่น จุดเปลี่ยนการพัฒนา” กระบวนทัศน์ วิจัยเพื่อท้องถิ่น จุดเปลี่ยนการพัฒนา**. เชียงใหม่: วนิดา เพรส.
- สีลาภรณ์ นาคทรรพ์ . (2539). “ การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน,” ใน การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย. หน้า 51 – 121. เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมทางวิชาการระหว่างวันที่ 18 พฤศจิกายน 2538. ณ โรงแรมเซ็นทรัล พลาซ่า. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- สุจินต์ สิมาร์กย์. **สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทย**. (2543). สืบค้นจาก Available: <http://www.info.tdri.or.th/poverty/report.htm> วันที่ 25/ธ.ค./51

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุเทพ บุญซ้อน. (2545). “ การวิจัยและสัมมนาทางวิชาการเรื่องพัฒนาการด้านวิธีวิทยาการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ในระดับบัณฑิตศึกษาของไทย,” ใน วิธีวิทยาการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาของไทย.บรรณาธิการ โดย สุเทพ บุญซ้อน.หน้า 1 – 10. กรุงเทพฯ : ที่แอนด์ดี การพิมพ์.
- สุนทร กุลวัฒนาวรพงศ์. (2544). ตามรอยพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง-ทฤษฎีใหม่. กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก
- สุเมธ ตันติเวชกุล .(2541).การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริ. มติชนรายสัปดาห์ ฉบับที่ 5 ธ.ค.(5 ธันวาคม 2541).กรุงเทพฯ ฯ : มติชน
- สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์และคณะ (2534).กระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวของชุมชนสากลท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม .กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- เสน่ห์ จามริกและคณะ.คลังสมองคนจน.(2543).สืบค้นจาก Available :<http://www.probation.go.th> วันที่ 10/ม.ค./51
- เสรี พงศ์พิศ. (2536). “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : รากฐานการพัฒนา,” ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1. บรรณาธิการ โดย เสรี พงศ์พิศ. หน้า 35 – 61.กรุงเทพฯ ฯ : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป.
- เสรี พงศ์พิศ.(2549).เศรษฐกิจพอเพียงการพัฒนายั่งยืน.กรุงเทพฯ ฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์
- เสรี พงศ์พิศ.(2550).เศรษฐกิจพอเพียง เกิดได้ถ้าใจปรารถนา.กรุงเทพฯ ฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์
- อคิน รพีพัฒน์,ม.ร.ว. ความยากจนในทัศนะของนักวิชาการและองค์กรคนจน : (2542). สืบค้นจาก Available :<http://www.probation.go.th> วันที่ 15/ก.พ./51
- อดุลย์ วังศรีคุณ. (2543). การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิตศึกษาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุพงษ์ วาวงศ์มูล. (2542). การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริใหม่: ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อภิชัย พันธเสน และคณะ.(2549).สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.กรุงเทพฯ ฯ :
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- อมรวิรัช นาคทรพรพ.(2547). ปฏิรูประบบวิจัยเคลื่อนสังคมไทยด้วยความรู้.กรุงเทพฯ ฯ : มปท.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์.(2549). กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทย และการเปลี่ยนแปลง : จาก
- ยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย.กรุงเทพฯ ฯ : วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.)
- อรสุดา เจริญรัต.(2543).การเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้การ
- เปลี่ยนแปลงของสังคมไทย.ปริญญาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- อรุณี เวียงแสง และคณะ.(2550).จากคนสามหมอกสู่คนสามน้ำ จากหลักการสู่ปฏิบัติการงานวิจัย
- เพื่อท้องถิ่น.กรุงเทพฯ ฯ : ส.เอเชียเพรส จำกัด
- อรุณี เวียงแสง และบุญสุข เตือนชวัลย์.(2547). ความรู้และการจัดการกระบวนการเรียนรู้เกษตรยั่งยืน
- ผ่านเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ใน ความรู้และกระบวนการ
- เพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ในชลิตา บัณฑิตวงศ์ และ อนุสรณ์ อุณโธ. บรรณาธิการ.
- กรุงเทพฯ ฯ : เจ แอนด์ เจ กราฟฟิคดีไซน์
- อุทัย ดุลยเกษม.(2545). “การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณเหมือนและต่างกัน
- อย่างไร,” ใน สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา : แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา.
- บรรณาธิการ โดย สุเทพ บุญซ้อ. หน้า 55 – 61. พระนครศรีอยุธยา : เทียนวัฒนา.
- Potjana Suansri.(2003).**Community Based Tourism Handbook**.Thailand : Mild Publishing
- Philip Hirsch.(1990).**Development Dilemmas in Rural Thailand**.Ubi Avenue : Peter Chong

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
Nakhon Sawan Rajabhat University

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อทีมวิจัยชุมชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
Nakhon Sawan Rajabhat University

รายชื่อที่มิวิจัฯชุมชน ตำบลคอนกลอย อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

1. นายชนันท์ อินคอนกลอย	45 หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
2. นายอนิรุทธิ์ จันท์ศิริ	9 หมู่ 5 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
3. นางรัตนา ไม้สนธิ์	8 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
4. นางปราณี แรงเขตการณ์	53 หมู่ 5 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
5. นายประโยชน์ ทับวัฒน์	2 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
6. นายสุทัศน์ กาญจนกำเนิด	35/3 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
7. นายสมควร เขตการ	30 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
8. นายสมพร อักษณ	10 หมู่ 1 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
9. นายขวัญชัย สิงห์อิศรางค์	48 หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
10. นายหลั่น ดวงเดือน	20 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
11. นางสาวสมพร อบเชย	24 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
12. นางละเอียด พักเครือ	34 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
13. นางสาวสิทธิดา เจตน์เขตกิจ	28 หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
14. นางสาวอำนาจ สุขเกตุ	23 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
15. นางสาวรี ดีกขาว	17 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
16. นายเฉลิม อินอ่อน	34/1 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
17. นายวิสุทธิ แจ่มประแดง	27 หมู่ 5 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
18. นายปราโมทย์ พันธุ์พุกษา	51 หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
19. นายสนับ สีรูป	23 หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
20. นายนราธิป อินคอนกลอย	57 หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
21. นายอนวัช บุญสรรค์	5/1 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
22. นายอำนาจ บมหนองเต่า	9/2 หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
23. นายโย รงค์ทอง	21 หมู่ 4 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
24. นายถวัลย์ พักเครือ	9/2 หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
25. นายประโยชน์ พักเครือ	24 หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
26. นายบุญนำ เจตน์เขตกรณ์	61/1 หมู่ 5 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
27. นางสาววรรณดี โพธิ์	91/1 หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
28. นายอดุลย์ ขี้คอนกลอย	- หมู่ 6 ต.คอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี

29. นายพิชัย แรงเขตการณ์	53/1 หมู่ 5 ต.ดอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
30. นายชัยภูมิ อินทร์สอาด	5 หมู่ 4 ต.ดอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
31. นางไพเราะ เก่งธัญกรรม	44 หมู่ 4 ต.ดอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
32. นางทองเพียร เขตการ	36 หมู่ 4 ต.ดอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
33. นางสาวหยุด อันดอนกลอย	30 หมู่ 1 ต.ดอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
34. นายกลม แป้นพยอม	6 หมู่ 3 ต.ดอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
35. นายสาริต จีระดิษฐ์	24 หมู่ 1 ต.ดอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
36. นายไทย กาญจนะกำเนิด	45 หมู่ 4 ต.ดอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
37. นางยินดี ปิ่นแก้ว	10 หมู่ 4 ต.ดอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี
38. นางสาวทองริม หนูอัน	40 หมู่ 6 ต.ดอนกลอย อ.หนองขาหย่าง จ.อุทัยธานี

ภาคผนวก ข
รายชื่อคณะผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
Nakhon Sawan Rajabhat University

รายชื่อคณะผู้วิจัย

1. นาย สมญา อินทรเกษตร (หัวหน้าโครงการวิจัย)	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
2. นางสาว ชนนทิพย์ จันทโรสภา	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
3. นาย เสริมศักดิ์ รูปดำ	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
Nakhon Sawan Rajabhat University